

ULKOMAALAI- TAUSTAISET TAITEILIJAT SUOMESSA

MONINAISUUS-
RAPORTTI 2023

SARI KARTTUNEN
EMMI LAHTINEN
HELJÄ VALKAMA
AINO LEPPÄNEN

cupore

Cuporen verkkojulkaisuja 75

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore

© Tekijät ja Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö 2023

Ulkoasu ja taitto: CheckPoint Production Oy

Kansikuva: Daniel Malpica

ISBN 978-952-7200-78-0 (pdf)

ISSN 1796-9263 (pdf)

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons Nimeä-4.0-Kansainvälinen
-lisenssillä pois lukien julkaisussa olevat kuvat.

Sisällys

	Alkusanat	7
	Raportin tausta, tavoitteet ja keinot	9
1	Selvityskohteena ulkomaalaistaustaiset taiteilijat	9
2	Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmä	14
3	Moninaisuuden tunnistaminen kulttuuripolitiikan tietopohjassa	16
4	Selvityksen metodologia	20
5	Tarkennettu selvitystehtävä	23
6	Raportin rakenne	24
	Aiempia tutkimuksia ja selvityksiä	25
1	Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden asema apurahajärjestelmässä	25
2	Pakolaisina maahan tulleiden taiteilijoiden tuen tarve	26
3	Muunkielisten kirjailijoiden asema kirjallisuusinstituutiossa	27
4	Ulkomaalaissyntyisten toimijuus taiteen ja kulttuurin kentällä	28
5	Musiikki- ja teatterialan järjestöjen yhdenvertaisuuskyselyt	32
5.1	<i>Musiikkialan kysely</i>	32
5.2	<i>Näyttelijäliiton kysely</i>	34
	Tilastolähteitä	37
1	Tilastokeskuksen kulttuurityövoimatilastot	37
2	Taidealan tiedotuskeskusten ja kattojärjestöjen tuottamat tilastot	41
2.1	<i>Teatteri- ja orkesteritilastot</i>	41
2.2	<i>Elokuvatilastot</i>	41
2.3	<i>Taidelaitosten vuosikertomukset: Suomen Kansallisooppera ja -baletti</i>	42

3	Taiken apurahatilastot	42
4	Taidealan koulutustilastot	45
4.1	<i>Koulutustilastopalvelu Vipunen</i>	45
4.2	<i>Tilastokeskuksen koulutustilastot</i>	54
	Taiteilijana Suomessa -tutkimuksen näkökulma	56
1	Tutkimuksen tausta, tavoitteet ja menetelmät	56
2	Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat: lukumäärä ja taustatietoja	60
2.1	<i>Syntyperä, kieli, kansalaisuus ja syntymävaltio</i>	60
2.2	<i>Sukupuoli, ikä, perhe ja asuinpaikka</i>	61
2.3	<i>Taiteenalat</i>	63
2.4	<i>Koulutusaste ja -ala</i>	64
2.5	<i>Järjestöjäsenyys</i>	66
2.6	<i>Apurahan saaminen</i>	67
3	Ulkomaalaisten taiteilijoiden pääasiallinen toiminta ja asema työmarkkinoilla	69
3.1	<i>Pääasiallinen toiminta</i>	69
3.2	<i>Ammattiasema</i>	70
3.3	<i>Toimiala</i>	71
3.4	<i>Tulot</i>	72
	Taiteen ja kulttuurin barometrin näkökulma	76
1	Barometrikyselyiden tavoitteet ja menetelmät	76
2	Kieli	77
3	Vähemmistöön identifioituminen	77
4	Syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun kokemukset	78

	Yhteenvetoa, johtopäätöksiä ja kehittämissuhteita	82
1	Mitä aineistot kertovat ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden määrästä ja tilanteesta?	82
2	Tietopohjan tilanne ja kehittämissuhteet	83
3	Jatkotutkimusaiheita	86
	Lähteet	88

Kuviot

Kuvio 1.	Taiken apurahat yksityishenkilöille vuosina 2013–2022: vieraskielisten osuudet hakijoista ja saajista	43
Kuvio 2.	Taiken apurahat yksityishenkilöille vuonna 2022: vieraskielisten osuudet hakijoista ja saajista taiteenaloittain	44
Kuvio 3.	Taiteilijoiden käytettävissä olevat tulot syntyperän mukaan tuloluokittain vuonna 2019	75

Taulukot

Taulukko 1.	Työlliset taiteilija-ammateissa vuoden 2021 Työssäkäyntitilastossa syntyperän mukaan	40
Taulukko 2.	Taidealan tutkinnon suorittaneet 15 vuotta täyttäneessä väestössä syntyperän mukaan vuonna 2021	47
Taulukko 3.	Maahanmuuttotaustaiset (vanhempien syntymämaan mukaan) taidealan opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet eri koulutussektoreilla vuosina 2019–2021	49
Taulukko 4.	Taideoilla tutkinnon vuonna 2020 korkeakouluista suorittaneiden sijoittuminen koulutusasteen ja syntyperän mukaan vuonna 2021	52
Taulukko 5.	Taiteiden ja kulttuurialan opetus- ja tutkimushenkilökunta kansalaisuuden mukaan Taideyliopistossa ja Aalto-yliopistossa vuonna 2022	53
Taulukko 6.	TS-tutkimusjoukon identifointikriteerit: ulkomaalaistaustaiset ja kaikki taiteilijat	60
Taulukko 7.	Ulkomaalaistaustaisten, ulkomailla syntyneiden, ulkomaan kansalaisten ja vieraskielisten osuudet koko väestössä, työikäisessä väestössä ja taiteilijakunnassa vuonna 2019	61
Taulukko 8.	Suomen taiteilijat ulkomaalaistaustaisuuden ja iän mukaan vuonna 2019	62
Taulukko 9.	Suomalaistaustaisten, ulkomaalaistaustaisten ja kaikkien taiteilijoiden asuinpaikat vuonna 2019	63
Taulukko 10.	Ulkomaalaistaustaisten, ulkomaan kansalaisten ja vieraskielisten osuudet eri taiteenaloilla vuonna 2019	63
Taulukko 11.	Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden jakaumat taiteenaloittain vuonna 2019	64
Taulukko 12.	Taiteilijoiden korkeimman tutkinnon koulutusaste syntyperän mukaan 2019	65
Taulukko 13.	Taiteilijajärjestöön kuuluvien osuudet ulkomaalaistaustaisista ja suomalaistaustaisista taiteilijoista eri taiteenaloilla	67
Taulukko 14.	Apurahansaajien osuudet kaikkien taiteilijoiden, ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa	68
Taulukko 15.	Taiken apurahaa vuosina 2017–2019 saaneiden osuudet kaikkien taiteilijoiden, ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa	69
Taulukko 16.	Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden pääasiallinen toiminta vuonna 2019	70
Taulukko 17.	Työllisten taiteilijoiden yleisimmät toimialat vuonna 2019 syntyperän mukaan	71
Taulukko 18.	Taiteilijoiden ansiotulot, pääomatulot ja kokonaistulot syntyperän mukaan vuonna 2019	73
Taulukko 19.	Sosiaaliturvaetuuksien saajien osuus taiteilijoista syntyperän mukaan vuonna 2019	74

ALKUSANAT

Käsillä oleva *Moninaisuusraportti* on laadittu opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta. Toimeksiannon taustalla on ministeriön asettaman *Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen* -työryhmän (2021) raportissa mainittu ehdotus, että Cupore alkaisi tuottaa säännöllisesti kulttuurista moninaisuutta ja yhdenmukaisuutta kulttuuripolitiikassa luotaavaa barometriä. Moninaisuusryhmän raportin pohjalta ministeriössä vuonna 2023 laaditussa toimenpideohjelmassa puhutaan barometrin sijaan raportista. Toimenpideohjelmaan on kirjattu tavoite 1–2 vuoden välein tuotettavasta selvityksestä ja siihen liittyvästä tutkimusraportista, joka keskittyy vuorotellen kulttuurin ja taiteen toimialan tasa-arvon, etiikan, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden eri puoliin.

Toimenpideohjelmassa hahmoteltu moninaisuusraportoinnin alue on laaja ja vaativa kokonaisuus suunniteltavaksi ja toteutettavaksi, ja etenemme siksi työssä vaihteittain. Pohjustukseksi julkaisimme vuonna 2021 tietokortin *Moninaisuus taiteen ja kulttuurin alalla. Seurantatiedon kehittäminen*. Tietokortti ilmestyi englanniksi vuonna 2023.

Vuonna 2021 Cupore tuotti opetus- ja kulttuuriministeriölle suunnitelman säännöllisesti toistettavasta moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen seurantatyökälystä. Tarve raportoida ja arvioida alan eettisiä toimintatapoja, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa on nähty hyvin tärkeäksi sekä toimialan että hallinnon puolella. Nyt käsillä oleva moninaisuusraportti on ensimmäinen julkaisu – toivottavasti pitkässä sarjassa – taide- ja kulttuuritoimialaa arvioivassa selvitystoimessa. Moninaisuus taide- ja kulttuurialan työllisten piirissä on asia, jota on tarkasteltava useasta näkökulmasta toistuvasti. Selvityskohteita voisivat olla sukupuolten tasa-arvon kysymykset, kulttuurin ja taiteen toimialojen eettisten toimintaperiaatteiden toteutuminen, kulttuuripalvelujen saavutettavuuden tarkastelu ja monet muut moninaisuuteen liittyvät kysymykset.

Kiitämme opetus- ja kulttuuriministeriötä työn alkuun panemisessa ja tuessa. Tilastokeskuksen, Suomen elokuvasäätiön, Suomen Sinfoniaorkesterin ry:n, Taideyliopiston, Taiteen edistämiskeskuksen ja Teatterin tiedotuskeskuksen asiantuntijat ovat antaneet meille niin arvokasta tietoa kuin neuvoja. Kiitämme myös lukuisia taiteen ja kulttuurin kentän informanteja, jotka ovat jakaneet näkemyksiään ja tietojaan aihepiiristä ja sen seurannan keinoista. Keskustelu- ja yhteistyökumppaneita raportin tekemisen eri vaiheissa ovat olleet Ahmed Al-Nawas (Helsingin kaupunki), Koko Hubara (Taike), Mira Kajantie (OKM), Oleksandra Nenko (Turun yliopisto ja Taideyliopisto), Pasi Saukkonen (Helsingin kaupunki), Helena Sederholm (Aalto-yliopisto),

Jaana Simula (Globe Art Point), Nea Leo (TAKU) sekä Kulttuuria kaikille -palvelun moninaisuusagentit Arlene Tucker ja Tatiana Solovieva. Osa heistä on myös kokemusasiantuntijoita. Käsikirjoitusluonnosta ovat lukeneet ja kommentoineet Paula Karhunen (aik. Taike), Maija Lummpuro (opetus- ja kulttuuriministeriö), Laura Valoma (Taideyliopisto) sekä useat Cuporen tutkijat. Pauli Rautiaiselle (Itä-Suomen yliopisto), kiitokset siitä, että hän tarkisti ja täsmensi etnisyyden tilastointimahdollisuuksia koskevaa kohtaa.

Helsingissä 5. joulukuuta 2023
Marjo Mäenpää ja tutkimusryhmä

RAPORTIN TAUSTA, TAVOITTEET JA KEINOT

1 **Selvityskohteena ulkomaalaistaustaiset taiteilijat**

Raporttimme tarkoituksena on antaa käsitys ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista ja heidän tilanteestaan Suomessa. Samaan aikaan rakennamme seurantakehikkoa, jonka avulla aihepiiristä voidaan jatkossa raportoida muutamana vuoden välein. Nojaamme siksi pragmaattisesti ensi sijassa olemassa oleviin, säännöllisesti tuotettaviin tietolähteisiin ja aineistonkeruisiin, jotka koskevat taide- ja kulttuurityövoimaa. Samalla arvioimme kulttuuripolitiikan tietopohjaa moninaisuuden tunnistamisen näkökulmasta ja teemme ehdotuksia sen kehittämiseksi. Tulevaisuudessa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilanteesta on tarkoitus raportoida tiiviisti, mutta nyt ensimmäisellä kerralla kiinnitämme erityistä huomiota metodologiaan. Vaikka eri lähteistä löytyy runsaasti ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita koskevia tietoja, niitä ei aina voi ottaa itsestään selvinä faktoina vaan on avattava tiedontuotannon taustoja, ehtoja ja oletuksia. Eri lähteistä peräisin olevat tiedot myös poikkeavat toisistaan ja voivat olla jopa keskenään ristiriitaisia, kuten raportista myöhemmin ilmenee.

Tiedontuotannossa käytettyjen käsitteiden määritelmiä, taustoja ja seurauksia on aina syytä pohtia tarkoin. Aihepiiriimme liittyy monia viime vuosien identiteettipoliittisessa keskustelussa kritisoituja käsitteitä, kuten raporttimme otsikossakin mainittu Tilastokeskuksesta (TK) peräisin oleva ”ulkomaalaistaustaisuus”. Joudumme pitkälti mukautumaan TK:n käsitteisiin ja luokituksiin, sillä viraston aineistot ja julkaisut ovat keskeisiä lähteitämme. Emme kuitenkaan ota näitä käsitteitä annettuina vaan pyrimme avaamaan niitä kriittisesti. ”Ulkomaalaistaustaisuus” on tilastoviraston konstruoima käsite ja tarkoittaa henkilöä, joka itse on syntynyt tai jonka molemmat vanhemmat ovat syntyneet muualla kuin Suomessa (TK, n.d.-h). Tilastojen ulkopuolella ulkomaalaistaustaista käytetään lyhyemmin, ja sen rinnalla esiintyy useita muita käsitteitä, kuten maahanmuuttaja tai siirtolainen (jotka myöskään eivät ole ongelmattomia). Arkikielessä ulkomaalaistaustaisella voidaan tarkoittaa esimerkiksi henkilöä, jonka vanhemmista toinen on syntynyt muualla kuin Suomessa tai jonka ”ulkomaalaistaustaisuus” juontuu useita sukupolvia taaksepäin.

Tilastokeskuksen syntyperäluokitus ja ulkomaalaistaustaisuuden käsite

Väestön jaottelu ulkomaalais- ja suomalaistaustaisiin perustuu syntyperäluokitukseen, joka nojaa pohjoismaisiin malleihin ja otettiin TK:ssa käyttöön maahanmuuton seuraamiseksi vuonna 2012. Syntyperäluokituksessa henkilön syntyperä ja taustamaa määräytyvät hänen vanhempiensa syntymävaltiotiedon perusteella. Suomalaistaustaisia ovat kaikki ne henkilöt, joiden vanhemmista vähintään toinen on syntynyt Suomessa. Ulkomaalaistaustaisia ovat ne henkilöt, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla. Ulkomaalaistaustaisia ovat myös ulkomailla syntyneet henkilöt, joiden kummastakaan vanhemmasta ei ole tietoa Suomen väestötietojärjestelmässä.¹ Ulkomaalaistaustaiset henkilöt jaetaan edelleen ulkomailla syntyneisiin ja Suomessa syntyneisiin.² (TK, n.d.-e.)

Raportti on laadittu opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) toimeksiannosta, ja sen taustalla on ministeriön asettaman Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän (2021) ehdotus, että Cupore alkaisi toteuttaa barometriä, joka luotaisi ”kulttuurista moninaisuutta ja yhdenmukaisuutta kulttuuripolitiikassa” (OKM, 2021, s. 26). OKM:ssä (2023) laadittuun toimenpideohjelmaan on kirjattu tavoite

¹ Suomessa ennen vuotta 1970 syntyneiden ja äidinkieleltään vieraskielisten henkilöiden on päätelty olevan ulkomaalaistaustaisia samoin kuin vuonna 1970 tai sen jälkeen Suomessa syntyneiden henkilöiden, joiden kummastakaan vanhemmasta ei ole väestötietojärjestelmässä tietoa. Mikäli henkilön molemmat vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla, on taustamaa ensisijaisesti biologisen äidin syntymävaltio. Kaikilla suomalaistaustaisilla henkilöillä taustamaa on Suomi. Jos henkilöllä on vain tieto ulkomailla syntyneestä isästä, on taustamaa isän syntymävaltio. Jos kummankaan vanhemman syntymävaltiosta ei ole tietoa, ulkomailla syntyneen taustamaa on henkilön oma syntymävaltio. Suomessa syntyneiden henkilöiden, joiden vanhemmista ei ole tietoa ja joiden on päätelty olevan ulkomaalaistaustaisia, taustamaa on tuntematon. Ulkomailta Suomeen adoptoitujen lasten syntyperä luokitellaan ottovanhempien perusteella. (TK, n.d.-e.)

² Pasi Saukkonen, joka käyttää paljon TK:n aineistoja, kutsuu ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia maahanmuuttajiksi tai Suomeen muuttaneiksi ja Suomessa syntyneitä ulkomaalaistaustaisia toisen polven maahanmuuttajiksi. Suomalaistaustaista väestöä hän nimittää kantaväestöksi. (Ks. esim. Saukkonen, 2022.)

1–2 vuoden välein tuotettavasta selvityksestä ja siihen liittyvästä tutkimusraportista, joka keskittyy vuorotellen kulttuurin ja taiteen toimialan tasa-arvon, etiikan, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden eri puoliin.³ Ohjelmassa hahmoteltu moninaisuusraportoinnin alue on laaja ja vaativa kokonaisuus suunniteltavaksi ja toteutettavaksi, minkä vuoksi etenemme työssä vaihteittain.

Väestön moninaistuminen on ollut nopeaa ja keskustelu käsittelemiemme teemojen ympärillä on vilkasta paitsi kulttuurin kentällä myös laajemmin yhteiskunnassa. On silti hyvä pitää mielessä, että vaikka maahanmuuttoon perustuva moninaistuminen on viime vuosikymmeninä kasvanut, suomalainen väestö on aina ollut kielellisesti ja kulttuurisesti moninaista (ks. esim. Tervonen, 2014). Kulttuuripolitiikan alalla julkinen keskustelu ja huomion kiinnittäminen esimerkiksi syntyperään perustuvaan syrjintään ja poissulkemiseen on johtanut viime vuosina moniin konkreettisiin toimenpiteisiin. Taiteen edistämiskeskus (Taike) esimerkiksi perusti vuonna 2017 pysyvän Kulttuurisen moninaisuuden ja liikkuvuuden kehittämissuunnitelman (Karhunen ym., 2021). OKM puolestaan laati vuonna 2019 toiminnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden linjaukset, joissa muun muassa edellytetään valtionavustuksen hakijoita noudattamaan laissa säädettyjä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvelvoitteita (OKM, 2019).⁴ Forum Artis laati ministeriön toimeksiannosta vuosina 2021–2022 taide- ja kulttuurialan eettisen ohjeiston, joka sisältää muun muassa yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevan osion (Forum Artis,

3 Työryhmän ehdottama (2021) ”barometri” viittaa yleensä määrääjain toistetun surveytutkimuksen avulla tuotettuun tietoon, joka osoittaa vaihteluita poliittisessa, sosiaalisessa tai taloudellisessa tilanteessa, kuten kansalaisten mielipiteissä tai hyödykkeiden hinnoissa. ”Raportti” sen sijaan voi perustua useisiin erilaisiin aineistoihin, lähteisiin ja menetelmiin.

4 Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi -toimenpideohjelmassa (2023, s. 24) yksi toimenpiteistä koskee OKM:n kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston myöntämiä valtionavustuksia: ”Ministeriö sanoo yleisavustuspäätöksessä, että avustuksen saajan tulee toiminnassaan edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä noudattaa niitä koskevia työnantajavelvoitteita. Antaessaan selvityksen valtionavustuksen käytöstä avustuksen saajan tulee raportoida tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumisesta ja seurannasta tai siitä, millä muulla tavoin toiminnassa on edistetty tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Ministeriö kehittää vastuullista toimintaa tukevia kriteereitä, joilla edistetään ja seurataan hyvän hallinnon, tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden sekä kestäväen kehityksen toteutumista yhteisöjen toiminnassa.” Toimenpiteen toteuttaminen on käynnistynyt vuonna 2023 taiteen ja kulttuurin valtakunnallisille yhteisöille tarkoitettujen yleisavustusten haun yhteydessä. Yhteisöjä on edellytetty täyttämään liite, jossa ne kuvaavat toimintansa vastuullisuutta eri osa-alueilla. (Henkilökohtainen tiedonanto, Maija Lummepero, OKM, 4.12.2023.)

n.d.). Alan yhteisöt ovat vastaavasti laatineet omia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia ja -ohjeistuksia. Ohjelmien tekeminen on merkinnyt monissa yhteisöissä laajaa itsearviointi-, oppimis- ja kehittämisprosessia (ks. esim. Suomen Taiteilijaseura, 2021).

Kulttuurisen moninaisuuden ja liikkuvuuden kehittämisohjelma on yksi Taiken pysyvistä kehittämisohjelmista, joiden painotukset tarkistetaan 3–5 vuoden välein. Ohjelma edistää moninaisuuden ymmärrystä, kulttuurien välistä vuoropuhelua, taiteilijoiden liikkuvuutta ja kansainvälisiä verkostoja. Lisäksi se kehittää kansainvälisiä verkostoja painopisteenään Pohjoismaat ja Barentsin alue. Kehittämisohjelmassa työskentelee läänintaiteilijoita ja taideasiantuntijoita, jotka toteuttavat kulttuurin moninaisuuden ja liikkuvuuteen liittyviä projekteja eri puolilla Suomea yhteistyössä alan toimijoiden kanssa. Projekteissa koordinoidaan verkostoja ja yhteistyötä muun muassa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden, maahanmuuttajien ja erityisryhmien parissa. (Taike, n.d.-a.) Ohjelmassa toteutetaan vuosina 2021–2027 projektia ”Verbaalisen paradigman muutos: kulttuurinen moninaisuus, yhdenvertaisuus ja antirasismi”, jonka tavoitteena on tehdä kulttuurisen moninaisuuden ja rasminvastaisuuden teemoista läpileikkaavia ja valtavirtaistettuja suomalaisen julkishallinnon instituutioissa taiteen ja kulttuurin kentällä. Projektia toteutetaan muun muassa järjestämällä Taiken henkilöstölle ja toimikunnille koulutusta kulttuurisen moninaisuuden, yhdenvertaisuuden ja antirasmin kysymyksissä. (Taike, n.d.-b.)

Keskeisenä perusteluna ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden valitsemiselle ensimmäisen moninaisuusraportin kohteeksi oli strateginen mahdollisuus hyödyntää Cuporessa vastikään valmistuneiden ja tekeillä olevien taiteilijatutkimusten aineistoja. Kyseessä ovat kertaluonteinen, vuosina 2017–2020 toteutettu Avaus-tutkimus, vuosittain tehtävä kyselypohjainen Taiteen ja kulttuurin barometri (T&K-barometri) sekä vuosina 2020–2024 pilotoitava, toistettavaksi suunniteltu rekisteripohjainen Taiteilijana Suomessa -tutkimus

(TS-tutkimus).⁵ Samalla kun hyödynnämme näiden tutkimusten aineistoja, koettelemme niiden käytettävyyttä ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilanteen kuvaamiseen ja seurantaan. Teemme työmme pohjalta ehdotuksia, kuinka taiteilijoiden syntyperä voitaisiin huomioida tutkimuksissa entistä paremmin (kuten muokkaamalla kyselylomakkeita tai laajentamalla kyselyjen levittämiskanavia). Pyrkimys kehittää kulttuuripolitiikan tietopohjaa moninaisuusnäkökulman valtavirtaistamiseksi vastaa raportin taustalla olevan OKM:n asettaman työryhmän (2021) tekemiä linjauksia.

Pyrimme ottamaan raportissa samaan aikaan huomioon sekä julkisten tahojen että taide- ja kulttuurialan toimijakentän tietotarpeet unohtamatta monien käsittelemiemme teemojen ja käyttämiemme käsitteiden arkaluonteisuutta ja poliittisuutta, mistä raportissa käyttämämme ulkomaalaistaustaisuuden käsite on hyvä esimerkki. Työ- ja elinkeinoministeriön (2021) *Kotoutumisen sanastossa* todetaan, että käsitettä käytetään ensisijaisesti tilastoinnissa ja että muissa yhteyksissä sitä on syytä käyttää harkiten, koska sen käyttö voi olla toiseuttavaa tai syrjivää. Moninaisuusraportointi on vastikään käynnistetty useassa muussakin maassa vastaavanlaisessa tilanteessa, jossa tietotarpeet ovat ajankohtaistuneet mutta käsitteistö on samaan aikaan kyseenalaistettu. Esimerkiksi Australiassa vuonna 2021 ilmestyneen *Towards Equity: A research overview of diversity in Australia's arts and cultural sector* -raportin lähtötilanne ja tavoitteet kuulostavat varsin tutuilta:

In many cases, terminology and definitions are shifting and/or contested. Information and data gaps, as well as questions and recommendations for building a more comprehensive picture of diversity in our arts and culture, are also identified in this report. (Creative Australia, 2021, kappale 6)⁶

Taiteen ja taiteilijan määrittelystä käydään Pierre Bourdieun (1993) mukaan taiteen kentällä jatkuvaa kamppailua – näitä käsitteitä koskeva kiista ei siis ole vastikään esiin noussutta vaan kuuluu pikemmin alan luonteeseen. Raporttimme kaltaisessa empiirisessä selvityksessä (ammatti)taiteilija on kuitenkin

⁵ Lisää tietoa näistä tutkimuksista: <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/aikaisemmat-hankkeet/avaus-toimijaksi-suomalaisella-taide-ja-kulttuurikentalla>, <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/taiteen-ja-kulttuurin-barometri> ja <https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/taiteilijana-suomessa>.

⁶ Monissa tapauksissa terminologia ja määritelmät ovat muuttuvia ja/tai kiistanalaisia. Tässä raportissa nostetaan esiin myös tietovajeita sekä kysymyksiä ja suosituksia kattavamman kuvan luomiseksi taiteen ja kulttuurin monimuotoisuudesta. (Kirj. käänös.)

aina kontekstisidonnainen konstruktio (Karttunen, 2002). Määrittely vaihtelee tutkimustehtävän, kysymyksenasettelun ja näkökulman mukaan, ja siihen vaikuttavat olennaisesti myös käytettävissä olevat aineistot, menetelmät ja tutkimusresurssit. Selvityksissä taiteilijan käsitteelle on voitava identifioida empiirisestä maailmasta joukko henkilöitä tarkastelun kohteeksi. Kuten myöhemmin ilmenee, taiteilijan määrittely tai taiteilijaksi määrittäminen vaihtelevat käyttämissämme aineistoissa. Siinä määrin kuin T&K-barometrin ja Avauksen kyselykutsut ovat levinneet vapaasti ja laajasti, taiteilijaksi määrittely niissä on perustunut kutsun kohdanneen henkilön itseidentifiointiin. TS-tutkimuksessa sen sijaan tutkijat ovat laatineet ammattitaiteilijan kriteerit, jonka avulla on koottu nimilista ja poimittu taiteilijat TK:n väestöpohjaisista rekisteriaineistoista. Kriteerit on muodostettu professiotutkimuksen ja pohjoismaisen vertailun pohjalta (Hirvi-Ijäs ym., 2021). Esitämme lisäksi vertailutietoja TK:n Työvoimatutkimuksesta ja Työssäkäyntitilastosta, joista edellisessä ammatti perustuu haastateltavan ilmoitukseen ja jälkimmäisessä rekisteritiedoista pääteltyyn pääasialliseen tulonlähteeseen (vuoden viimeinen viikko). Vertailutietoja emme ole kuitenkaan saaneet raakadatasta, vaan TK:n ammattiluokituksen mukaisesti luokitellusta aineistosta. Taidehallinnon ja -politiikan piirissä tehtyjen taiteilijatutkimusten taustaa vasten valitsemamme 13 ammattiluokkaa (ks. s. 38) tuottavat pikemmin laajan kuin suppean taiteilijan määritelmän.

2 Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmä

Koska raporttimme perustuu OKM:n asettaman työryhmän tekemään ehdotukseen (2021), esittelemme seuraavaksi lyhyesti työryhmälle asetettuja tehtäviä ja sen työn tuloksia. Työryhmän tuli pohtia, kuinka Suomen taide- ja kulttuuripolitiikka voisi huomioida paremmin maahanmuuttoon perustuvaa kulttuurista moninaisuutta ja rakentaa yhdenvertaisempaa ja tasa-arvoisempaa taide- ja kulttuurikenttää ja kuinka taiteen ja kulttuurin keinoin voitaisiin edistää kulttuurien välistä vuoropuhelua eri väestöryhmien vuorovaikutuksen ja yhteisymmärryksen lisäämiseksi. (Valtioneuvosto, 2020.)

Työryhmän asettamista motivoi huoli, onko kulttuuripolitiikka kyennyt vastaamaan nopeaan väestökehitykseen: turvaamaan oikeuksia ja tarjoamaan mahdollisuuksia kasvavan ulkomaalaistaustaisen väestön taide- ja kulttuuri-osallistumiseen. Kun vuonna 1990 ulkomaalaistaustaisten osuus Suomen väestöstä oli TK:n mukaan 0,8 prosenttia, vuoteen 2022 mennessä se oli kasvanut 9,1 prosenttiin. Pääkaupunkiseudulla väestöosuudet olivat selkeästi

korkeammat: Vantaalla 25,3, Espoossa 22,0 ja Helsingissä 18,6 prosenttia. Lukumääräisesti ulkomaalaistaustaisia oli Suomen väestössä vuoden 2022 lopussa runsaat 508 000.⁷ (TK, n.d.-f.)

Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotukset linjauksiksi ja toimenpiteiksi, joita toteuttamalla kulttuurinen moninaisuus ja maahanmuutto näkyvät ja vaikuttavat kulttuuripolitiikassa väestökehityksen mukaisesti. Asettamiskirjeen mukaan työryhmän ehdotusten tuli koskea ainakin seuraavia viittä asiakokonaisuutta, joista raporttimme liittyy sisällöllisesti kohtiin a ja b (osin myös d) ja menetelmällisesti kohtaan e:

- a. kulttuurisen moninaisuuden ja monikielisyysyden toteutuminen luovassa työssä ja tuotannossa sekä taiteen ja kulttuurin sisällöissä ja kulttuuripalveluissa,
- b. ulkomaalaistaustaisten mahdollisuudet harjoittaa ammattimaista ja muuta taide- ja kulttuuritoimintaa ja osallistua taide- ja kulttuurielämään kulttuurinkäyttäjinä,
- c. kulttuuri- ja taidealan toimintojen ja toimijoiden rooli maahanmuuttajien kotoutumisen tukena ja eri ryhmien kohtaamisen edistäjänä,
- d. kulttuurisen moninaisuuden toteutuminen kulttuuripolitiikkaa koskevassa kehittämistyössä ja päätöksenteossa ja
- e. työryhmän toimeksiannon piiriin kuuluva tutkimustyö ja -tarpeet sekä moninaisuuden huomioimista taiteen ja kulttuurin alalla edistävien seuranta- ja arviointimenettelyjen ja mittareiden kehittäminen.

Työryhmä luovutti tammikuussa 2021 OKM:lle raporttinsa *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi*, jossa se teki ehdotuksia keinoista kasvattaa ulkomaalaistaustaisen väestön osallistumista kulttuurielämään ja parantaa heidän työllistymistään taiteen ja kulttuurin toimialalle. Työryhmän keskeinen sanoma oli, että tilapäisistä moninaisuutta edistävästä projekteista tulee siirtyä pysyvämpään toimintatapaan, jossa kulttuurinen moninaisuus on kiinteä osa taide- ja kulttuurialan organisaatioiden perustoimintaa. Väestön moninaistuminen tulee valtavirtaistaa kaikkeen taide- ja kulttuuripoliittiseen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Työryhmän ehdotuksesta ministeriössä laadittu toimenpideohjelma *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi: Opetus- ja*

⁷ Tässä ”ulkomaalaistaustainen” on edellä esitelty TK:n konstruoima kategoria. Vieraskielisten osuus väestöstä vuoden 2022 lopussa oli 8,9 prosenttia (495 992 henkilöä). Vieraskielisiksi luetaan henkilöt, joiden kieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä oli 5,8 prosenttia (323 686 henkilöä). Ulkomailla syntyneitä oli 8,6 prosenttia (476 857 henkilöä) (TK, n.d.-f.)

kulttuuriministeriön toimenpideohjelma moninaisuuden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin alalla julkaistiin kesäkuussa 2023 (OKM, 2023).

Työryhmän raportissa sekä sen pohjalta laaditussa toimenpideohjelmassa korostetaan tarvetta kehittää kulttuuripolitiikan alalla moninaisuutta koskevaa tietopohjaa ja seurantavälineitä: tutkimusta, selvitystyötä, tilastoja ja indikaattoreja. Moninaisuusraportoinnin ohella Cuporelle annetaan toimenpideohjelmassa tehtäväksi lisätä resurssiensa rajoissa kulttuuriseen ja kielelliseen moninaisuuteen kohdistuvaa tutkimusta. Tämän todetaan edellyttävän ”tiedonsaannin ja -keruun puutteisiin sekä tutkimusteeman erityisluonteen liittyvien kysymysten ratkaisemista (mm. dialogin tarve kohderyhmien kanssa, kulttuuritilastointi)” (OKM, 2023, s. 51). Raporttimme käsittelee keskeisesti myös näitä teemoja.

3 Moninaisuuden tunnistaminen kulttuuripolitiikan tietopohjassa

Kun puhumme raportissa ”kulttuuripolitiikan tietopohjasta”, tarkoitamme luotettavasti ja toistuvasti tuotettua kulttuuripoliittisesti merkityksellistä ja käyttökelpoista tietoa, kuten taide- ja kulttuurialan tilastoja ja kyselyitä. Parhaimmillaan tätä tietoa koottaisiin systemaattisesti yhteen ja sitä tulkittaisiin monista näkökulmista niin, että se palvelisi erilaisten sidos- ja käyttäjäryhmien tarpeita. Haanpään ja muiden (2020) arvion mukaan kulttuuripolitiikan tietopohja Suomessa on rikas mutta sisällöllisesti epäyhtenäinen ja sirpaleinen. Ala on organisatorisesti ja rahoituksellisesti monimuotoinen, ja tiedontuotanto on vastaavasti sääntelemätöntä ja hajautunut lukuisille toimijoille. Seuran ja mittamisen kohteet vaihtelevat alan sisällä, ja erilliset tiedonkeruut kuormittavat toimijoita. Hallinnollisista rekistereistä automaattisesti tietoa tuottavaa järjestelmää ei ole. Kulttuuripolitiikan tietopohjan hajanaisuus ja puutteet heikentävät selvityksen mukaan tiedon käyttöä alan päätöksenteossa ja tiedolla johtamisessa. (Haanpää ym., 2020.)

Olemme tehneet raporttia laatiessamme yhteistyötä OKM:ssä strategisen ohjauksen vastuualueella meneillään olevan kulttuuripolitiikan tieto- ja tilastopohjan kehittämishankkeen kanssa (OKM, n.d.-b). Vuonna 2021 alkaneen hankkeen taustalla on edellä mainittu Haanpään ja muiden MDI:ssä toteuttama tietopohjaselvitys. Erityisasiantuntija Mira Kajantien ministeriössä vetämä hanke kestää vuoden 2023 loppuun saakka. Hankkeessa suunnitellaan palvelu, johon koostetaan taiteen ja kulttuurin eri aloilta keskeisiä tunnuslukuja muun muassa taidealan tiedotuskeskusten tuottamasta materiaalista ja TK:n kautta saatavista rekisteriaineistoista.

Kulttuurisen moninaisuuden teema ei noussut erityisesti esiin Haanpään ja muiden (2020) selvityksessä, joskin sen voi ymmärtää sisältyvän kohtiin, joissa puhutaan eri väestöryhmiä koskevan tiedon tarpeesta. Kartoitettuamme Cuporessa moninaisuusraportin pohjustukseksi kulttuuripolitiikan tietopohjaa totesimme, että yhdenvertaisuuden ja moninaisuuden näkökulmia tunnustetaan alan tutkimus- ja seurantavälineissä, aineistonkeruissa ja raportoinneissa vaihtelevasti ja epäyhtenäisesti (Lahtinen & Karttunen, 2021).⁸ Tätä raporttia varten olemme syventäneet tutkimusvälineiden ja aineistolähteiden läpikäymistä ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden näkökulmasta. Yhteenvetomme on, että lukuun ottamatta aihepiiriin erikoistuneita tutkijoita, tutkimuslaitoksia ja muita toimijoita väestön moninaistuminen tunnustetaan heikosti alan tilastoinnissa ja tutkimuksessa. Tilanne kulttuuripolitiikan tutkimuksessa on samankaltainen kuin Rönkön ja Peottan (2021) mukaan liikuntatutkimuksessa:

Suomen väestö moninaistuu vauhdilla, eikä ilmiö näytä hidastuvan. Loogisesti ajateltuna väestön moninaistumisen pitäisi tarkoittaa myös liikuntatutkimuksessa uusien tutkimusnäkökulmien avaamista sekä vähemmistötaustan sisällyttämistä tutkimusasetelmiin. Yllättäen näin ei ole käynyt. Liikuntatutkimuksissa unohdetaan usein, miten heterogeeninen väestömme on. Eri vähemmistöryhmiin kuulumisen, esimerkiksi ulkomaalaistaustaisuus, jää usein tutkimuksia tehtäessä kysymättä. (Rönkkö ja Peotta, 2021, kappale 1)

Maahanmuuttoon keskittyntyäkin tutkimusta on kritisoitu menetelmällisistä sokeista pisteistä, jotka on näkemyksemme mukaan tunnustettava myös kulttuuripolitiikan moninaisuusraportteja laadittaessa. Näre (2018) erottaa valtavirran maahanmuuttotutkimuksessa kolme sokeaa pistettä: metodologisen hallinnallisuuden, etnisen katseen ja metodologisen nationalismin. *Metodologisella hallinnallisuudella* Näre tarkoittaa sitä, että hallinnon kategoriat otetaan kritiikittömästi tutkimusta ja tutkimuskenttää jäsentäväksi

⁸ Cuporessa laaditussa *Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa* -tietokortissa *yhdenvertaisuus* tiivistetään ilmaisuun, että ”kaikki ihmiset ovat samanarvoisia”. Yhdenvertaisuuden todetaan olevan perusoikeus. (Lahtinen ym., 2017, s. 1.) Moninaisuusraporttia pohjustavassa tietokortissa väestön *moninaisuuden* luonnehditaan koostuvan yksilöiden erilaisista ominaisuuksista, rooleista, taustoista ja identiteeteistä, jotka voivat liittyä esimerkiksi sukupuoleen, sosioekonomiseen asemaan, ikään, toimintakykyyn, vammaisuuteen, seksuaalisuuteen, uskontoon, vakaumukseen, kieleen, kulttuurieroihin, kansallisuuteen tai etniseen taustaan (Lahtinen & Karttunen, 2021).

näkökulmaksi. *Etninen katse* viittaa siihen, että maahanmuuttoa tutkitaan etnisten tai kansallisten ryhmien kokemusten näkökulmasta ja luodaan käsitystä selvärajaisista ja kulttuurisesti yhteneväisistä ryhmistä ja niiden ”maahanmuuttokulttuureista”. Näreen mukaan tällaista essentialisointia voidaan purkaa vertailevilla tutkimusasetelmilla, tutkimalla ryhmien rakentamista rajanvetojen kautta tai intersektionaalisesta näkökulmasta⁹, jossa lähtökohdina ovat moninaiset erot. *Metodologinen nationalismi* puolestaan tarkoittaa, että kansallisvaltio otetaan itsestään selvästi tutkimusasetelman kehykseksi. Tämän välttämiseksi Näre ehdottaa muun muassa tutkimusasetelmia, jotka ottavat huomioon siirtolaisten subjektiiviset kokemukset sekä ylirajaisen suhteiden ja käytäntöjen merkityksen. (Näre, 2018.)

Koska hyödynnämme raportissamme keskeisesti TK:n julkaisemia tilastoja ja Cuporen sieltä tilaamaa rekisteripohjaista aineistoa, joudumme toimimaan tässä materiaalissa käytettyjen näkökulmien, luokitusten ja käsitteiden varassa. Edellä jo ongelmalliseksi toteamamme ulkomaalaistaustaisuus kuuluu niihin käsitteisiin, jotka ilmentävät kansallista katsetta ja tekevät erotteluita sisään kuuluvien ja ulkopuolisten, muiden ja vieraiden välillä. Grommé ja Scheel (2020) toteavat, että erottelut natiivien ja vieraiden välillä ovat virallisissa tilastoissa olennaisia, koska niiden näkökulma on kansallinen. Metodologinen hallinnallisuus puolestaan tulee virallisiin tilastoihin sitä kautta, että tilastoinnin tärkeänä tehtävänä on palvella yhteiskuntapolitiikkaa ja tilastotiloudellisista syistä Suomessa tietolähteenä suositaan erilaisia hallinnollisia rekistereitä.

Vaikka raporttimme käsittelee ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilannetta, sivuamme myös etnisyyden ja rodullistamisen¹⁰ kysymyksiä, koska nämä ulottuvuudet risteävät aineistossamme. Tässä törmäämme jälleen

⁹ *Intersektionaalisuus* on näkökulma, jossa monien tekijöiden katsotaan vaikuttavan samanaikaisesti yksilön identiteettiin ja asemoitumiseen yhteiskunnassa (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, n.d.-a). Jos esimerkiksi ulkomaalaistaustainen taiteilija on johonkin etniseen vähemmistöön kuuluva nainen, hän voi kohdata sukupuoleen liittyvää syrjintää ja lisäksi rasismia tai ennakkoluuloja etnisen taustansa vuoksi. Tämä voi johtaa siihen, että hänellä on vähemmän mahdollisuuksia menestyä taidekentällä, saada rahoitusta tai päästä mukaan tärkeisiin verkostoihin. Oikeusministeriön Antirasistisen sanaston (n.d.-a) mukaan *moniperusteinen syrjintä* tarkoittaa syrjinnän kohteeksi joutumista kahden tai useamman eri syrjintäperusteen perusteella.

¹⁰ *Rodullistaminen* on prosessi, jossa valta-asemassa olevat liittyvät yksilöön tai ihmisryhmään ennakkoluuloja, stereotyyppioita tai oletuksia esimerkiksi oletetun etnisen taustan tai ihonvärin perusteella (Fem-R, n.d.-b; Oikeusministeriö, n.d.-b). *Rodullistettu* tarkoittaa henkilöä, joka kokee yhteiskunnassa rodullistamista (Fem-R, n.d.-c).

yhteen suomalaisen yhteiskuntatutkimuksen väitetyistä katvealueista. Rastas ja Poelman (2021) kutsuvat rotua sosiaalisena kategoriana ja rodullistettuja sosiaalisia suhteita ”suomalaisen sosiologian värisokeaksi pisteeksi”. He tekevät päätelmänsä Sosiologia-lehdessä vuosina 2008–2018 ilmestyneiden tutkimusartikkelien analyysin pohjalta. Vaikka tarkastelujakson aikana Suomen väestörakenne on muuttunut ja rodun merkityksille rakentuva identiteetti-politiikka voimistunut, sosiologisessa tutkimuksessa on kiinnitetty vain vähän huomiota rodullistettuihin suhteisiin. (Rastas & Poelman, 2021.)

Etnisyyden tilastointiin liittyy ristiriitaisia näkökulmia. Monessa maassa etnisyyden rekisteröintiin ja tilastointiin kohdistuu epäluuloja eikä sitä kysytä esimerkiksi väestölaskennoissa. Tilastoalalla on kuitenkin viime vuosina kansainvälisesti herätty siihen, että etnisyystietoja tarvittaisiin kulttuurisen monimuotoisuuden ja etnisten ryhmien yhteiskunnallisen aseman ymmärtämiseksi sekä syrjinnän vastaisen politiikan määrittelyssä ja seurannassa (Nieminen, 2013). Suomessa etnisyyttä on tilastoitu viimeksi 1970-luvulla, jolloin se tehtiin kyselypohjaisesti. Nykyisin tilastoinnilla puuttuu tietopohja, kun Suomen väestölaskenta tehdään rekisteripohjaisesti eikä tietoa etnisyydestä ole väestötietojärjestelmässä.¹¹ TK:ssa kieltä ja syntymämaata käytetään korvaamaan etnisyystiedon puutetta. (Nieminen, 2013.)

Viimeaikainen identiteettipoliittinen keskustelu osoittaa, että representatio tilastoissa olisi monille yksilöille ja ryhmille tärkeää: jos ei näy virallisissa tilastoissa, ei ole tunnustetusti olemassa. Yhteiskuntapoliittisesti tämä tarkoittaa, että sen enempää julkinen valta kuin itse toimijat eivät voi saada tietoa tilanteesta eivätkä seurata sen kehitystä. Tämä käy ilmi esimerkiksi Koko Hubaran teoksesta *Ruskeat Tytöt* (2017), jossa hän tuloksetta hakee itseään ja kaltaisiaan tilastoista. Samaan aikaan hän korostaa, että etnisyytilastojen tulisi perustua ryhmän ja henkilön omaan käsitykseen alkuperästään ja identiteetistään ja että tiedonkeruussa täytyisi antaa myös mahdollisuus olla vastaamatta etnisyyttä koskevaan kysymykseen.

¹¹ Etnisyyttä koskevat tiedot ovat tietosuoja-asetuksen näkökulmasta arkaluonteisia ja niiden käsittely (ml. kerääminen) on lähtökohtaisesti kiellettyä. Tilastointitarkoitukseen tietoja voitaisiin kuitenkin tietyin edellytyksin käsitellä. (Ks. <https://tietosuoja.fi/lainsaadanto>.) Tilastolaki (23.4.2004/280) velvoittaa valtion viranomaiset antamaan salassapitosäännösten estämättä TK:lle tilastojen laatimisen kannalta välttämättömät tiedot henkilön etnisestä alkuperästä. Väestötietojärjestelmään rekisteröidään kuitenkin vain lakiin (21.8.2009/661) perustuvia tietoja, eikä laissa mainita tietoa etnisyydestä (<https://dvv.fi/vaestotietojarjestelma>).

Sitten aion printata kaikkien teidän täyttämien lomakkeiden muodostamat tilastot ja tapetoida niillä kotini seinät, jotta voin nähdä teidän tarinanne, niiden yhtäläisyydet ja erot omaani, niiden vivahteet ja niiden normaaliuden ja lakata olemasta yksin.

Sillä yksinäisyys, se on vain tilastollinen barba.

(Hubara, 2017, s. 186)

4 Selvityksen metodologia

Tässä raportissa teemme paitsi tilannekatsauksen ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden asemaan myös hahmottelemme välineitä sen seuraamiseksi tulevina vuosina. Metodologisena periaatteenamme on, että tilasto- ja tutkimustalouden vuoksi moninaisuuden tietopohjaa on rakennettava mahdollisimman pitkälle olemassa olevien, säännöllisesti päivitettävien, luotettavien tahojen tuottamien aineistojen varaan. Tällä hetkellä tietopohjassa on moninaisuuden näkökulmasta paljon aukkoja ja ongelmia, mutta aineistojen käytettävyyttä arvioimalla voimme antaa tiedontuottajille palautetta ja samalla valtavirtaistaa moninaisuuden näkökulmaa kaikessa kulttuuripolitiikan alan tiedontuotannossa.

Pidämme tärkeänä myös useiden erilaisten menetelmien ja näkökulmien sisällyttämistä seuranta- ja raportointikehikkoon. Työmme taustalla olevan OKM:n työryhmän (2021) kuvaus moninaisuusbarometrin tarpeesta ja käytöstä on hallintopainotteinen, ja tavoitteemme on laajentaa näkökulmaa kohti monikäyttöistä raporttia, joka palvelisi myös kentän toimijoita, tutkimusta ja tiedotusvälineitä. Pyrimme erilaisten tulkintakehysten, menetelmien ja tietolähteiden yhdistämiseen (triangulaatio). Kyselyjen avulla saadaan tärkeää kokemuksellista tietoa, mutta sen rinnalle tarvitaan muitakin näkökulmia, kuten väestöpohjaisia tilasto- ja rekisteriaineistoja.

Metodologisena ihanteena moninaisuusraportoinnissa pidämme vammaisten oikeuksia koskevista keskusteluista levinnyttä ”ei mitään meistä ilman meitä” -periaatetta (ks. esim. Harpur & Stein, 2022). Meille ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilannetta käsittelevää raporttia tekemässä olleille kanta-väestöön kuuluville tutkijoille on ollut ilmeistä, että asiantuntemuksemme ja kokemuksemme eivät yksin riitä tehtävän suorittamiseen. Periaatteen toteuttaminen ei kuitenkaan ole tutkimustaloudellisesti itsestään selvää, emmekä ole pystyneet osallistamaan tarkastelun kohteina olevia taiteilijoita niin laajasti kuin olisimme toivoneet. Olemme keskustelleet sidostoimijoiden (kuten järjestöjen ja oppilaitosten edustajien ja ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden) kanssa niin tietotarpeista kuin seurannan menetelmistä. Keskusteluissa on

noussut esiin ehdotuksia uusista informanteista, samoin aineistolähteistä ja tekeillä olevista tai suunnitelluista hankkeista. Raportin viimeistelyvaiheessa olemme pyytäneet luonnoksesta kommentteja sekä kokemuslukijoilta että aihepiirin tutkijoilta.¹²

Tavoitteenamme on luoda kehikko, käytännöt ja menetelmät toistuvalle, useisiin eri tietolähteisiin nojaavalle raportoinnille, joka perustuu keskusteluun ja yhteistyöhön eri tiedontuottajien ja sidosryhmien kanssa. Mukaillemme tässä OKM:n työryhmän (2021) työskentelytapoja ja tavoitteita. Työryhmä järjesti taiteen ja kulttuurin alan toimijoita ja sidosryhmiä osallistavia työpaikkoja saadakseen ajankohtaista tietoa siitä, miten kulttuurinen moninaisuus ja maahanmuutto vaikuttavat Suomen kulttuuripolitiikassa ja mille käytännön toimenpiteille nähdään tarvetta lähitulevaisuudessa. Moninaisuusraportoinnissa yhteydenpito taide- ja kulttuurialan sidostoimijoihin on välttämätöntä jo siksi, että hahmottelemamme tiedonkeruun ja seurannan malli perustuu yhteistyöhön tiedontuottajien ja tiedonkäyttäjien kanssa.

Viimeaikainen identiteetti- ja representaatiopoliittinen keskustelu on nostanut esiin myös tutkimuksessa kysymykset, kenellä on oikeus esittää jotakin ryhmää tai yhteisöä koskevia näkemyksiä ja ketä voidaan pyytää informantiksi. Kuinka sidostoimijat tunnistetaan ja kuinka representaatio¹³ taataan? Jonkin vähemmistö- tai erityisryhmän tilanteesta, näkemyksistä ja intresseistä kysytään tutkimuksenkin piirissä monesti niitä edustavalta järjestöltä; samoin kyselykutsuja levitetään järjestöjen kautta. Järjestöjä taas on Suomessa perustettu, jotta päästäisiin mukaan rahoitus-, vaikuttamis- ja päätöksentekojärjestelmiin, mikä näkyy vahvasti myös taidehallinnon ja -politiikan

¹² Keskustelu- ja yhteistyökumppaneita raportin tekemisen eri vaiheissa ovat olleet Ahmed Al-Nawas (Helsingin kaupunki), Koko Hubara (Taike), Mira Kajantie (OKM), Oleksandra Nenko (Turun yliopisto ja Taideyliopisto), Pasi Saukkonen (Helsingin kaupunki), Helena Sederholm (Aalto-yliopisto), Jaana Simula (Globe Art Point), Nea Leo (TAKU) sekä Kulttuuria kaikille -palvelun moninaisuusagentit Arlene Tucker ja Tatiana Solovieva. Raportin käsikirjoituksesta olemme saaneet kommentteja Cuporen kollegoiden ohella Paula Karhuselta (aik. Taike), Maija Lumme-puroilta (OKM) ja Laura Valomalta (Taideyliopisto). Pauli Rautiainen (Itä-Suomen yliopisto) tarkensi kohtaa, jossa käsittelemme mahdollisuuksia rekisteröidä ja tilastoida etnistä alkuperää Suomessa.

¹³ *Representaatio* tarkoittaa ihmisryhmän mahdollisuuksia näkyä, vaikuttaa sekä tulla kuulluksi eri yhteiskunnallisissa konteksteissa, kuten päätöksenteossa, mediassa ja kulttuurissa. Representaatiosta puhuttaessa viitataan myös vähemmistöjen äänen puutteeseen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, n.d.-b; Fem-R, n.d.-a.)

alueella. Muualta muuttaneille taiteilijoille Suomen korporativistiseksi luonnehdittu järjestelmä (esim. Sokka, 2012) voi olla vaikea hahmottaa. Taiteen portinvartijat eivät myöskään välttämättä päästä helposti läpi muualta tulevia taiteilijoita, mikä ilmenee esimerkiksi Talaskiven (2021) kirjallisuuden alaa koskevasta tutkimuksesta. Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat ovat perustaneet myös omia järjestöjä ja verkostoja. Suomalainen taidealan ja taidepolitiikan kenttä on tunnustanut osan näistä järjestöistä sidostoimijoina, esimerkiksi Globe Art Point (G.A.P) ry kuuluu valtakunnallisten taiteilijajärjestöjen yhteistyöjärjestöön Forum Artisiin.¹⁴

Käytämme raportissa monessa kohtaa yksinkertaisuuden vuoksi ilmaisua ”ulkomaalaistaustaiset taiteilijat”, vaikka maahanmuuttajat voivat olla keskenään hyvin erilaisessa asemassa eivätkä he muodosta yhtenäistä ryhmää, kuten Saukkonen (2010; 2022) korostaa. Jos käsitteen ”ryhmä” ymmärtää tarkoittavan itsestään tietoista, organisoitunutta joukkoa, niin puhe on tässäkin suhteessa harhaanjohtavaa (vrt. Brubaker, 2013). Raportissamme tarkastelun kohteena ovat ulkomaalaistaustaiset taiteilijat tulevat niin moninaisista taustoista ja erilaisia polkuja pitkin, että oletuksen mukaan heillä on varsin vaihtelevia, jopa vastakkaisia näkemyksiä ja intressejä. Heidän keskuudessaan taustat ja tavoitteet, syyt olla Suomessa ja oleskelustatukset, työmarkkina-tilanteet ja kulttuuripoliittiset asemat vaihtelevat merkittävästi. Siksi olemme olleet yhteydessä useisiin tahoihin ja seuranneet useiden erilaisten ryhmien toimintaa ja keskustelua raporttimme taustoittamiseksi.

Pyrimme rakentamaan moninaisuuden raportoinnin tutkimustaloudellisesti olemassa olevien tiedonkeruiden ja -tuotantojen varaan. Pragmaattisuus aineistonhankinnassa kuitenkin johtaa helposti ristiriitaan sidostoimijoiden osallistamisen kanssa, sillä olemassa olevissa tiedonkeruissa monet metodologiset asiat ovat jo vakiintuneita ja niiden muuttaminen voisi esimerkiksi edellyttää resursseja, joita toimijoilla ei ole käytettävissä. Tilastoinnin aikasarjojen kannalta menetelmien ja luokitusten muutokset ovat hankalia, minkä vuoksi niihin ei ryhdytä ilman painavia perusteita. Se, että raporttimme lähtökohtana on ollut strateginen mahdollisuus hyödyntää kahta Cuporen hallussa olevaa aineistoa, joista toinen on rekisteripohjainen ja tilattu TK:sta, on osaltaan rajoittanut mahdollisuuksiamme ottaa huomioon sidostoimijoiden

¹⁴ Taike lähetti ehdokaspyynnön valtion taidetoimikuntiin kaudelle 2023–2024 muun muassa seuraaville tahoille (kategoriassa ”Kulttuurinen moninaisuus”): Catalysti Association of Transcultural Artists, EU-MAN European Migrant Artists ry, European Theatre Collective Association ry, Globe Art Point – International Artists’ Center Finland Association ja Cassandra ry.

näkemyksiä. Virallisista rekistereistä ja tilastoista peräisin oleva tieto on ulkoi-
siin luokitteluihin perustuvaa ja sallii muuttujille yleensä vain yhden arvon.
Siitä puuttuu identiteettipoliittinen sensitiivisyys: virallisissa tilastoissa nou-
datetaan esimerkiksi binääristä sukupuolijakoa ja äidinkieliä voi olla vain yksi.
Suomen tilastojen vahva rekisteripohjaisuus vahvistaa tällaista painotusta.

Raportissa hyödynnettävien Cuporen omien toistuvien tiedonkeruiden
tapauksessa tehdään tiivistä yhteistyötä hankeryhmien kanssa. Yksi raportin
tekijöistä (Lahtinen) osallistuu sekä TS-hankkeeseen että T&K-baromet-
rin tuotantoon. Näin voidaan vaikuttaa monimuotoisuuden näkökulman
parantamiseen näissä toistuvissa tai sellaisiksi kaavailuissa tiedontuotanto-
prosesseissa.

5 Tarkennettu selvitystehtävä

Raporttimme tavoitteena on 1) antaa olemassa oleviin aineistoihin ja tietö-
lähteisiin nojaten kuva ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilanteesta
2020-luvun alun Suomessa (sisällöllinen tehtävä) ja 2) kartoittaa tietopohjaa
ja edistää aihetta koskevaa säännöllistä tiedontuotantoa tuomalla esiin ke-
hittämiskohteita ja -tarpeita (metodologinen tehtävä). Ymmärrämme nämä
kaksi tehtävää toisiinsa kietoutuneiksi, sillä tiedon tuotanto on riippuvainen
käytetyistä kategorioista ja menetelmistä ja erilaiset luokitukset vaikuttavat
monin tavoin ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden elämään ja työskentelyyn.

Hyödyntämällä useita eri tieto- ja aineistolähteitä ja arvioimalla samalla
kriittisesti niiden käytettävyyttä etsimme raportissa vastauksia seuraaviin
kysymyksiin:

- Kuinka paljon Suomessa on ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita ja kuinka
suuren osuuden he muodostavat taiteilijakunnasta?
- Eroavatko ulkomaalaistaustaiset kantaväestöön kuuluvista taiteilijoista
väestöllisten ja ammatillisten taustamuuttujien kannalta?
- Ovatko ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden työskentely- ja
toimeentulomahdollisuudet samat kuin muiden taiteilijoiden?
- Kokevatko ulkomaalaistaustaiset taiteilijat olevansa Suomen taiteen
kentällä ja yhteiskunnassa yhdenvertaisia muiden kanssa?
- Kuinka suuri osuus Suomen ulkomaalaistaustaisesta väestöstä on
suorittanut taidealan tutkinnon?
- Paljonko Suomeen tulee kansainvälisiä taideopiskelijoita ja moniko
tutkinnon suorittaneista jää tänne?

Nämä kysymykset on sopeutettu käytettävissämme olleisiin aineistoihin. Raportin lopussa esitämme jatkotutkimusaiheina teemoja, joita olemme pitäneet tärkeinä mutta joita emme ole voineet aineistorajoitusten vuoksi käsitellä. Näihin kuuluvat esimerkiksi kysymykset, kuinka ulkomailta Suomeen taidetta opiskelemaan tulleet integroituvat työelämään tai rekrytoituvatko toisen polven maahanmuuttajat yhdenvertaisesti taidealan koulutukseen. Näihin kysymyksiin käytettävissämme olleet aineistot antavat vain osittaisia, viitteellisiä vastauksia.

6 Raportin rakenne

Seuraavassa luvussa esitellään aikaisempia Suomessa tehtyjä yksittäisiä tutkimuksia ja selvityksiä, jotka koskevat ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilannetta taiteen työmarkkinoilla ja kulttuurin kentällä. Luvun lopussa tehdään tiivistys aiempien tutkimusten antamasta kuvasta, etenkin niissä esiin nostetuista haasteista. Sen jälkeen siirrytään tarkastelemaan säännöllisen tiedonkeruun ja tilastontuotannon tarjoamia mahdollisuuksia ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden aseman seurannassa. Tarkastelussa ovat ennen muuta työvoiman ja koulutuksen volyymit. Osa tässä luvussa käsitellyistä tietolähteistä on erikoistunut taide- ja kulttuurialaan, osa koskee kaikkia yhteiskunnan sektoreita. Seuraavissa kahdessa luvussa hyödynnetään kahden Cuporen tutkimuksen aineistoja ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tarkastelussa. Meneillään oleva TS-tutkimus tarjoaa rekisteripohjaisen näkökulman, kun taas T&K-barometrikyselyt, joita on tehty vuodesta 2015 lähtien, nostavat esiin taiteilijoiden omia näkemyksiä ja kokemuksia. Loppuluvussa tehdään raportissa esitellyistä materiaalista sisällöllisiä johtopäätöksiä ja menetelmällisiä kehittämissuhteita.

AIEMPIA TUTKIMUKSIA JA SELVITYKSIÄ

Tässä osiossa esittelemme raporttimme taustoitukseksi aiempia tutkimuksia ja selvityksiä, jotka käsittelevät Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden tilannetta sekä taide- ja kulttuurialan rakenteita tästä näkökulmasta. Aihepiiriä on tähän mennessä tutkittu melko vähän suomalaisen kulttuuripolitiikan saralla. Kun seuraavassa esittelemme aiempien tutkimusten ja selvitysten tuloksia, nostamme samalla esiin niissä käytettyjä aineistoja ja menetelmiä. Poimimme myös aiemmista kyselypohjaisista tutkimuksista avovastauksia antamaan käsitystä taiteilijoiden omista kokemuksista.

1 Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden asema apurahajärjestelmässä

Karhunen (2013) selvitti Taikessa yhdenvertaisuuden toteutumista valtion taiteilijatukijärjestelmässä Suomeen muuttaneiden taiteilijoiden näkökulmasta. Tarkastelun kohteena olivat vuosina 2002–2012 taidetoimikuntien tukea hakeneet henkilöt, jotka olivat hakulomakkeella rastineet äidinkielekseen vaihtoehdon ”muu”. Apuraharekisterissä ei ole tietoa hakijoiden kansalaisuudesta tai syntymämaasta. Karhunen kokosi rekisteristä vieraskielisistä ulkomailla syntyneistä taiteilijoista runsaan 700 henkilön perusjoukon, jonka taustamaita ja -maanosia, kieli-, ikä- ja sukupuolijakaumaa, taiteenaloja sekä apurahoitusta hän analysoi hyödyntämällä ansioluetteloita, matrikkeleita, verkkosivuja sekä eri medioissa ilmestyneitä haastatteluja. Lisäksi Karhunen itse haastatteli 15:tä muunkielistä taiteilijaa.

Karhunen (2013) haastattelemat Suomeen muuttaneet taiteilijat kertoivat kohtaamistaan haasteista, joista keskeisiä olivat verkostojen puute, ulkopuolisuuden tunne sekä vaikeudet tulla hyväksytyksi suomalaiseen taidemaailmaan. Tilanne oli helpompi niillä taiteilijoilla, jotka olivat opiskelleet taideammattiin Suomessa tai jatkaneet opintojaan täällä. Ulkomailla suoritetuista tutkintoista sen sijaan oli vaikea saada tunnustetuksi Suomen taidekentällä. Haastatteluissa nousivat esiin myös järjestöjen taiteenaloittain vaihtelevat jäsenkriteerit ja käytännöt. (Karhunen, 2013.)

Karhunen (2013) selvitys sisälsi myös katsauksen taidetoimikuntalaitoksen vuosina 2002–2012 myöntämiin henkilökohtaisiin apurahoihin. Jakson aikana vieraskielisten taiteilijoiden määrä apurahojen hakijoina oli kasvanut. Vaikka useilla taiteenaloilla kyse oli vain muutamista kymmenistä hakijoista, vieraskielisten hakijoiden määrä oli esimerkiksi kuvataiteen, säveltaiteen, mediataiteen ja tanssitaiteen aloilla jo ohittanut ruotsinkielisten määrän.

Tarkastelujakson aikana vieraskielisille myönnetty tuki oli viisinkertaistunut. Haetun ja myönnetyn tukimäärän suhde oli sama kuin muillakin hakijoilla, eli tukijärjestelmä näytti kohtelevan maahan muuttaneita taiteilijoita tasapuolisesti. Taidealojen kesken oli kuitenkin eroja niin, että parhaiten vieraskieliset hakijat menestyivät kuvataiteen ja säveltaiteen aloilla ja heikoiten elokuvataiteessa ja kirjallisuudessa. (Karhunen, 2013.)

2 Pakolaisina maahan tulleiden taiteilijoiden tuen tarve

Roiha (2016) tarkasteli Taikessa laatimassaan selvityksessä Suomeen pakolaisina¹⁵ ja turvapaikanhakijoina¹⁶ vuosina 2011–2015 saapuneiden henkilöiden taiteellista osaamista. Tavoitteena oli kartoittaa, minkä eri taiteenalojen osaajia Suomeen oli saapunut ja millaista tukea he tarvitsivat voidakseen jatkaa taiteellisen työn tekemistä uudessa asuinmaassaan. Selvityksen aineisto kerättiin avoimella kirjoituskutsulla, joka käännettiin arabiaksi, dariksi ja englanniksi. Kutsua levitettiin vastaanottokeskusten ja sosiaalisen median kanavien kautta, minkä lisäksi hyödynnettiin maahan tulleiden omia verkostoja. Kutsuun saatiin 69 kohderyhmärajaukseen sopivaa vastausta. Enemmistö vastaajista oli kuvataiteilijoita, mutta joukossa oli myös musiikin, elokuvan ja teatterin edustajia. Vastaajat olivat pääasiassa nuoria ja kohtalaisen korkeasti koulutettuja. (Roiha, 2016.)

Roihan selvityksen mukaan pakolaisina Suomeen saapuneet taiteilijat tarvitsivat erityisesti kontakteja, tietoa ja välineitä voidakseen jatkaa taiteellista työtään. Kontaktit merkitsivät sekä henkistä tukea että ammatillisia yhteyksiä oman taiteenalan toimijoihin. Oman taiteellisen yhteisön ja verkostojen puuttuessa pääsy suomalaista taidemaailmaa ja sen järjestelmiä koskevan tiedon pariin koettiin vaikeaksi, ja siksi nähtiin tarvetta täydennyskoulutukselle, joka tutustuttaisi Suomen taidemaailman rakenteisiin ja tukisi taiteellisen osaamisen päivittämistä. Verkostoitumistuen lisäksi Suomeen pakolaisina

¹⁵ Pakolainen tarkoittaa henkilöä, jolla on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi kansalaisuusvaltiossaan tai pysyvässä asuinmaassaan. Pakolaisaseman saa henkilö, jolle jokin valtio antaa turvapaikan tai jonka YK:n pakolaisjärjestö (UNHCR) katsoo olevan pakolainen. (Maahanmuuttovirasto, n.d.-a.)

¹⁶ Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta. Turvapaikanhakija saa pakolaisaseman, jos hänelle myönnetään turvapaikka. (Maahanmuuttovirasto, n.d.-b.)

ja turvapaikanhakijoina saapuvat taiteilijat tarvitsivat materiaalisia toiminnan edellytyksiä, kuten asianmukaisia työtiloja ja -välineitä. Koska heidän toimeentulonsa oli erittäin heikko, ilman tukea heidän oli vaikea hankkia näitä. (Roiha, 2016.)

Osa Roihan kyselykutsuun vastanneista taiteilijoista oli luonut kontakteja suomalaisiin taiteilijoihin ja taiteilijajärjestöihin, ja jotkut olivat päässeet myös esittämään taidettaan julkisesti. Tällöin tärkeä rooli oli ollut tilantarjoajilla: vastaanottokeskuksilla, kirjastoilla ja gallerioilla sekä muilla taide- ja julkisten tilojen toimijoilla. Taiteen lähtökohtana olivat usein pakolaisuuden tai siirtolaisuuden kokemukset. Roiha kuitenkin huomauttaa, että pakolaistaustaisilta taiteilijoilta ei tule edellyttää pakolaisuuden käsittelyä teoksissaan vaan heille pitää antaa vapaus valita taiteensa sisältö, sillä ”pakolaistaiteilijaksi” leimautuminen voi rajoittaa toimintakenttää. (Roiha, 2016.)

3 Muunkielisten kirjailijoiden asema kirjallisuusinstituutiossa

Talaskivi (2021) tutki väitöskirjassaan *Kieli-ideologia ja kirjailijakäsitys 2010-luvun Suomessa* muunkielisten kirjailijoiden kokemuksia ja heidän kohtaamiaan rakenteellisia esteitä suomalaisessa kirjallisuusinstituutiossa. Tutkimuksen kohteena olivat Suomessa asuvat äidinkieleltään muut kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliset kirjailijat. Kirjallisuussosiologinen tutkimus perustui kyselyyn, johon vastasi 31 kirjailijaa, sekä heistä 11:lle tehtyihin teemahaastatteluihin. Kyselyyn vastattiin eniten espanjan, arabian, englannin, farsin ja venäjän kielillä. (Talaskivi, 2021.)

Talaskivi (2021) toteaa, että Suomi on muuttunut viime vuosikymmenten aikana nopeasti monikielisemmäksi ja Suomeen muualta muuttaneiden joukossa on kymmeniä ammattikirjailijoita, jotka julkaisevat teoksia muilla kuin suomen, ruotsin tai saamen kielillä. Tutkimukseen osallistuneiden kirjailijoiden ongelmat liittyivät erityisesti julkaisemiseen, verkostoihin ja apurahajärjestelmään. Muunkielisten vaikeus tulla hyväksytyksi ammatillisiin verkostoihin suomalaisella taidekentällä nousi aineistossa keskeiseksi. Lisäksi näkemykset ammattikirjailijan kriteereistä erosivat siinä, että kyselyvastaajat korostivat julkaisemisen merkitystä, kun taas suomalaisessa taideinstituutiossa arviointi perustuu usein järjestöjäsenyyksiin ja apurahoitukseen. Suomen Kirjailijaliitto ja Finlands Svenska Författareförening edellyttävät jäsenyyttä hakevilta kahta järjestön virallisella kielellä kirjoitettua teosta. (Talaskivi, 2021.)

Talaskiven kyselyaineisto osoitti, että kieli toimii ulossulkevana tekijänä niin ammatillisten verkostojen kuin julkaisukäytänteiden näkökulmasta.

Vallitseva suomalainen kirjallisuuskäsitys perustuu hänen mukaansa vahvasti oletukselle kotimaisilla kielillä julkaisemisesta, minkä vuoksi monet muilla kielillä kirjoittavat kirjailijat putoavat ainakin osittain kirjallisuusinstituution rakenteiden ulkopuolelle.¹⁷ Tutkimukseen osallistuneet kirjailijat valitsivat kirjoituskielen ammatillisista, yhteisöllisistä ja psykologisista syistä. Suomen ja ruotsin kielen asema on kansainvälisesti marginaalinen verrattuna esimerkiksi espanjaan tai englanttiin. Rahoitushakuprosessien kielisidonnaisuus sekä muunkielisten vertaisarvioijien vähäisyys ovat keskeisiä haasteita muilla kuin suomen tai ruotsin kielillä kirjoittavien kirjailijoiden näkökulmasta. (Talas-kivi, 2021.)

4 Ulkomaalaissyntyisten toimijuus taiteen ja kulttuurin kentällä

Kulttuuria kaikille -palvelu, Globe Art Point ry ja Cupore toteuttivat vuosina 2017–2020 OKM:n rahoituksella hankkeen nimeltä ”Avaus. Toimijaksi suomalaisella taide- ja kulttuurikentällä”. Tavoitteena oli tarkastella ja tukea muualta Suomeen muuttaneiden taide- ja kulttuurialan ammattilaisten työs-kentelymahdollisuuksia sekä tunnistaa entistä paremmin heidän osaamisen-sa. Cupore toteutti hankkeessa tutkimuksen ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asemasta (Lahtinen ym., 2020; Lahtinen, 2021). Tutkimusaineisto hankittiin kahden verkkokyselyn avulla, joista toinen koh-distettiin taide- ja kulttuurilaitosten johtajille ja toinen ulkomaalaissyntyisille alan ammattilaisille. Kyselyaineistoa täydensivät Suomen kansallismuseon, Turun kaupunginteatterin ja Kuopion kaupunginorkesterin sekä Taiken henkilökunnan haastattelut. Tavoitteena oli kartoittaa taide- ja kulttuuri-laitosten valmiutta rekrytoida ulkomaalaissyntyisiä taiteilijoita ja taide- ja kulttuurialan työntekijöitä sekä selvittää, kuinka kulttuurinen ja kielellinen moninaisuus näkyvät laitosten arjessa.

Cuporen tutkimus osoitti, että taide- ja kulttuurikentällä tarvitaan konkreettisia toimia ja lisää keskustelua keinoista, joilla muualta Suomeen muuttaneiden taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asemaa voitaisiin paran-taa. Tutkimuksen mukaan heidän yleisimmin kohtaamansa ongelmat ovat

¹⁷ Muunkielisillä kirjailijoilla on oma Sivuvälo-niminen yhdistys (<https://sivuvälo.com/about/>). Sivuvälön aktiivit José Luis Rico ja Roxana Crisólogo kirjoittivat tilan-teestaan Suomessa *Le Monde Diplomatiqueen* 1/2022 otsikolla ”Toiset suomalaiset kirjailijat”. (Ks. myös Talaskivi, 2018.)

taloudellisia. Tilannetta vaikeuttavat alan vakiintuneet, osin syrjivät käytännöt, ammatillisten verkostojen puute, asenteet sekä se, ettei ulkomailta saatua koulutusta ja työkokemusta tunnisteta tai arvosteta yhdenvertaisesti. Lisäksi suomen kielen puutteellinen taito aiheuttaa ongelmia muualta tulleille. Samat ongelmat oli tunnistettu jo aiemmissa selvityksissä, eikä kovin suurta edistystä vaikuttanut tapahtuneen. Raportissa todetaan, että tilanteen systemaattinen seuranta puuttuu. (Lahtinen ym., 2020.)

Lahtisen ja muiden (2020) tutkimuksen mukaan suomalaisen taide- ja kulttuurikentän rakenteet ja käytännöt eivät kaikilta osin tue yhdenvertaisia työskentelymahdollisuuksia. Kulttuurinen moninaisuus ei ole pysyvänä ja läpileikkaavana osana laitosten toimintaa, ja se huomioidaan vain harvoin henkilöstöhallinnossa tai organisaation kehittämisessä. Kokemus syrjinnästä suomalaisella taide- ja kulttuurialalla on tutkimuksen mukaan yleistä. Se aiheuttaa tulijoissa epäluottamusta ja pettymystä suomalaista yhteiskuntaa ja taide- ja kulttuurialaa kohtaan. (Lahtinen ym., 2020.)

Ulkomaalaissyntyisille taide- ja kulttuurialan ammattilaisille suunnattuun taiteilijakyselyyn vastasi vuodenvaihteessa 2018–2019 yhteensä 126 taiteilijaa. Suurin osa (86 %) vastanneista oli kokenut vaikeuksia työuransa aikana. Useimmiten ongelmat liittyivät toimeentuloon ja talouteen. Lisäksi haasteita liittyi kielitaitoon, verkostojen puuttumiseen, ennakkoluuloihin ja muualta kuin Suomesta saatuihin ammatillisiin meriitteihin. Monet vastaajat kokivat myös vaikeaksi päästä sisälle taide- ja kulttuurialan piireihin ja tunsivat olevansa eriarvoisessa asemassa alalla syntyperänsä ja/tai puutteellisen suomen kielen taidon vuoksi. (Lahtinen ym., 2020.)

Seuraavat lainaukset on poimittu Avaus-hankkeen taiteilijakyselyaineistosta (aineisto on julkaisematon ja Cuporen hallussa):

It's very hard to find a job without being fluent in Finnish and having connections in the field. The solutions are networking, attending professional conferences, bombarding heads of media companies with emails offering my professional services. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Suurin haaste on verkostoitua ja kuulluksi tuleminen. Kukaan ei suhtautunut minuun vakavasti, kun suomen kielen taito oli vähäinen (mikä on minun mielestäni ymmärrettävää mutta haasteellista). Ratkaisut: Kaikesta huolimatta olin erittäin aktiivinen (vapaaehtoistyö) ja osallistuin seminaareihin ja verkostotilaisuuksiin. Pääsin opiskelemaan ja suoritin tänä vuonna suomen kielellä . . . ylemmän AMK-tutkinnon. . . . Olen asunut Suomessa viisi ja puoli vuotta ja nyt tuntuu, että vihdoinkin jotkut asiat alkavat toimia. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Minun projektejani ei otettu koskaan ohjelmistoon, kun minun työni katsotaan liian isoksi riskiksi. Riskin sanotaan tulevan siitä, että olen tuntematon suomalaiselle yleisölle. . . . (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Too little of multicultural projects, which results in having most doors of VOS-theatres to be closed for an actor with foreign background. The only option is to work in freelance field with independent groups and collectives. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Networks in Finland work primarily with Finnish artists. People don't want to speak English, so they gravitate towards Finns. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

I am lucky to have a good job and can't complain on that, but in general the lack of Finnish language skills leads to not being treated as equal. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

I cannot get a job, I am struggling to pay rent or buy food and there is no end in sight. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Avauksen taiteilijakyselyn vastauksissa toistuvat ulkomaalaissyntyisten kokemukset eriarvoisesta kohtelusta ja asemasta verrattuna suomalaissyntyisiin ja suomea äidinkielenään puhuviin.

In some cases I feel equal, in some not at all. As foreigner, even after living many years in Finland and speaking Finnish, the smallest mistakes are not really taken easily. There is a reminder in many situations that after all "you are a foreigner". (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Discriminatory behaviour in professional contemporary art venues, such as festivals and exhibitions. I have been mistreated in several cases, despite the fact that I was equally invited to the festival or the exhibitions by the curators. The reason was because the organisers did not assume that I am as professional as Finnish artists. . . . (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Ulkomaalaissyntyiset taide- ja kulttuurialan ammattilaiset raportoivat stereotyyppioista ja ennakkoluuloista, joita he kohtaavat taide- ja kulttuurikentällä ja työyhteisöissä. Monet vastaajista kertoivat, että heitä kohdellaan kulttuuritaustansa edustajina tai että heidän taiteellisten sisältöjensä ja/tai osaamisensa odotetaan automaattisesti liittyvän heidän maahanmuuttajuuteensa tai kulttuuritaustansa. Lisäksi monet kyselyyn vastanneet ulkomaalaissyntyiset taide- ja kulttuurialan ammattilaiset kokivat, että heidän työtään ei arvosteta ja että saavuttaakseen saman arvostuksen kuin suomalaissyntyiset heidän täytyy tehdä kaksin verroin enemmän töitä.

That I'm put in a certain/specific box where I'm expected to only do things that relate to my background. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Koen että kahden kulttuurin taustani, ja nimeni vuoksi minun tulisi edustaa tässä maassa sitä toista kulttuuriani myös silloin kun en itse halua. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Olisi luotava juuri omiin juuriin pohjautuva taidetta, tuotava esille omaa kulttuuriperimää tunnistettavasti. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Avauksen loppuraportissa todetaan (Lahtinen ym., 2020), että tutkimusaineisto ei ollut riittävä, jotta sen perusteella olisi mahdollista tarkastella rotuun ja ihonväriin perustuvan syrjinnän mekanismeja suomalaisella taide- ja kulttuurikentällä. Avauksen taiteilijakyselyn avokohdissa oli vain vähän suoraan rasismiin ja rodullistamiseen liittyviä mainintoja. Seuraavassa muutama esimerkki kokemuksista, kuinka etninen stereotypisointi vaikuttaa erityisesti siihen, millaisia tehtäviä tarjotaan Afrikka-taustaisille taiteilijoille:

As a foreign artist, my professionalism is doubted, and I have to work twice or thrice as hard than the local to show how good I am in order to be respected. For an African artist, many times I've been told or mistaken for someone who would only be good at playing congas and dancing on the streets. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Not being able to work professionally, not good with time, have no respect for women, good at drumming and dancing, cannot do any other kind of music but African, etc. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Työni liitetään usein afrikkalaiseen etnisyyteen tai mustuuteen, vaikka se ei aina siihen liity (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Muutaman kyselyvastaajan kokemuksen mukaan valkoisuuden normi aiheuttaa syrjintää suomalaisella taidekentällä.

Because we are not equal. Not as artists, not as in the processes or in gaining a paid position. Geography which we come from, our colour of skin and many other factors prevent us to be equal. I want to say for some foreign-born artists or cultural workers who come from some Western societies such as USA or Western Europe, the situation is so different. They do not face similar attitude and discrimination that a non-European faces, especially men. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

Because they've that white privilege that I don't have. (Avaus-tutkimusaineisto, 2019)

5 Musiikki- ja teatterialan järjestöjen yhdenvertaisuuskyselyt

5.1 MUSIIKKIALAN KYSELY

Vuoden 2022 alkupuolella sekä Näyttelijäliitto että joukko musiikkialan järjestöjä ja muita toimijoita (Muusikkojen liitto, Suomen Musiikintekijät, Music Finland, Musiikin edistämissektori, Gramex, Musiikkituottajat, Suomen Jazzliitto, Suomen Musiikkikustantajat, Suomen Sinfoniaorkesterit, Suomen Säveltäjät ja Teosto) teettivät omilla aloillaan kyselyt yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Näyttelijäliiton kysely kohdistui etniseen ja kulttuuriseen yhdenvertaisuuteen, kun musiikkialan selvitys kattoi yhdenvertaisuuden teemoja laajasti. Molemmista kyselyistä tehdyt raportit on julkaistu verkossa, ja olemme poimineet seuraaviin kuvauksiin niistä myös aineistositaatteja.

Musiikkialan kyselyn toteutti Inklusiiv Business/Inklusiiv Oy (Inklusiiv, 2022). Alalla toimivia henkilöitä kutsuttiin osallistumaan kyselyyn avoimen linkin kautta. Kyselyyn vastasi 1 012 henkilöä, joista valtaosa oli pääasialliselta rooliltaan musiikin esittäjiä (muusikoita) tai tekijöitä (säveltäjiä). Lisäksi vastaajissa oli muun muassa opettajia, tuottajia, tapahtumanjärjestäjiä ja järjestötyöntekijöitä. Kolme neljäsosaa (76 %) vastaajista ilmoitti kokeneensa itse viimeisten viiden vuoden aikana musiikkialalla epäasiallista käytöstä. Lomakevaihtoehdoista yleisimmin valittuja epäasiallisen käytöksen muotoja olivat epäasiallinen kommentointi (50 %), samantasoista työstä ei makseta samanarvoista palkkaa (47 %), vähättely tai se, etteivät kollegat ota tosissaan (45 %) sekä stereotypisointi (44 %). Etniseen taustaan perustuvaa syrjintää tai häirintää -kohdan oli rastinut 14 prosenttia vastaajista; se oli yleisempää 20–35-vuotiaiden (20 %) kuin yli 35-vuotiaiden (9 %) joukossa. Muutoinkin kyselyssä päti, että mitä vanhempi vastaaja oli, sitä todennäköisemmin ala näyttäytyi hänelle häirinnästä ja syrjinnästä vapaana.

En ole koskaan huomannut klassisen musiikin alalla mitään vähemmistöihin liittyvää syrjintää. Päinvastoin koen alan olevan sen suhteen yksi sallivimmista. (Inklusiiv, 2022, s. 47)

Minusta musiikkialalla ei ole epäasiallista käytöstä, kun puhutaan esim. homoista, lesboista tai ulkomaalaisista, seksuaalista häirintää koskien, nämä minusta suvaitaan erinomaisesti. Epäasiallinen käytös on kokemuseni mukaan yksinomaan vain työnantajan alaisiin kohdistamaa käytöstä. (Inklusiiv, 2022, s. 47)

Vain runsas kolmannes (38 %) kyselyvastaajista koki, että musiikkialalla vallitsee kulttuuri, jossa erilaisuutta arvostetaan ja kaikki toivotetaan tervetulleiksi.

Yli puolet kyselyvastaajista odotti, että ala tekisi enemmän yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Etniseen taustaan, vammaisuuteen tai toimintakykyyn perustuvaa häirintää tai syrjintää kohdanneiden arviot olivat keskimääräistä kielteisempiä. Niin ikään ne, jotka ilmoittivat kohdanneensa etniseen taustaan liittyvää syrjintää tai häirintää, vastasivat uralla etenemistä ja työtilanteissa turvallista mielipiteen ilmaisua koskeviin kysymyksiin kielteisemmin kuin muut. Kun kaikista vastaajista 48 prosenttia oli täysin tai melkein eri mieltä väitteestä ”Koen, että minulla on reilut mahdollisuudet edetä urallani”, etnistä syrjintää kohdanneista näin vastasi 38 prosenttia. Väitteen ”Koen turvalliseksi jakaa oman mielipiteeni työtilanteissa, vaikka se eroaisi muiden mielipiteistä” kohdalla prosenttiosuudet olivat 54 ja 36.

Lomakkeeseen sisältyi myös avokysymys ”Tuleeko mieleesi olemassa olevia käytäntöjä Suomen musiikkialalla, jotka tekevät työskentelyn turvalliseksi, reiluksi ja helposti lähestyttäväksi ihmisille kaikenlaisista taustoista?”, jonka yhteydessä nousi esiin ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tilanteen edistämistä koskevia ehdotuksia, kuten englannin kielen käyttö viestinnässä ja sokkorekrytointi. Vaikka jälkimmäistä keinoa käytettiin orkestereissa, vastaajat epäilivät, toteutuiko siinä täydellinen anonymiteetti.

As Finland is turning more and more culturally diversified, PLEASE USE ENGLISH in Emails, social media posts, and communicative occasions, together with Finnish and Swedish. This is very important for foreign-born artists to feel to be welcomed and inclusive. (Inklusiiv, 2022, s. 30)

Blind auditions, but unfortunately they're not completely "blind" either. (Inklusiiv, 2022, s. 29)

Inklusiivin selvityksen mukaan tiettyihin ryhmiin kohdistuu musiikkialalla muita enemmän epäasiallista käytöstä tai epäreilua kohtelua. Monet kommentteista koskivat rekrytointia ja uralla etenemistä, mutta myös muusikon työhön liittyvä häirintä ja syrjintä mainittiin. Avovastauksissa nousivat esiin etenkin freelancereiden, naisten ja englannin kielellä kyselyyn vastanneiden negatiiviset kokemukset. (Inklusiiv, 2022.)

I have noticed a completely different judgement of Finnish and foreign candidates on the audition. Formally, nothing can be proved, but in fact, when it comes to the curtain-off rounds, sufficient amount of jurors are especially forgiving to the local candidates and merciless to the foreigners. (Inklusiiv, 2022, s. 41)

I have watched the difference in treatment between Finnish individuals going through the tenure process and foreign and the difference is stark. Also

the conversation around foreign players is inappropriate – it usually follows the line that ‘we don’t know this person so we should put them through the test’. (Inklusiiv, 2022, s. 41)

I would strongly wish that this matter would be taken much more seriously than it’s now. There are many types of bullying and discrimination in Finnish orchestras. I experienced in almost all of them. . . mostly due to my nationality. (Inklusiiv, 2022, s. 41)

Musiikkialan vastauksissa nousivat esiin myös etniseen taustaan liittyvä syrjintä ja instituutioiden rakenteisiin pesiytynyt rasismi.

It is a field that operates with a clear ethnic hierarchy that means we Finns vs others. They operate with certain cliques (jazz music, classical music, professional organisations, etc.) and distribute the available resources between themselves. (Inklusiiv, 2022, s. 41)

There is institutional racism in the Finnish music industry that is extremely difficult to mitigate. The first step is to acknowledge it. (Inklusiiv, 2022, s. 41)

It is highly excluding – racist and sexist, compared to the situation in other European countries. I am surprised that musicians that are not Finnish white males do not quit. Most of us do. (Inklusiiv, 2022, s. 41)

Analysoituaan musiikkialan kyselyaineiston Inklusiiv (2022) esitti kolme suositusta: 1) selkeytetään epäasiallisen käytöksen raportoinnin kanavat ja prosessit, 2) annetaan selkeät ohjeet parhaista käytännöistä ja varmistetaan, että niiden seuraamisesta kannetaan vastuu, sekä 3) käydään avoimempaa, koko alan kattavaa viestintää ja keskustelua epäasiallisesta käytöksestä. Musiikkiala on laatinut yhdessä Esiinnyn edukseni -ohjeistuksen häirinnän, syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun ehkäisemiseksi (<https://esiinnynedukseni.fi/>).

5.2 NÄYTTELIJÄLIITON KYSELY

Näyttelijäliitto teki vuoden 2022 keväällä kyselyn etnisen ja kulttuurisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta ammattinäyttelijän työkentällä Suomessa. Tavoitteena oli myös tehdä ehdotuksia tulevaisuutta varten. Kysely oli saatavilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi, ja avoimiin kysymyksiin oli mahdollista vastata myös venäjäksi. Kyselykutsu lähetettiin kaikille Näyttelijäliiton jäsenille sekä laajalla jakelulla alan organisaatioille, verkostoille ja teattereiden luottamushenkilöille. Kyselyyn voivat vastata myös liittoon kuulumattomat

näyttelijät. (Näyttelijäliitto, 2022.) Vastauksia kyselyyn saatiin 87, mikä on vähän suhteessa näyttelijöiden lukumäärään Suomessa.

Selvityksen mukaan teatterialalla on syrjintää ja rasismia, mutta sitä ei edelleenkaan tunnusteta tai haluta tunnistaa eikä siihen puututa. Työnantajat eivät vielä riittävästi tiedosta omaa vastuutaan, ja työpaikoilta puuttuvat ohjeet ja toimintamallit syrjintätilanteiden ratkaisemiseen. Johtopäätöksenä oli, että alalla tarvitaan merkittävästi lisää tietoa, keskustelua ja yleistä asenteiden muutosta sekä selkeitä ohjeita ja tapoja puuttua ongelmiin. Epäkohtiin puuttumista ei pidetä turvallisena, ja erityisen vaikea tilanne on freelancereille, joiden asema työmarkkinoilla on epävarma. Suurin osa vastaajista ei tiennyt, keneen olla yhteydessä, kun syrjintää tapahtuu.

Yhdessäkään työpaikassani en ole kuullut yhdenvertaisuussuunnitelmasta, eikä yhdessäkään ole ollut turvallisemman tilan ohjeistusta. (Näyttelijäliitto, 2022, kohta Tasa-arvosuunnitelmat ja turvallisemman tilan ohjeet)

Olisin halunnut saada tukea kollegoilteni. Mikä tahansa hyvin pienikin ele tukekseni olisi auttanut. (Näyttelijäliitto, 2022, kohta Seuraukset ja toimenpiteet)

Tällä hetkellä epäsuorasta syrjinnästä ei seuraa kellekään mitään sanktioita ja on helpompi toimia vanhoilla malleilla. . . . (Näyttelijäliitto, 2022, kohta Tasa-arvosuunnitelmat ja turvallisemman tilan ohjeet)

Vähemmistöihin kuuluvat näyttelijät kertoivat kyselyssä vaikeuksista haakeutua alalle ja toimia näyttelijän ammatissa. Syrjintä näkyy esimerkiksi kiusaamisena, ulossulkemisena ja asiattomana kielenkäyttönä, kuten nimitelynä ja rasisisina vitseinä. Etnisiin vähemmistöihin kuuluvista vastaajista 67 prosenttia katsoi, ettei heidän työyhteisöissään kaikille ole selvää, millainen kielenkäyttö on alentavaa ja syrjivää, ja 83 prosenttia koki, että ohjaajilla ja johtajilla ei ole normikriittistä koulutusta tai tietoa. (Näyttelijäliitto, 2022.)

Ihmiset pelkäävät loukkaavansa vähemmistöjä, joten oman mukavuutensa takia he pitävät vähemmistöt ulkopuolella. (Näyttelijäliitto, 2022, kohta Polarisaatiosta)

Työpaikallani käytetään n-sanaa, myös johtaja. (Näyttelijäliitto, 2022, kohta Monimuotoisuus, syrjintä ja normikriittinen ajattelu)

Etnisiin vähemmistöihin kuuluvista 83 prosenttia ilmaisi, että heillä on ollut taustansa vuoksi vähemmän työtilaisuuksia, ja 75 prosenttia katsoi, että moninaisuutta ja normikriittisyyttä ei oteta huomioon ohjelmistoja

suunniteltaessa. Roolituksessa ja ohjelmistoissa ei kiinnitetä huomiota syrjiviin käytäntöihin. (Näyttelijäliitto, 2022.)

Minulle on myös tuottaja sanonut, etten ole yhtä samaistuttava suomalaisille ihonvärin takia. (Näyttelijäliitto, 2022, kohta Monimuotoisuus, syrjintä ja normikriittinen ajattelu)

Ulkomaalaistaustaisia vastaajia ei teatterialan kyselyraportissa eritelty. Kieli-vähemmistöihin kuuluvat kokivat raportin mukaan, että alalla on suuri paine puhua täydellistä suomea. Lisäksi alalla arvostettiin ainoastaan suomalaista koulutusta. (Näyttelijäliitto, 2022.)

Näyttelijäliiton hallitus piti kyselyn tuloksia huolestuttavina ja ilmoitti ryhtyvänsä toimillaan lisäämään syrjintään ja rasismiin liittyvää tietoa ja ymmärrystä. Liitto sitoutui edistämään yhdenvertaisuutta ja ehkäisemään syrjintää. Keinovalikoimaan sisältyy koulutusta, tapahtumia, verkostoitumista ja tiedonvälitystä. Näyttelijäliiton hallitus muistutti työnantajia vastuustaan ja kehotti kaikkia alan työnantajia huolehtimaan, että jokaisessa työpaikassa on selkeät ohjeet ja toimintamallit rasismien ja syrjinnän kitkemiseksi ja ongelmiin puuttumiseksi. Näyttelijäliiton sivuilla (<https://www.nayttelijaliitto.fi/>) on tietoa tasa-arvosta, yhdenvertaisuudesta, syrjinnästä ja häirinnästä, ja liittoon voi olla yhteydessä, jos epäilee tulleen kohdelluksi epäasiallisesti työssä tai työnhaussa.

Yhteenvetoa aiemmista tutkimuksista

Referoimamme tutkimukset osoittavat, että ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden kohtaamissa haasteissa on eroja taidealojen kesken mutta tietyt ongelmat ovat yleisiä ja yhteisiä. Näihin kuuluvat syrjivät rakenteet ja poissulkevat käytännöt, jotka ylläpitävät eriarvoista asemaa suhteessa suomalaistaustaisiin ja suomea äidinkielenään puhuviin taiteilijoihin. Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden ongelmat liittyvät usein verkostojen ulkopuolelle jäämiseen, vaikeuksiin saada apurahoja, kielitaidon puutteeseen ja siihen, ettei ulkomailta saatua koulutusta ja työkokemusta tunnusteta tai arvosteta yhdenvertaisesti. Ulkomaalaistaustaiset kohtaavat samanlaisia ongelmia yleisesti työelämässä (vrt. esim. Baumgartner, 2023), mutta taidealoilla tilannetta vaikeuttaa työurien ja -tilaisuuksien riippuvuus informaaleista verkostoista. Aiempien tutkimusten mukaan ulkomaalaistaustaisilla taiteilijoilla on usein talouteen ja tulonhankintaan liittyviä ongelmia, jotka vaikeuttavat elämää yleisesti ja heikentävät taiteellisen toiminnan materiaalisia edellytyksiä. Viime vuosina taidealan kyselyissä on nostettu esiin syntyperään ja etniseen taustaan liittyvä syrjintä sekä moniperusteinen syrjintä.

TILASTOLÄHTEITÄ

1 Tilastokeskuksen kulttuurityövoimatilastot

TK:n kulttuuritilastot kuvaavat tuotantoa, tarjontaa, taloutta, julkista tukea, työvoimaa, koulutusta, harrastusta ja kulutusta eri taiteen- ja kulttuurialoilla. Tuotannossa hyödynnetään sekä viraston omia tietovarantoja että kulttuurialan omaa tilastointia ja tiedonkeruuta. Kulttuurityövoimasta ilmestyy vuosittain katsaus, minkä lisäksi säännöllisesti päivitettäviä kulttuurialan koulutusta ja työvoimaa koskevia taulukoita sisältyy sekä TK:n StatFin-tietokantaan (<https://stat.fi/tietokantataulukot>) että Kulttuuritilaston taulukkopalveluun (<https://stat.fi/tup/julkaisut/taulukkopalvelut.html>). Taulukoiden tiedot ovat peräisin useista lähteistä niin TK:sta kuin sen ulkopuolelta. Tuoreimman kulttuuriammateissa ja -toimialoilla työskenteleviä käsittelevän katsauksen viitevuosi on 2022 (TK, 2023d). Siinä käytetään Työvoimatutkimuksen tietoja.

Työvoimatutkimuksen tavoitteena on luoda kuva koko Suomen 15–74-vuotiaan väestön toiminnasta työmarkkinoilla yhden viikon aikana kuukausi-, neljännesvuosi- ja vuositasolla sekä 15–89-vuotiaan väestön toiminnasta vuositasolla. Työlliseksi tutkimuksessa määritellään henkilö, joka on tutkimusviikolla tehnyt ansiotyötä vähintään tunnin rahapalkkaa tai luontaiseta vastaan tai voittoa saadakseen. Tutkimuksen tietosisältö perustuu EU:n asetukseen, ja sen otokseen kuuluu joka kuukausi noin 12 500 henkilöä. Menetelmänä on paneelitutkimus, jossa samaa henkilöä haastatellaan 5 kertaa 15 kuukauden jakson aikana. Haastattelutietojen lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään TK:n käytössä olevia hallinnollisia rekistereitä (kuten tutkinto- ja verorekistereitä). (TK, n.d.-d.)

Työvoimatutkimuksessa käytetyt määritelmät, päättelysäännöt ja rajaukset, kuten edellä mainittu laaja ikähaarukka, soveltuvat monia muita yleisiä tiedonkeruita ja lähdeaineistoja paremmin taideammattin harjoittajien tunnistamiseen. Tutkimuksessa esimerkiksi ammattitieto perustuu haastateltavan omaan ilmoitukseen. Työllisille määritellään ammatti päätyön mukaan, ja jos työpaikkoja on useita, päätyö on se, johon henkilö käyttää eniten aikaa. Työvoimatutkimuksen perusjoukkoon kuuluvat ulkomailta tilapäisesti (alle vuoden) oleskelevat sekä Suomen väestötietojärjestelmään rekisteröidyt ulkomaalaiset, joiden oleskelu Suomessa kestää vähintään vuoden. Tutkimuksen aineistoa käytetään laajasti ulkomaalaistaustaisten työllisyyden tarkasteluun, ja vuonna 2021 työvoimatutkimuksen lisäteemana oli ulkomailta syntyneiden työmarkkinatilanne (Baumgartner, 2023). Työvoimatutkimukseen nojaavissa

kulttuurityövoimajulkistuksissa ei kuitenkaan ole tähän saakka eritelty tietoja syntyperän, kansalaisuuden tai äidinkielen mukaan (TK, n.d.-d). Työvoimatutkimuksesta pyytämämme arvion mukaan taiteilija-ammateissa toimi vuonna 2022 noin 46 000 henkilöä, joista ulkomaalaistaustaisia oli noin 4 000 (9 %) (henkilökohtainen tiedonanto, Olga Kambur, TK, 7.11.2023). Arvioon sisältyy 13 TK:n vuoden 2010 ammattiluokituksen poimittua ammattia, jotka ovat samat kuin myöhemmin Työssäkäyntitilaston tietoja esittelevässä taulukossa 1 (s. 40). Taiteilijoiden identifointi TK:n ammattiluokituksen avulla kuuluu niin Työvoimatutkimuksen kuin Työssäkäyntitilaston kriittisiin kohtiin. Esimerkiksi taidepoliittisesti painottuneissa taiteilijatutkimuksissa herättää kysymyksiä, jos rakennustaidetta edustamaan otetaan kaikki yli 4 000 talonrakennusarkkitehtiä.¹⁸

Työssäkäyntitilasto tuottaa alueellista tietoa väestön taloudellisesta toiminnasta ja työssäkäynnistä (TK, n.d.-c). Tiedot perustuvat pääasiassa hallinnollisiin rekistereihin ja tilastollisiin aineistoihin¹⁹. Tilaston henkilöperusjoukon muodostaa maassa vuoden viimeisenä päivänä vakinaisesti asuva väestö. Tuotettavia tietoja ovat muun muassa väestön pääasiallinen toiminta, elinkeinonjakauma, ammattiasema ja työpaikan sijainti sekä koulutus- ja tulotiedot. Tilaston viiteajankohta on vuoden viimeinen viikko (25.–31.12.), mutta se sisältää myös kertymätietoja tilastovuoden ajalta (kuten tulotiedot, työ- ja työttömyyskuukaudet). Työssäkäyntitilastossa työlliseen työvoimaan luetaan kaikki 18–74-vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä eivätkä olleet työttömänä työnhakijana työvoimatoimistossa tai suorittamassa varusmies- tai siviilipalvelua. Tieto työllisyydestä perustuu

¹⁸ Valitut 13 ammattia olivat seuraavat: 2161 Talonrakennuksen arkkitehdit, 2162 Maisema-arkkitehdit, 2163 Tuote- ja vaatesuunnittelijat, 2166 Graafiset ja mediasuunnittelijat, 2641 Kirjailijat ym., 2651 Kuvataiteilijat, 2652 Muusikot, laulajat ja säveltäjät, 2653 Tanssitaiteilijat ja koreografit, 2654 Ohjaajat ja tuottajat, 2655 Näyttelijät, 2659 Muut taiteilijat, 3431 Valokuvaajat, 3432 Sisustussuunnittelijat ym. Tärkeimmät kuvaukset löytyvät TK:n vuoden 2010 ammattiluokituksesta: <https://www2.tilastokeskus.fi/fi/luokitukset/ammatti/>. Otospohjaisen Työvoimatutkimuksen tietoja ei voida esittää yksittäisten ammattien tasolla toisin kuin Työssäkäyntitilaston, joka on rekisteripohjainen kokonaisuaineisto.

¹⁹ Tilasto perustuu noin 40 hallinnolliseen ja tilastolliseen aineistoon. Tärkeimmät tietolähteet ovat Digi- ja väestöviraston väestötietojärjestelmä, verohallinnon rekisterit, Eläketurvakeskuksen, Valtiokonttorin ja Kuntien eläkevakuutuksen työsuhdeaineistot, TK:n yritys- ja toimipaikkarekisteri, Kansaneläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen rekisterit eläkkeensaajista, työministeriön työnhakijarekisteri, TK:n tutkinto- ja opiskelijarekisterit sekä Pääesikunnan varusmiesrekisteri.

työeläke- ja veroviranomaistietoihin. Työssäkäyntitilasto tuotetaan vuosittain. Työssäkäyntitilastossa henkilöllä voi olla vain yksi ammatti, joka määräytyy vuoden lopun pääasiallisen tulonlähteen perusteella.

TK:n StatFin-palvelun tietokantataulukko ”Työllinen työvoima kulttuuri-ammateissa ammatin . . ., sukupuolen ja vuoden mukaan (11yl)” sisältää Työssäkäyntitilastosta peräisin olevia tietoja vuodesta 2010 lähtien (TK, n.d.-g). Tietokannassa ei ole valmiina taiteilijoiden alaryhmää, mutta siitä voi poimia haluamiaan ammatteja. Toisena valinnaisena muuttujana on sukupuoli. Taulukkoon 1 olemme valikoineet joukon ammatteja, jotka voidaan laajan määritelmän mukaan laskea taiteilijoiksi. Syntyperää koskevat jakaumat olemme tässäkin pyytäneet erikseen TK:sta (henkilökohtainen tiedonanto, Meri Raijas, TK, 10.10.2023). Taulukkoon sisältyvässä ammateissa oli vuonna 2021 työllisiä liki 26 000, joista 7,6 prosenttia oli ulkomaalaistaustaisia. Pienimmät ulkomaalaistaustaisten osuudet olivat näyttelijöiden (3,0 %) ja kirjailijoiden (3,1 %) keskuudessa, suurimmat tanssijoiden ja koreografien (18,1 %) ja muusikoiden, laulajien ja säveltäjien (11,1 %) keskuudessa. Työssäkäyntitilasto antaa Työvoimatutkimusta merkittävästi matalampia lukemia työllisten taiteilijoiden kokonaismäärästä samoin kuin ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden osuudesta. Työssäkäyntitilaston tiedot ovat vuodelta 2021 ja Työvoimatutkimuksen vuodelta 2022, mutta erot johtunevat pääosin menetelmästä.

TAULUKKO 1.

Työlliset taiteilija-ammateissa vuoden 2021 Työssäkäyntitilastossa syntyperän mukaan

Ammattiryhmä (Ammattiluokitus 2010)	Ulkomaalais- taustaiset, lkm.	Ulkomaalais- taustaiset, %	Suomalais- taustaiset, lkm.	Yhteensä, lkm.
2161 Talonrakennuksen arkkitehdit	370	8,6	3 916	4 286
2162 Maisema-arkkitehdit	6	4,1	140	146
2163 Tuote- ja vaatesuunnittelijat	80	5,6	1 342	1 422
2166 Graafiset ja multimediasuunnittelijat	398	8,4	4 323	4 721
2641 Kirjailijat ym.	26	3,1	822	848
2651 Kuvataiteilijat	80	8,4	878	958
2652 Muusikot, laulajat ja säveltäjät	465	11,1	3 734	4 199
2653 Tanssitaiteilijat ja koreografit	71	18,1	321	392
2654 Ohjaajat ja tuottajat	112	3,8	2 860	2 972
2655 Näyttelijät	35	3,0	1 143	1 178
2659 Muut taiteilijat	70	9,1	697	767
3431 Valokuvaajat	149	6,8	2 046	2 195
3432 Sisustus suunnittelijat ym.	84	5,1	1 574	1 658
Kaikki	1 946	7,6	23 796	25 742

Lähde: TK, Työssäkäyntitilasto.

Kokonaistilastona Työssäkäyntitilasto tarjoaa mahdollisuuksia monenlaisiin alueellisiin tarkasteluihin. Pääkaupunkiseudulla sitä hyödynnetään esimerkiksi ulkomaalaistaustaisen väestön, asumisen, työllisyyden ja toimeentulon tarkastelussa. Saukkosen (2022) mukaan pääkaupunkiseudulla noin 7,5 prosenttia 15–64-vuotiaista työllisistä toimialalla ”Taiteet, viihde ja virkistys” oli maahanmuuttajia, siis ulkomailla syntyneitä ulkomaalaistaustaisia, kun koko maassa heidän osuutensa toimialalla oli viitisen prosenttia.

2 Taidealan tiedotuskeskusten ja kattojärjestöjen tuottamat tilastot

2.1 TEATTERI- JA ORKESTERITILASTOT

Taidealan tiedotuskeskuksista ja kattojärjestöistä toimialansa taiteellista henkilöstöä koskevia tietoja tuottavat säännöllisesti Teatterin tiedotuskeskus (TINFO) ja Suomen Sinfoniaorkesterit ry (Suosio). TINFO kerää ja tuottaa vuosittain teatteri- ja orkesterilain piirissä olevien teattereiden ohjelmisto-, katsoja-, henkilöstö-, talous- ja palkkatilastot. Lain ulkopuolisilta ammattiryhmiltä kerätään katsoja-, ohjelmisto- ja taloustilastot. Teatteritilastossa henkilökuntaa eritellään työtehtävien mukaan ja taiteellista henkilökuntaa käsitellään omana kokonaisuutenaan. Palkkatilastoissa tietoja eritellään sukupuolen mukaan. Vuoden 2022 Teatteritilastossa todetaan, että julkaisusta ei vielä saa tietoa siitä, kuinka paljon suomalainen esittävän taiteen rakenne työllistää eritaustaisia, eri kieltä puhuvia tai vammaisia ihmisiä, vaikka arvioiden mukaan alalla olisi moninaisuuden saralla paljon kehitettävää (TINFO, 2023). TINFO saa aineistonsa laitosteattereilta ja ryhmiltä, eikä sillä ole tällä hetkellä suunnitelmia lisätä keruuseen henkilöstön syntyperää koskevia tietoja (Piia Volmari, TINFO, henkilökohtainen tiedonanto, 25.9.2023).

Suosio julkaisee vuosikertomuksensa osana tilastoja, jotka kattavat myös orkestereiden henkilökunnan. Vuonna 2022 järjestöön kuului 33 jäsenorkesteria, joissa päätoimisia muusikkovakansseja oli yhteensä 1 031 (näistä VOS-orkestereissa 776). Avustajia ja eripituisilla sopimuksilla toimivia tilapäisiä muusikoita orkestereissa oli yhteensä 3 126 henkeä (noin 127 henkilövuotta). Päätoimisista muusikoista 16,8 prosenttia (173) oli muita kuin Suomen kansalaisia; VOS-orkestereissa muiden maiden kansalaisten osuus oli 17,7 prosenttia (137). (Suosio, 2023.) Myöskään Sinfoniaorkesterit ry:llä ei ole suunnitelmissa tehdä muutoksia syntyperää koskevaan tiedonkeruuseen (Aida Räihälä, Suosio, henkilökohtainen tiedonanto, 22.9.2023).

2.2 ELOKUVATILASTOT

Suomen elokuvasäätiö (SES) kokoaa ja julkaisee vuosittain alaa koskevia tilastoja Elokuvuosi-julkaisussa. SES pyrkii strategiansa mukaisesti edistämään tasa-arvoa tukemalla tasapuolisesti erilaisia tekijäryhmiä (SES, 2018). SES on vuodesta 2020 alkaen kerännyt tietoa tekijäryhmien sekä elokuvissa ja sarjoissa nähtävien henkilöiden moninaisuudesta tuotantoraportilla, joka

toimitetaan kaikista säätiön tuotantotukea saaneista elokuvista ja sarjoista. Loppuselityksen raporttipohjassa kysytään, oliko elokuvan työryhmässä tai roolihahmoissa mukana Suomessa aliedustettuja etnisiä tai kulttuurisia vähemmistöjä tai sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöjä. Tähän mennessä SES on vastaanottanut 122 raporttia. Näistä seikoista raportoidaan tulevaisuudessa Elokuvavuosi-tilastossa. SES valmistelee myös Women in Film and TV Finlandin kanssa tasa-arvotyökalua, johon säätiöltä tuotantotukea saavat hankkeet velvoitettaisiin jatkossa vastaamaan. (Petri Peltonen, SES, henkilökohtainen tiedonanto, 22.11.2023.)

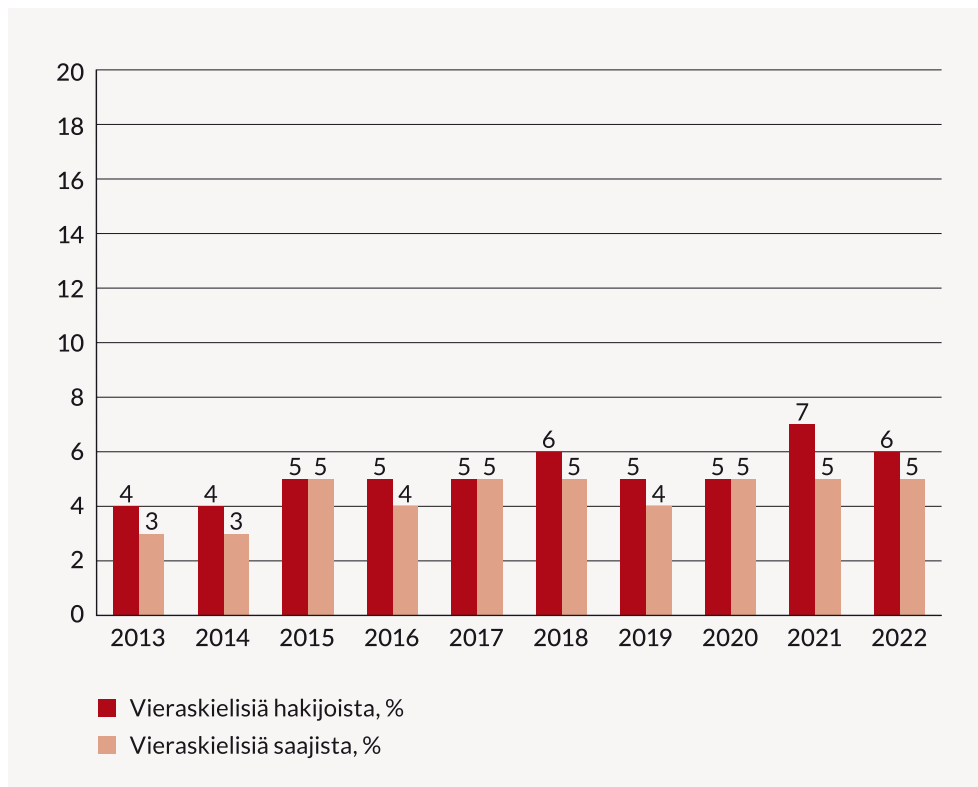
2.3 TAIDELAITOSTEN VUOSIKERTOMUKSET: SUOMEN KANSALLISOOPPERA JA -BALETTI

Osa taide- ja kulttuurialan laitoksista seuraa henkilöstönsä moninaisuutta ja raportoi siitä vuosi- tai toimintakertomuksissaan. Jos kaikki laitokset raportoisivat aihepiiristä yhtenäisellä tavalla, toimintakertomuksia voitaisiin käyttää aineistona moninaisuusseurannassa. Esimerkiksi Suomen Kansallisooppera ja -baletti sr ilmoittaa toimintakertomuksessaan, että vuoden 2022 lopussa säätiön palveluksessa työskenteli kuukausipalkkaisina 555 työntekijää 32:sta eri maasta (Suomen Kansallisooppera- ja baletti, 2023). Laitoksen strategiassa korostetaan vastuullisuutta arvona sekä vastuullisuustyötä ja -raportointia. Henkilöstön moninaisuuden huomioiminen nähdään osana vastuullisuustyötä, ja koko henkilökunnalle järjestetään moninaisuuskoulutusta. (Suomen Kansallisooppera ja -baletti, n.d.) Vuoden 2022 vuosikertomuksessa todetaan seuraavasti: ”Moninaisuus ja oopperan ja baletin kolonialismin aikainen menneisyys nousivat vuonna 2022 keskustelunaiheeksi myös meillä. Vaikka teema nostaa esiin erilaisia näkökulmia ja saattaa olla perinteisissä taidemuodoissa haastava, haluamme oppia asiantuntijoilta ja käydä aiheesta keskustelua niin henkilöstön kesken kuin yhteiskunnallisesti.” (Suomen Kansallisooppera- ja baletti, 2023, s. 8.)

3 Taiken apurahatilastot

Taike julkaisee vuosittain tilaston myöntämistään avustuksista. Tässä raportissa meitä kiinnostavat paitsi ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden menestys apurahanhauksessa myös heidän lukumääränsä hakijoiden joukossa yhtenä mittarina ryhmän kokoa ja sen kehitystä arvioitaessa. Keskitymme siksi luonnollisiin henkilöihin (yksityishenkilöihin) apurahan hakijoina ja saajina. Hakulomakkeessa ei kysytä hakijan syntyperää, vaan ulkomaalaistaustaisuuden korvikkeena on

käytettävä hakijan ilmoittamaa äidinkieltä (ks. Karhunen, 2013).²⁰ Vaihtoehtoina lomakkeessa ovat kotimaiset kielet ja ”muu”, jonka valinneille on viime vuosina esitetty vapaaehtoinen tarkentava avokysymys. Taiken vuositilastossa tarkastellaan erikseen kahta kieliryhmää apurahan hakijoina ja saajina: ruotsinkielisiä ja vieraskielisiä. Kun Taike perustettiin vuonna 2013, vieraskielisten osuus apurahojen hakijoista oli 4 prosenttia (kuvio 1). Vuoteen 2022 mennessä se oli noussut 6 prosenttiin (ruotsinkielisiä samoin 6 %). Apurahansaajista vieraskielisten osuus oli 5 prosenttia (ruotsinkielisten 6 %).

Kuvio 1. Taiken apurahat yksityishenkilöille vuosina 2013–2022: vieraskielisten osuudet hakijoista ja saajista^a

^a Vuosina 2013–2016 mukana myös yhteisöavustusten hakijat ja saajat (yhteyshenkilöt).

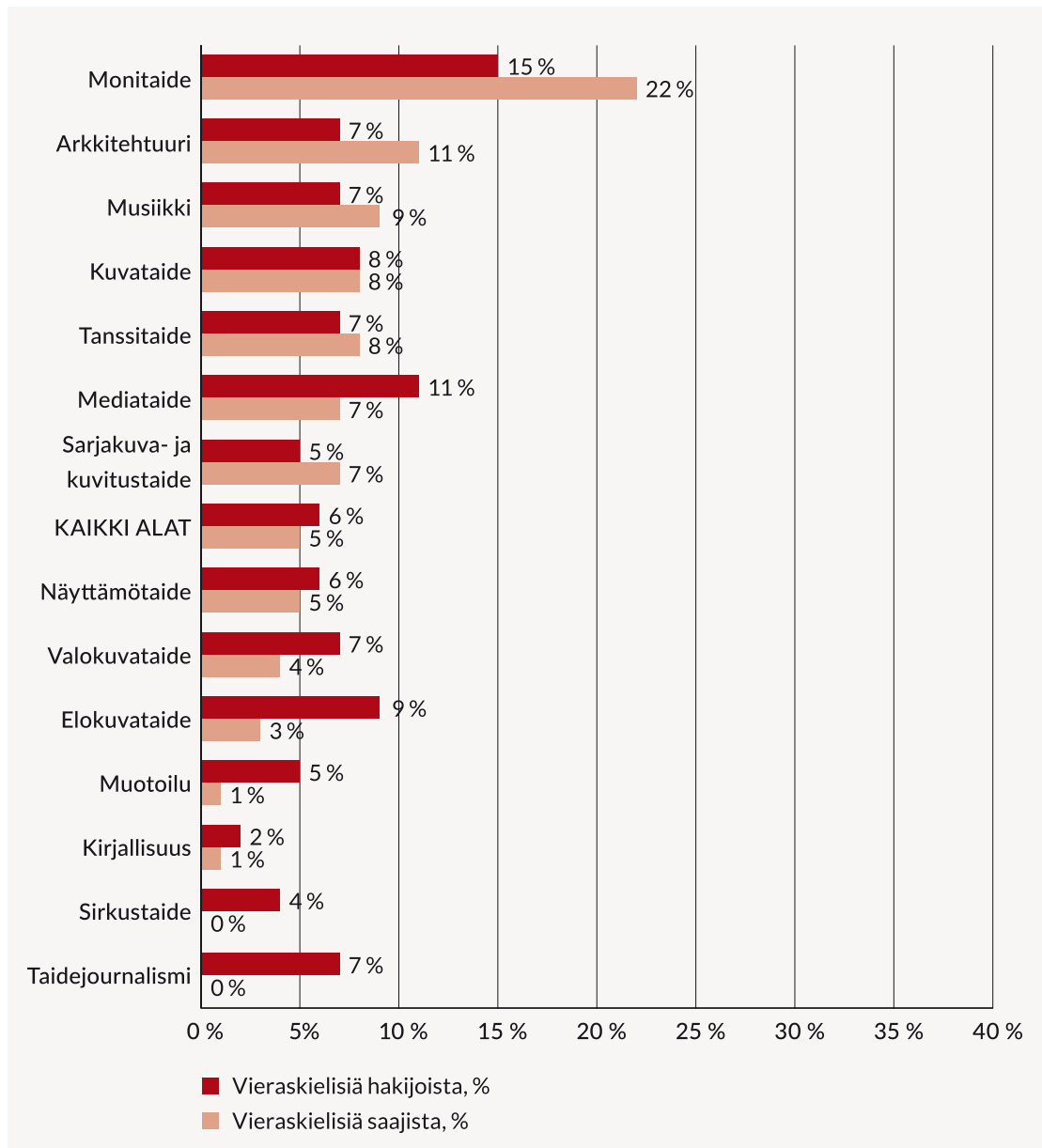
Lähde: Taike, 2014–2023.

Vuonna 2022 Taike myönsi yksityishenkilöille apurahoina ja palkintoina yhteensä 24,8 miljoonaa euroa (Taike, 2023). Vieraskielisten hakijoiden osuudet olivat suurimmat monitaiteessa²¹ (15 %) ja mediataiteessa (11 %), vieraskielisten

²⁰ Äidinkielitietoon hakulomakkeessa liittyy varaus, että osa hakijoista ei vastaa kysymykseen ja osa hakijoista ilmoittaa suomen, vaikka se ei olisi heidän varsinainen äidinkieliensä (Pilvikki Heinonen, Taike, henkilökohtainen tiedonanto, 28.11.2023).

²¹ Henkilöt ovat itse rastineet hakulomakkeesta ”monitaiteen” taiteenalakseen.

saajien osuudet taas monitaiteessa (22 %) ja arkkitehtuurissa (11 %) (kuvio 2). Kaikista hakijoista vieraskielisten osuus oli 6 prosenttia ja saajista 5 prosenttia. Lukumääräisesti vieraskielisiä hakijoita vuonna 2022 oli eniten kuvataiteessa (151), musiikissa (70) ja monitaiteessa (51). (Taike, 2023.) Yhteensä vieraskielisiä hakijoita vuonna 2022 oli 421 ja saajia 76 (Pilvikki Heinonen, Taike, henkilökohtainen tiedonanto, 28.11.2023).

Kuvio 2. Taiken apurahat yksityishenkilöille vuonna 2022: vieraskielisten osuudet hakijoista ja saajista taiteenaloittain^a

^a Ei sisällä työryhmien yhteyshenkilöitä.

Lähde: Taike, 2023.

4 Taidealan koulutustilastot

Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden asemaan liittyy koulutuksen näkökulmasta useita kysymyksiä, joista osaan pystymme – ainakin suuntaa antavasti – vastaamaan Cuporen hallussa olevien aineistojen tai julkisesti saatavilla olevien, säännöllisesti päivitettävien tilastojen avulla. Tässä luvussa lähestymme koulutuskysymyksiä vapaasti saatavilla olevien tilastojen ja seuraavassa luvussa TS-tutkimuksen rekisteriperäisen aineiston avulla. Molempiin tietolähteisiin liittyy varaus, että TK:n tutkintorekisteri ei ole kattava ulkomailta suoritettujen opintojen osalta.²²

TS-tutkimuksen aineistosta haemme tietoa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden koulutustaustasta ja -tasosta. Olemassa oleville tilastoille ja tietokannoille asetamme seuraavia kysymyksiä:

- kuinka moni ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttaja hakee ja pääsee Suomessa taidealan koulutukseen?
- kuinka ulkomaalaistaustaiset taidealan tutkinnon suorittaneet sijoittuvat työelämään?
- kuinka suuri osuus taidealojen opettajista Suomen korkeakouluissa ja yliopistoissa on ulkomaalaistaustaisia?
- kuinka monia opiskelijoita tulee vuosittain ulkomailta Suomeen hankkimaan koulutusta taiteilijan ammattiin, kuinka moni heistä jää valmistumisensa jälkeen tänne ja kuinka he sijoittuvat työelämään?

4.1 KOULUTUSTILASTOPALVELU VIPUNEN

Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen (<https://vipunen.fi/fi-fi>) tarjoaa runsaasti tietoa eri alojen koulutuksesta, opiskelijoista ja tutkinnoista. Vipusen sisällöistä vastaavat yhdessä OKM ja Opetushallitus, ja lähdeaineistona käytetään TK:n, OKM:n ja Opetushallituksen keräämiä tietoja ja rekistereitä. (Vipunen, n.d.-k.) Selvityksemme kannalta on ilahduttavaa, että osa palvelusta tarjolla olevista vakio- ja analyysiraporteista ja pohjadata-tiedoista

²² TK kerää vuosittain tutkintotietoja koulutuksen järjestäjiltä, oppilaitoksilta, ylioppilastutkintolautakunnalta, korkeakoulujen valtakunnallisesta tietovarannosta, pääesikunnalta ja rajavartiolaitokselta. Ulkomailta suoritettujen tutkintojen tiedot saadaan Opetushallitukselta, Valviralta ja työ- ja elinkeinoministeriöltä. Rekisteriä on täydennetty ulkomaalaisväestölle kohdennetulla tiedonkeruulla (26 000 perusasteen jälkeistä tutkintoa) ja tietojenvaihdolla pohjoismaisten tilastovirastojen kesken (14 000 tutkintoa). (TK, 2019.)

sisältää syntyperämuuttujan – TK:n ”ulkomaalaistaustaisuuden” – ja antaa mahdollisuuden tunnistaa taidealat.²³ Vipusessa on myös erillisiä *maahanmuuttajataustaisia* koskevia raportteja, joissa pohjana on TK:n ulkomaalaistaustaisuuden käsite mutta sitä on työstetty edelleen, jotta opiskelun takia Suomeen juuri tulleet voitaisiin poistaa tarkastelusta. Ulkomailta Suomeen tulevia opiskelijoita voi Vipusessa tarkastella OECD:n määritelmään nojaavan *kansainvälinen opiskelija* -käsitteen avulla. Henkilöstöä koskeissa raporteissa sovelletaan OKM:n ohjausalaluokitusta, jossa on luokka ”Taiteet ja kulttuuri- alat”.²⁴ Siihen sisältyy taidealojen ohella taiteentutkimukseen ja -kasvatukseen liittyvää koulutusta (kuten taidehistoria, teatteritiede tai musiikkikasvatus). Vain ohjausalaluokituksen avulla ovat saatavilla niin ikään tiedot Suomeen saapuvista kansainvälisistä opiskelijoista. Opetus- ja tutkimushenkilökuntaa koskevia tietoja Vipusesta saa puolestaan ohjausalaluokituksen ja *kansalaisuuden* mukaan.

4.1.1 Taidealan tutkinnon suorittaneet väestössä syntyperän mukaan

Suomen 15 vuotta täyttäneeseen väestöön sisältyi vuonna 2021 runsaat 111 000 henkilöä, joiden korkein suoritettu tutkinto oli taidealalta (taulukko 2). Taidealan tutkinnon suorittaneiden väestöosuus oli 2,4 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisilla ja etenkin Suomessa syntyneillä ulkomaalaistaustaisilla prosenttiosuudet jäivät tätä matalammiksi. Vipusen mukaan Suomen väestössä oli noin 5 600 ulkomaalaistaustaista taidealan tutkinnon suorittanutta, joista valtaosa oli syntynyt ulkomailla. Yleisimmin taidealan tutkinto oli suoritettu joko ammatillisen peruskoulutuksen tai ylemmän korkeakoulututkinnon tasolla (molempia vajaat 1 900 kpl). Taidealan tohtorintutkinnon suorittaneista ulkomaalaistaustaisten osuus oli noin 14 prosenttia.

²³ Koulutusluokitus, taso 2: Taidealat. Joissakin tapauksissa voi päästä myös tasolle 3: Taidealat, yleiset koulutusohjelmat; Audiovisuaaliset tekniikat ja media; Muoti, sisustussuunnittelu ja teollinen muotoilu; Kuvataiteet; Käsiyöalat; Musiikki ja esittävät taiteet; Taidealat, monialaiset koulutusohjelmat.

²⁴ Eri koulutusluokituksia ja niiden välisiä suhteita voi tarkastella tästä osoitteesta: <https://koulutusluokitus.fi/>.

TAULUKKO 2.

Taidealan tutkinnon suorittaneet 15 vuotta täyttäneessä väestössä syntyperän mukaan vuonna 2021

Taidealan tutkinnon koulutustaso ^a	Suomalais-taustainen, syntynyt Suomessa	Suomalais-taustainen, syntynyt ulkomailla	Ulkomaalais-taustainen, syntynyt Suomessa	Ulkomaalais-taustainen, syntynyt ulkomailla	Koko 15 v. täyttänyt väestö
Ammatillinen peruskoulutus	49 848	666	132	1 728	52 371
Ammattitutkinto	4 686	108	1-4	207	5 004
Erikoisammattitutkinto	717	15	-	39	774
Opistoaste	5 112	75	9	318	5 514
Ammattikorkeakoulututkinto	21 588	345	30	531	22 494
Alempi korkeakoulututkinto	3 666	69	18	474	4 230
Ylempi ammattikorkeakoulututkinto	1 398	18	-	96	1 512
Ylempi korkeakoulututkinto	16 023	252	15	1 851	18 141
Lisensiaatin-tutkinto	156	1-4	-	24	183
Tohtorintutkinto	810	12	1-4	105	930
Yhteensä	104 004	1 560	213	5 373	111 153
Osuus väestöryhmästä, %	2,4	3,4	1,0	1,5	2,4

^a Tieto koskee henkilön korkeinta tutkintoa.

Huom! Raportille on Vipusessa tehty tietosuojaus. Henkilöitä koskevat lukumäärät 1-4 näytetään arvona "1-4" ja neljää suuremmat lukumäärät pyöristetään lähimpään kolmella jaolliseen lukuun. Mahdolliset prosenttiosuudet lasketaan suojatuilla lukumäärillä. Suojauksen tuottamat prosentuaaliset muutokset ovat suurempien arvojen osalta marginaalisia. Esimerkiksi 100 tapauksen osalta virhe on korkeintaan 1 % ja 1000 tapauksen osalta korkeintaan 0,1 %.

Lähteet: Vipunen, n.d.-m; TK, n.d.-i.

4.1.2 Maahanmuuttotaustaisten osuus taidealan opiskelijoista ja tutkinnon suorittaneista

Koulutuksen yhteiset -osioon sisältyy Vipusessa kansainvälisyysraportteja, joista maahanmuuttotaustaisia koskevat tiedot ovat saatavilla koulutusala-tasolla ”Taidealat”. Maahanmuuttotaustaisuuden määritelmä on muutoin sama kuin TK:n ulkomaalaistaustaisuus (molempien vanhempien syntymä-maa muu kuin Suomi), mutta korkeakouluopiskelijoista maahanmuuttajiksi ei katsota niitä, joiden Suomeen muuttamisvuosi on sama kuin ensimmäinen kirjoille tulovuosi korkeakoulututkintoon johtavaan koulutukseen. Heidät tulkitaan opiskelun takia maahan muuttaneiksi.²⁵ Henkilöiden taustaa voi osion tuottamissa raporteissa myös eritellä heidän oman samoin kuin hei-dän vanhempiensa synnyinmaan ja maanosan tarkkuudella, minkä lisäksi muuttajina on tarjolla äidinkieli, kansalaisuus ja Suomeen muuttamisvuosi. Vipusen mukaan taidealan opiskelijoista vuosina 2019–2021 oli maahan-muuttotaustaisia 7,5 prosenttia ja tutkinnon suorittaneista 8,5 prosenttia (taulukko 3). Ammatillisessa ja ammattikorkeakoulutuksessa osuudet oli-vat tätä tasoa alempia, kun taas yliopistokoulutuksessa korkeampia. Vuonna 2021 maahanmuuttotaustaisten osuus yliopistokoulutussektorilla tutkinnon suorittaneista oli 18 prosenttia.

²⁵ Vipusessa maahanmuuttotaustaisia koskevia tarkasteluja voi tehdä myös äidin-kielen perusteella. Tällöin maahanmuuttotaustaiseksi lasketaan ne, joiden äidinkie-lenä on muu kuin suomi, ruotsi tai saame, minkä lisäksi ruotsinkielisistä mukaan otetaan ne, joiden molempien vanhempien syntymämaa on muu kuin Suomi. Korkea-kouluopiskelijoista maahanmuuttajataustaisiin ei lasketa niitä, joiden Suomeen muut-tamisvuosi on sama kuin ensimmäinen kirjoille tulovuosi korkeakoulututkintoon johtavaan koulutukseen.

TAULUKKO 3.

Maahanmuuttotaustaiset (vanhempien syntymämaan mukaan) taidealan opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet eri koulutussektoreilla vuosina 2019–2021

Vuosi/ Koulutussektori	Opiskelijat	Osuus opiskelijoista, %	Tutkinnon suorittaneet	Osuus tutkinnoista, %
2019	2 142	7,3	492	7,8
Ammatillinen koulutus	759	4,8	177	5,1
Ammattikorkeakoulukoulutus	384	5,2	69	5,0
Yliopistokoulutus	996	15,8	246	16,9
2020	2 232	7,6	486	8,9
Ammatillinen koulutus	861	5,5	153	5,6
Ammattikorkeakoulukoulutus	429	5,7	84	5,8
Yliopistokoulutus	942	15,4	246	19,2
2021	2 397	7,7	489	8,9
Ammatillinen koulutus	900	5,3	192	6,7
Ammattikorkeakoulukoulutus	531	6,7	72	5,2
Yliopistokoulutus	966	15,2	225	18,1
Yhteensä	6 771	7,5	1 467	8,5

Lähde: Vipunen, n.d.-j.

4.1.3 Kansainväliset hakijat, opiskelijat ja tutkinnon suorittajat

Korkeakoulutus ja t&k-toiminta -osioon sisältyy tietoja kansainvälisistä opiskelijoista, joilla tarkoitetaan muualla kuin Suomessa toisen asteen tutkinnon suorittaneita opiskelijoita. Taustalla on OECD:n *international student* -käsite. (Vipunen, n.d.-c.) Vuonna 2022 taidealojen korkeakoulutuksessa oli 1 614 kansainvälistä opiskelijaa, mikä vastasi 5 prosentin osuutta kaikista Suomen kansainvälisistä opiskelijoista. Lukumääräisesti eniten oli ylemmän korkeakoulututkinnon (603) ja ammattikorkeakoulututkinnon opiskelijoita (495). Aalto-yliopistossa oli 540 ja Taideyliopistossa 396 taidealan kansainvälistä opiskelijaa. Ammattikorkeakouluista suurimmat lukumäärät olivat Tampereen ammattikorkeakoulussa (87), LAB-ammattikorkeakoulussa (84) ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa (78). (Vipunen, n.d.-h.)

Vuonna 2022 uusia kansainvälisiä opiskelijoita taidealan korkeakoulutuksessa (pl. tohtorikoulutus) aloitti yhteensä 423 henkilöä. Heistä 192 aloitti ammattikorkeakoulututkinnon ja 120 ylemmän korkeakoulututkinnon.

(Vipunen, n.d.-i.) Uusista kansainvälisistä opiskelijoista 111 aloitti Aallossa ja 66 Taideyliopistossa. Kansainväliset opiskelijat suorittivat taidealan korkeakoulututkintoja (ml. tohtorikoulutus) vuonna 2022 yhteensä 264 kappaletta. Niistä 150 oli ylempiä korkeakoulututkintoja. Taidealan tutkinnoista 93 suoritettiin Aalto-yliopistossa ja 84 Taideyliopistossa. (Vipunen, n.d.-b.)

Talent Boost Taideyliopistossa

OKM on myöntänyt korkeakouluille rahoituksen kansainvälistymisohjelmaan osana korkeakoulujen perusrahoitusta vuosille 2021–2024. Kansainvälisyysohjelma jakautuu Talent Boost -rahoitukseen ja globaalihankkeisiin. (OKM, n.d.-a.) Talent Boost -rahoituksella edistetään kansainvälisten opiskelijoiden työllistymistä osaamistaan vastaaviin tehtäviin ja kansainvälisen akateemisen henkilöstön rekrytoimista korkeakouluihin (Talent Boost, n.d.). Taideyliopistossa Talent Boost -rahoitusta kohdistetaan muun muassa kansainvälisten opiskelijoiden ja akateemisen henkilöstön rekrytointiin, hakijapalveluihin, inklusion edistämiseen sekä työelämävalmiuksien ja kielitaidon kehittämiseen. Taideyliopisto on esimerkiksi haastatellut yhteistyössä G.A.Pin kanssa kansainvälisiä opiskelijoita koulutuksen ja palveluiden kehittämiseksi. Taideyliopisto myös pilotoi Talent Boost -rahoituksella maahanmuuttajataustaisten taiteilijoiden vetämiä taiteellisia työpajoja, joihin osallistuu maahanmuuttajataustaisia nuoria ja lapsia. (OKM, 2022, s. 11.)

Vipusen mukaan vuonna 2022 kansainvälisen opiskelija- ja harjoitteluvaihdon kautta Suomeen saapui taide- ja kulttuurialan tutkinto-opiskelijoita yhteensä 630 henkilöä. Eniten heitä tuli Taideyliopistoon (126) ja Aalto-yliopistoon (102). Ammattikorkeakouluista suosituimmat olivat Metropolia (87), Tampere (69) ja LAB (66). Nämä tiedot annetaan palvelussa OKM:n ohjausala-luokituksen mukaisesti. (Vipunen, n.d.-l.)

4.1.4 Taidealan tutkinnon suorittaneiden sijoittuminen

Vipunen antaa syntyperän (TK:n määritelmä) mukaan tietoa taidealalta tutkinnon suorittaneiden pääasiallisesta toiminnasta samoin kuin siitä, kuinka moni on valmistumisen jälkeen muuttanut maasta. Palvelu ei kuitenkaan kerro, mille alalle Suomessa työllistyneet ovat sijoittuneet. Tieto työllisyydestä koskee tilannetta viitevuoden lopussa, ja seuranta tehdään 1, 3 ja 5 vuotta valmistumisen jälkeen. Tietoja on saatavilla jopa yksittäisten taidealojen tasolla, mutta absoluuttiset lukumäärät ovat niin pieniä, että taulukoista tulee tietosuojauksen takia vaikeasti tulkittavia (tieto taulukon soluissa voi olla muotoa ”25 % – 100 %”).

Taulukossa 4 on esitetty korkeakouluista taidealoilta vuonna 2020 valmistuneiden tilanne vuoden 2021 lopussa. Pienen lukumäärän vuoksi taulukosta on jätetty pois näkyvistä suomalaistaustaisten ulkomailla syntyneiden (12) ja ulkomaalaistaustaisten Suomessa syntyneiden tiedot (36); ne kuitenkin sisältyvät kaikkia tutkinnon suorittavia koskevaan summasarakkeeseen. Vipusen perusteella ulkomaalaistaustaisten työllistyminen tutkinnon suorittamisen jälkeen näyttää merkittävästi heikommalta kuin suomalaistaustaisten. Ulkomaalaistaustaisista ulkomailla syntyneistä taidealan alemman korkeakoulututkinnon suorittaneista (267 henkilöä) joka viides (54) oli Vipusen mukaan muuttanut pois Suomesta vuoden kuluttua valmistumisesta. Runsaan neljäsosan (69) pääasiallinen toiminta oli puolestaan luokiteltu ”muuksi tai tuntemattomaksi”. Tiedot ovat peräisin TK:sta, ja niihin liittyy varaus, että aineistossa ulkomaille muuttaneet viittaavat pelkästään niihin, jotka ovat tehneet virallisen muuttoilmoituksen. Ulkomaalaistaustaisten keskuudessa ryhmä ”tuntematon” on suhteellisen suuri, ja siitä kahden kolmasosan arvioidaan olevan tosiasiaa ulkomaille muuttaneita. (Jukka Haapamäki, OKM/Vipunen, henkilökohtainen tiedonanto, 28.11.2023.)

TAULUKKO 4.

Taidealoilla tutkinnon vuonna 2020 korkeakouluista suorittaneiden sijoittuminen koulutusasteen ja syntyperän mukaan vuonna 2021

Koulutusaste/ Pääasiallinen toiminta	Suomessa syntyneet suomalaistaustaiset		Ulkomailla syntyneet ulkomaalaistaustaiset		Kaikki tutkinnon suorittaneet	
	Henkilöitä (lkm.)	Työllisiä (%)	Henkilöitä (lkm.)	Työllisiä (%)	Henkilöitä (lkm.)	Työllisiä (%)
Alempi korkeakouluaste	2 028	68	267	36	2 337	65
Päätoiminen työllinen	1 089		90		1 203	
Työllinen opiskelija	297		6		309	
Päätoiminen opiskelija	195		12		213	
Työtön	315		33		354	
Eläkkeellä	12				12	
Muu tai tuntematon	84		69		156	
Muuttanut maasta	36		54		90	
Ylempi korkeakouluaste	216	90	18	50	234	88
Päätoiminen työllinen	174		9		186	
Työllinen opiskelija	21		1-4		21	
Päätoiminen opiskelija	1-4				1-4	
Työtön	9		1-4		9	
Eläkkeellä	1-4				1-4	
Muu tai tuntematon	6		6		12	
Muuttanut maasta	1-4		1-4		1-4	
Tutkijakoulutusaste	24	88	12	50	39	69
Päätoiminen työllinen	21		6		27	
Työtön	1-4				1-4	
Eläkkeellä	1-4				1-4	
Muu tai tuntematon			1-4		1-4	
Muuttanut maasta	1-4		6		6	
Yhteensä	2 268	71	297	38	2 610	67

Huom! Taulukossa ei esitetä pienten määrien takia tietoja ulkomailla syntyneistä suomalaistaustaisista (36) ja Suomessa syntyneistä ulkomaalaistaustaisista (12). Nämä ryhmät sisältyvät Yhteensä-sarakkeen tietoihin.

Lähde: Vipunen, n.d.-d.

4.1.5 Ulkomaan kansalaisten osuus opetus- ja tutkimushenkilökunnasta taidealan korkeakouluopetuksessa

Vipusen henkilöstöraporteilla voi tarkastella korkeakoulujen opetus- ja tutkimushenkilökunnan jakautumista *kansalaisuuden* mukaan. Tiedot perustuvat OKM:n vuosittaiseen tiedonkeruuseen ja luokitellaan ministeriön ohjausalueituksen mukaisesti. Yksikkönä raporteissa on henkilötyövuosi, ja tieto kansalaisuudesta annetaan maanosan tarkkuudella. Vuonna 2022 ulkomaan kansalaisten osuus korkeakoulujen taiteiden ja kulttuurialan opetus- ja tutkimushenkilökunnan henkilötyövuosista (1 172) oli 13 prosenttia.²⁶ (Vipunen, n.d.-f.) Yliopistoissa osuus oli 16 prosenttia (823 htv) ja ammattikorkeakouluissa 3 prosenttia (350 htv) (Vipunen, n.d.-n, n.d.-a). Taide- ja kulttuurialan opetus- ja tutkimushenkilökunnan henkilötyövuosien jakautumista kansalaisuuden mukaan voidaan tarkastella myös oppilaitostasolla. Vuonna 2022 ulkomaan kansalaisten osuus Taideyliopistossa oli 12 prosenttia (427 htv) ja Aallossa 26 prosenttia (218 htv) (taulukko 5). (Vipunen, n.d.-n.)

TAULUKKO 5.

Taiteiden ja kulttuurialan opetus- ja tutkimushenkilökunta kansalaisuuden mukaan Taideyliopistossa ja Aalto-yliopistossa vuonna 2022

Kansalaisuus	Taideyliopisto		Aalto-yliopisto	
	htv	%	htv	%
Suomi	377,0	88,2	161,8	74,4
Eurooppa	29,9	7,0	27,6	12,7
Pohjois-Amerikka	6,2	1,5	5,2	2,4
Latinalainen Amerikka ja Karibia	4,9	1,1	8,5	3,9
Afrikka	0,5	0,1	1,1	0,5
Aasia	7,7	1,8	11,4	5,2
Oseania	1,3	0,3	2,0	0,9
Yhteensä	427,5	100,0	217,6	100,0

Lähde: Vipunen, n.d.-n.

²⁶ Prosentuaaliset osuudet maanosittain olivat seuraavat: Eurooppa 7,0, Aasia 2,2, Pohjois-Amerikka 1,5, Latinalainen Amerikka ja Karibia 1,3, Oseania 0,3 ja Afrikka 0,2.

Vipusesta saa tietoa myös uusien työntekijöiden rekrytointiprosesseista korkeakoulutuksessa. Näistä raporteista ei ole mahdollista eritellä taide- ja kulttuurialaa, mutta tietoja voi tarkastella oppilaitoksittain. Taideyliopistoon haki töihin vuonna 2022 yhteensä 108 henkilöä, joista 60 oli Suomen ja 48 ulkomaan kansalaisia (27 jostakin Euroopan maasta pl. Suomi ja 21 muualta). Valituiksi tuli yhteensä 18 henkilöä, joista 15 oli Suomen kansalaisia. (Vipunen, n.d.-g.)

4.2 TILASTOKESKUKSEN KOULUTUSTILASTOT

Seuraavaksi teemme vielä katsauksen TK:n julkisesti saatavilla oleviin koulutusta ja tutkintoja koskeviin tilastoihin ja julkaisuihin, jotta voisimme arvioida mahdollisuuksia poimia niistä syntyperän mukaan taidealaa koskevia tietoja. TK:n kulttuuritilastoissa laaditaan rinnan kulttuurityövoimatietojen kanssa kulttuurialan koulutusta koskevia julkistuksia. *Kulttuurialan koulutus* -julkistuksessa ja siihen liittyvissä tietokantataulukoissa tietoja ei kuitenkaan eritellä syntyperän, kielen, kansalaisuuden tai syntymämaan mukaan (TK, 2023c). Kulttuuritilastojen taulukkopalveluun sisältyy alan koulutusta ja tutkintoja koskevia pitkiä aikasarjoja, mutta myöskään näissä ei ole syntyperään liittyviä muuttujia (TK, n.d.-a).

Väestön koulutusrakenne -tilastoissa (TK, n.d.-k) on tehty mielenkiintoisia selvityksiä ulkomaalaistaustaisten koulutuksesta, mutta taidealan koulutusta saaneita ei eritellä vapaasti tarjolla olevissa taulukoissa tai julkistuksissa (ks. esim. Witting, 2019). Sijoittuminen koulutuksen jälkeen -tilasto sisältää juuri raporttimme kannalta olennaisia näkökulmia ja havainnollisia esitystapoja (ks. esim. Loukkola, 2020), mutta sekään ei verkkosivuilla tarjoa tietoa taidealalta valmistuneista syntyperän mukaan.

Opiskelijat ja tutkinnot -tilastolla on StatFin-palvelussa 26 tietokantataulukkoa, joista 5:ssä on raporttimme kannalta relevantteja muuttujia. Taulukoista kahdessa muuttujavalikoimaan kuuluu nimenomaan syntyperä, joskin käytännössä on kyse yhdestä taulukosta, jonka aikasarjaan on tehty muutoksia vuonna 2019. Taulukossa esitetään tietoja tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijoista ja tutkinnoista syntyperän, sukupuolen, koulutusalan ja koulutusasteen mukaan. Koulutusala on tässä ilmoitettu tasolla 2, jolloin taidealat

sisältyvät luokkaan 02 Humanistiset ja taidealat.²⁷ Muissa taulukoissa ei ole syntyperämuuttujaa vaan vaihdellen kieli ja kansalaisuus.

TK:n Maahanmuuttajat ja kotoutuminen -teemasivuston (<https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/>) tietokantataulukoihin ei sisälly tietoja koulutuksesta. Työ- ja elinkeinoministeriön Kotoutumisen indikaattorit -tietokannassa käsitellään koulutusastetta mutta ei koulutusaloja (<https://kotoutuminen.fi/kotoutumisen-indikaattorit-tietokanta>). TK:n teemasivustolle on koottu artikkeleita, joissa käsitellään raporttimme kannalta olennaisia aiheita ja kiinnostavista näkökulmista, vaikka taidealaa ei niissä yleensä erikseen tarkastella. Esimerkiksi Sutela ja Larja (2015) kirjoittavat artikkelissaan, että ulkomaalaistaustainen väestö on koulutustasoltaan polarisoitunutta: Suomessa vuonna 2014 asuneista 25–54-vuotiaista ulkomaalaistaustaisista joka kuudennella ei ollut perusasteen jälkeistä koulutusta mutta toisaalta kahdella viidestä oli korkea-asteen tutkinto. Tiedot perustuvat käyntihaastatteluina vuonna 2014 toteutettuun Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimukseen.

²⁷ Tämä sisältää kolminumerotasolla seuraavat alaluokat: 020 Humanistiset ja taidealat, yleiset koulutusohjelmat, 021 Taidealat, 022 Humanistiset alat (paitsi kielet) ja 023 Kielet.

TAITEILIJANA SUOMESSA -TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMA

Hyödynnämme raportissa keskeisesti kahden Cuporessa toistuvan tai sellaiseksi suunnitellun tutkimuksen aineistoja. Nämä tutkimukset ovat Taiken kanssa yhteistyössä vuosittain toteutettava Taiteen ja kulttuurin barometri (vuodesta 2015 lähtien) ja ensimmäistä kertaa tekeillä oleva Taiteilijana Suomessa (2021–2024), jonka rekisteriperäinen aineisto on tilattu Tilastokeskuksesta. Näiden tutkimusten tapauksessa emme siis vain viittaa julkaistuihin tutkimusraportteihin vaan analysoimme alkuperäistä aineistoa. Aiempia tutkimuksia käsittelevässä luvussa esiteltiin jo Cuporen toteuttaman kerta-luontoisen Avaus-hankkeen (2017–2020) tuloksia. Osiossa tukeuduttiin pääasiassa hankkeen julkaisuihin mutta jossain määrin myös alkuperäiseen aineistoon.

TS-tutkimuksen aineistoa analysoidessamme kartoitimme samalla TK:n taiteilijoita koskevan rekisteripohjaisten tietovarantojen käytettävyyttä ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tapauksessa. Tältä osin raporttimme toimii TS-hankkeen ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita koskevana erillisselvityksenä. Kuten TK:n kulttuurivoimatilastoja esittelevässä jaksossa edellä ilmeni, olemme tehneet tilastovirastoon moninaisuusraportin tarpeisiin myös lisätiedusteluja ja tietopyyntöjä.

1 Tutkimuksen tausta, tavoitteet ja menetelmät

TS-tutkimuksessa tarkastellaan rekisteripohjaisesti Suomessa toimivien ammattitaiteilijoiden työskentelytilannetta ja yhteiskunnallista asemaa. Cupore tekee tutkimuksessa yhteistyötä TK:n, Taiken, OKM:n, eri taiteen alojen ammatti- ja etujärjestöjen ja apurahasäätiöiden kanssa. Meneillään olevan ensimmäisen TS-tutkimuksen tavoitteena on paitsi tehdä tilannekartoitus Suomen ammattitaiteilijakunnan koosta, toimeentulosta, apurahoituksesta ja koulutustasosta myös luoda malli säännöllisin välein toteutettavalle rekisteripohjaiselle raportoinnille tulevaisuudessa. Aiemmin aihepiiriä on tutkittu kyselypohjaisesti (Rensujeff, 2003, 2014).

Ammattitaiteilijoiden joukko on TS-tutkimuksessa määritelty neljän kriteerin avulla: 1) apurahan saaminen taiteelliseen työhön²⁸, 2) taiteilijoiden valtakunnallisen ammattiliiton tai etujärjestön jäsenyys²⁹, 3) taiteilijakoulutukseksi laskettavan tutkinnon suorittaminen³⁰ ja 4) korvauksen saaminen teosten käytöstä. Apurahan saaminen samoin kuin järjestöjäsenyys on ymmärretty riittäviksi kriteereiksi ammattitaiteilijuudelle. Sen sijaan tutkintoa tai käyttökorvausta ei ole katsottu yksinään riittäviksi vaan on edellytetty vähintään yhden muun kriteerin täyttämistä. (Hirvi-Ijäs ym., 2021.) Käytännössä tämä tarkoittaa, että henkilöt, joilla ei ollut apurahaa eikä jäsenyyttä ovat voineet päätyä tutkimusjoukkoon, jos he ovat täyttäneet sekä taiteilijakoulutus- että käyttökorvauskriteerin (ks. taulukko 6).

Aineistona TS-tutkimuksessa käytetään TK:n tietovarannoistaan koostavaa henkilötietojen pitkittäisaineistoa nimeltä FOLK (TK, 2023b). Se koostuu paristakymmenestä moduulista, jotka sisältävät muun muassa perus-, perhe-, tulo-, työssäkäynti- ja tutkintotietoja. Tutkimusaineisto muodostettiin TK:ssa yhdistämällä tutkimuksen yhteistyöorganisaatioiden apurahansaajista ja järjestöjäsenistä toimittamien tietojen avulla poimitut henkilöt ja tutkimuksen tutkintokriteerin avulla poimitut henkilöt aineistokokonaisuudeksi. Syntyneestä havaintojoukosta TK:ssa karsittiin pelkän tutkintokriteerin

28 Tieto apurahan saajista ja myönnettyistä summista pyydettiin 9 taholta, joista 5 toimitti tiedot TK:een: Koneen säätiö, Musiikin edistämissäätiö, Suomen Elokuvasäätiö, Suomen Kulttuurirahasto ja Taike. Taiken apurahat koskevat myöntöjä vuosilta 2015–2019, muiden tahojen vuosilta 2018–2020. Osa säätiöistä jäi tutkimuksen ulkopuolelle, koska niiden tietosuojalausekkeet estivät tietojen luovuttamisen. (Hirvi-Ijäs ym., 2021; 2023.)

29 Jäsentietopyyntö lähetettiin 24 järjestölle, joista 11 toimitti tiedot TK:een: Grafia, Suomen Kirjailijaliitto, Finlands svenska författareförening, Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto (Teme), TAKU (taiteilijajäsenet), Kuvittajat, Muu ry, Suomen Kuvataiteilijaliitto, Suomen Taidegraafikot, Taidemaalari liitto ja Valokuvataiteilijoiden liitto. Osa järjestöistä jäi tutkimuksen ulkopuolelle, koska niiden tietosuojalausekkeet estivät tietojen luovuttamisen. (Hirvi-Ijäs ym., 2021, 2023.)

30 Taiteilijakoulutukseksi katsottavan tutkinnon suorittaneet poimittiin TK:n koulutusluokituksen avulla. Tarkastelussa ovat mukana vuosina 1987–2019 suoritettut tutkinnot (vuotta 1987 aikaisempia tietoja ei ollut saatavilla vuoden 2016 koulutusluokituksella). Koulutus on rajattu korkea-asteeseen eli ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen tarjoamaan koulutukseen. (Ks. Hirvi-Ijäs ym., 2021.)

täyttäviä hyödyntämällä Tulorekisterin tulolajia käyttökorvaus.³¹ Edellä mainittuja kriteereitä käyttäen tutkimusjoukkoon tuli 17 295 henkilöä. Heistä 16 756 tunnistettiin FOLK-aineistosta, joka kuvaa vuoden viimeisellä viikolla Suomessa asunutta väestöä.³² Cupore käyttää tutkimusaineistoa etäyhteydellä tunnistamattomassa muodossa.³³

Pyrkiessämme kuvaamaan TS-aineiston avulla ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilannetta koetlemme samalla sen käytettävyyttä tästä näkökulmasta. Pilottivaiheessa aineiston kokoaminen ei vielä kaikilta osin toteutunut tavoitellusti, millä saattaa olla erityisiä vaikutuksia ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista saatuun kuvaan. Osa yhteistyötahoista ei esimerkiksi pystynyt luovuttamaan rekisteritietojaan tutkimuksen käyttöön tietosuojalausekkeiden vuoksi (Hirvi-Ijäs ym., 2021, 2023). Pilottivaiheen analyysi ulkomaalaistaustaisuuden näkökulmasta antaa hyvää pohjaa tutkimuksen seuraavan kierroksen valmisteluun. TK:n rekisteripohjaiseen tietoon sisältyy myös rajoitteita, kuten se, että tutkintorekisterissä on kattavaa tietoa vain Suomessa suoritetuista tutkinnoista. Hallinnollisista rekistereistä FOLK-aineistoon kantautuu myös esimerkiksi vain yhden äidinkielen mahdollisuus tai sukupuolten jaottelu naisiin ja miehiin (ks. Keski-Petäjä, 2019).³⁴

Ennen kuin siirrymme tarkastelemaan TS-aineiston ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista tuottamia tuloksia, esittelemme, minkä kriteerien kautta nämä henkilöt ovat päätyneet tutkimusjoukkoon. Kuten taulukosta 6 ilmenee,

31 Tulolajiin sisältyy ansiotulona saatuja käyttökorvauksia, joita suoritetaan tekijänoikeuden, teollisoikeuden tai teollisia, kaupallisia tai tieteellisiä kokemuksia koskevien tietojen luovuttamisesta tai käyttöoikeudesta. Tiedot käyttökorvauksista ovat vuodelta 2019.

32 Väestöllä tarkoitetaan alueella vakinaisesti asuvaa väestöä. Kunkin vuoden väestöön lasketaan kansalaisuudestaan riippumatta henkilöt, joilla väestötietojärjestelmän mukaan on kotipaikka Suomessa 31.12. Väestöön kuuluvat myös ajankohtana tilapäisesti ulkomailla asuvat Suomen kansalaiset. Ulkomaalaisella on kotipaikka Suomessa, jos hänen oleskelunsa on tarkoitettu kestävään tai on kestänyt vähintään yhden vuoden. Turvapaikan hakija saa kotipaikan vasta, kun hänen hakemuksensa on hyväksytty. (TK, n.d.-j.) Väestötilastojen kautta ei siis tavoiteta Suomessa vierailu-, residenssi-, keikka- tai sesonkipohjaisesti työskenteleviä ulkomaalaisia taiteilijoita.

33 Lisää tietoa TS-tutkimuksen aineistosta ja menetelmästä saa Hirvi-Ijäksen ja muiden (2021) kirjoittamasta metodologiatyöpöpaperista. Tutkimuksen päätuloksia on julkaistu Hirvi-Ijäksen ja muiden (2023) tietovihossa.

34 Henkilön sukupuolta väestötietorekisterissä voidaan kuitenkin muuttaa, jos hänet vahvistetaan toiseen sukupuoleen kuuluvaksi (Laki sukupuolen vahvistamisesta 3.3.2023/295).

suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden identifioimiskriteerit ovat TS-tutkimuksessa muodostuneet toisistaan poikkeaviksi.³⁵ Tämä on syytä muistaa varauksena tulkittaessa aineistosta laskettuja tunnuslukuja. Taulukossa on erotettu tutkimuksessa yksinään riittävinä taiteilijan kriteereinä käytetyt apurahan saaminen ja järjestöjäsenyys. Tutkinnon suorittaminen ja käyttökorvauksen saaminen voidaan ymmärtää täydentäviksi kriteereiksi siinä mielessä, että jos henkilö täytti ne molemmat, hänet hyväksyttiin tutkimusjoukkoon, vaikka hän ei ollut saanut apurahaa eikä kuulunut järjestöön. Jaottelua yksistään riittäviin ja täydentäviin kriteereihin ei käytetä TS-hankkeessa vaan olemme tehneet sen moninaisuusraportin tarpeisiin. Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden joukko muodostui pääosin (92 %) apuraha- tai jäsenyyskriteerin täyttävistä henkilöistä, kun koko tutkimusjoukosta tätä kautta tuli kolme neljäsosaa (74 %). Taulukon luvut kertovat samalla suoraan, että esimerkiksi apurahansaajien osuus ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa oli 61 prosenttia ja koko joukossa 48 prosenttia.

³⁵ TS-tilastoissa on hieman vaihtelua havaintojen lukumäärissä. Kuten taulukosta 6 näkyy, koko alkuperäistä tutkimusjoukkoa voidaan tarkastella ammattitaiteilijan kriteereinä käytettyjen tietojen mukaan, jolloin havaintojen lukumäärä on 17 295. Syntyperää koskeva tieto tulee FOLK-aineistosta, jolloin havaintojen lukumäärä supistuu 16 756:een (joista 709 ulkomaalais- ja 16 047 suomalaistaustaista). Koulutustiedot kuitenkin poikkeavat muista FOLK-tiedoista, sillä hankkeen poimintakriteerinä olleiden taidealojen korkeakoulututkintojen osalta tietoja saatiin myös niiltä henkilöiltä, joilta vuoden 2019 FOLK-tiedot puuttuivat. Syntyperän mukaan koulutustakaan ei voi tarkastella kuin 16 756 henkilöltä. Tästä johtuu taulukossa 12 oleva pieni epäsuhta koko taiteilijajoukkoa koskevan ja syntyperän mukaan tehtyjen prosentuaalisten jakaumien välillä. Koulutustietojen muista rajoitteista kerrotaan tarkemmin koulutusastetta ja -alaa koskevassa alaluvussa.

TAULUKKO 6.

TS-tutkimusjoukon identifiointikriteerit: ulkomaalaistaustaiset ja kaikki taiteilijat

Ammattitaiteilijan kriteerit	Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat ^a		Koko tutkimusjoukko ^a	
	lkm.	%	lkm.	%
Yksinään riittävät				
Apuraha	435	61	952	48
Järjestöjäsenyys	252	35	6 762	39
→ Joukkoon ilman päällekkäisyyksiä	652	92	12 815	74
Täydentävät^b				
Tutkinto	316	45	10 599	61
Käyttökorvaus	243	34	9 906	57
→ Joukkoon vain päällekkäiset	57	8	4 480	26
Yhteensä	709	100	17 295	100

^a Kaikkien taiteilijoiden jakauma laskettu havaintojen määrästä 17 295, syntyperän mukaiset jakaumat vuoden 2019 FOLK-aineistosta tunnistetuista 16 756:stä (ks. alaviite 35 s. 59).

^b Henkilöt, joilla ei ollut apurahaa tai jäsenyyttä taiteilijajärjestössä, otettiin tutkimusjoukkoon, jos he täyttivät kaksi ehtoa: heillä oli tutkinto taiteilijakoulutuksesta ja heille oli maksettu korvausta teosten käytöstä.

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

2 Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat: lukumäärä ja taustatietoja

2.1 SYNTYPERÄ, KIELI, KANSALAISSUUS JA SYNTYMÄVALTIO

Ammattitaiteilijalle asetettuja kriteereitä soveltamalla TS-tutkimusjoukkoon kertyi 17 295 henkilöä, joista 16 756 tunnistettiin TK:n FOLK-aineistosta, kuten edellä todettiin. TK:n määritelmän mukaisia *ulkomaalaistaustaisia* tästä joukosta oli 709 (4 %). Näiden henkilöiden molemmat vanhemmat (tai ainoa tunnettu) olivat syntyneet Suomen ulkopuolella. Valtaosa (683) ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista oli myös itse ulkomailla syntyneitä; toisen polven maahanmuuttajia oli joukossa vain 26 henkilöä. Ulkomaalaistaustaisen osuus (4 %) taiteilijoiden keskuudessa oli vuonna 2019 alempi kuin koko väestössä (8 %) tai työikäisessä väestössä (10 %) (taulukko 7).

Ulkomailla syntyneitä oli TS-tutkimuksen rajaamassa ammattitaiteilijoiden joukossa kaikkiaan 922 (6 %). *Ulkomaan kansalaisia* oli TS-joukossa

415 (3 %). *Vieraskielisiä* taiteilijakunnasta oli 4 prosenttia (712 henkilöä) eli puhui äidinkielenään muuta kuin suomea, ruotsia tai saamen kieliä. Suomenkielisten (ml. saame) osuus oli 90 prosenttia ja ruotsinkielisten 6 prosenttia. Äidinkieltä koskeva tieto TK:n FOLK-aineistossa on peräisin Digi- ja väestövirastosta. Myöhemmissä TS-taulukoissa keskityimme ulkomaalaistaustaisuuden kategoriaan, jollei käsiteltävä teema muuta edellytä.

TAULUKKO 7.

Ulkomaalaistaustaisten, ulkomailla syntyneiden, ulkomaan kansalaisten ja vieraskielisten osuudet koko väestössä, työikäisessä väestössä ja taiteilijakunnassa vuonna 2019

	Koko väestö, %	Työikäinen (15-74-v.) väestö, %	TS-tutkimusjoukko, %
Ulkomaalais- taustainen	8	10	4
Ulkomailla syntynyt	7	9	6
Ulkomaan kansalainen	5	6	3
Vieraskielinen	8	10	4

Lähteet: TK, n.d.-i & Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

2.2 SUKUPUOLI, IKÄ, PERHE JA ASUINPAIKKA

TS-tutkimusjoukon ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista vuonna 2019 oli naisia 46 prosenttia (330) ja miehiä 54 prosenttia (379 henkilöä). Suomalaistaustaisten keskuudessa ja koko TS-tutkimusjoukossa prosenttiosuudet olivat päinvastaiset: naisia 54 ja miehiä 46 prosenttia. Keski-ikänsä ulkomaalaistaustaiset olivat hieman koko taiteilijakuntaa nuorempia. Kun kaikkien taiteilijoiden keski-ikä oli 45 vuotta, ulkomaalaistaustaisilla se oli 43 ja suomalaistaustaisilla 45 vuotta. Ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista 28 prosenttia oli alle 35-vuotiaita, kun osuus koko taiteilijajoukosta oli 22 prosenttia (taulukko 8).

TAULUKKO 8.

Suomen taiteilijat ulkomaalaistaustaisuuden ja iän mukaan vuonna 2019

Ikäryhmä	Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat, %	Suomalaistaustaiset taiteilijat, %	Kaikki taiteilijat, %
Alle 24 vuotta	3	2	2
25–34	25	20	20
35–44	34	35	35
45–54	18	21	20
55–64	12	13	13
65–74	6	6	6
75 vuotta täyttäneet	2	3	3
Yhteensä	100	100	100

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

Vaikka ulkomaalaistaustaiset taiteilijat olivat hieman nuorempia kuin suomalaistaustaiset taiteilijat, mainittavia eroavuuksia perheessä asumisen tai alaikäisten lasten määrässä ei syntyperän mukaan tarkasteltuna ollut. Noin kolmasosa taiteilijoista asui perheessä, jossa oli 1–2 alaikäistä lasta, ja vajaa kolmasosa asui perheessä ilman alaikäisiä lapsia. Niin ikään vajaa kolmasosa ei asunut perheessä. TK koostaa tiedot perheistä väestötietojärjestelmän pohjalta. Perheet luokitellaan lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin mies- ja naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. (TK, n.d.-b.)

Maantieteellisesti Suomen taiteilijakunta on keskittynyt Uudellemaalle ja etenkin Helsinkiin (Hirvi-Ijäs ym., 2023). TS-aineiston perusteella alueellinen keskittyminen on vahvempaa ulkomaalaistaustaisten kuin suomalaisista taiteilijoiden keskuudessa (taulukko 9). Vuonna 2019 ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista asui Uudellamaalla 74 prosenttia (Helsingissä 58 %), kun osuus suomalaistaustaisista oli 62 prosenttia (Helsingissä 47 %). Seuraavina tulivat Pirkanmaan ja Varsinais-Suomen maakunnat. Kaikissa muissa maakunnissa asuvien osuus Suomen koko taiteilijakunnasta ja siihen kuuluvista suomalaistaustaisista oli enintään 3 prosenttia ja ulkomaalaistaustaisista enintään 2 prosenttia.

TAULUKKO 9.

Suomalaistaustaisten, ulkomaalaistaustaisten ja kaikkien taiteilijoiden asuinpaikat vuonna 2019

	Ulkomaalaistaustaiset (%)	Suomalaistaustaiset (%)	Kaikki taiteilijat (%)
Helsinki	58	47	48
Uusimaa	74	62	63
Pirkanmaa	4	8	8
Varsinais-Suomi	5	6	6
Muut maakunnat	≤2	≤3	≤3

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

2.3 TAITEENALAT

Ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten osuudet taiteilijakunnasta ovat suurimpia visuaalisten taiteiden aloilla ja pienimpiä kirjallisuudessa ja esittävisissä taiteissa (taulukko 10). Muiden lähteiden perusteella esittävien taiteiden sisällä on eroja niin, että teatterin alalla ulkomaalaistaustaisten osuus on pienempi kuin tanssin ja sirkuksen aloilla (ks. esim. edellä s. 40). Osaselityksenä lienee kielen merkityksen korostuminen teatterissa ja kirjallisuudessa. TS-aineistossa ei pilottivaiheessa ole mahdollista erotella esittävän taiteen osa-alueita.

TAULUKKO 10.

Ulkomaalaistaustaisten, ulkomaan kansalaisten ja vieraskielisten osuudet eri taiteenaloilla vuonna 2019

Taiteenala	Ulkomaalaistaustaisia, %	Vieraskielisiä, %
Arkkitehtuuri ja muotoilu	4	5
Audiovisuaaliset taiteet	4	4
Esittävät taiteet	3	3
Kirjallisuus	2	2
Musiikki	4	5
Visuaaliset taiteet	5	6

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat jakautuvat taiteenalojen kesken hieman eri lailla kuin koko TS-tutkimusjoukko (taulukko 11). Tällöin työmarkkina-asetat

ja tulohankkimiskeinot painottuvat vastaavasti heidän keskuudessaan toisella tavalla, mikä oletuksen mukaan heijastuu myös heidän toimeentulonsa tasoon. Ulkomaalaistaustaisista on keskimääräistä suurempi osuus visuaalisen taiteen edustajia, joiden tulotaso on kaikista taiteilijoista heikoin (Hirvi-Ijäs ym., 2023).

TAULUKKO 11.

Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden jakaumat taiteenaloittain vuonna 2019

Taiteenala	Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat, %	Suomalaistaustaiset taiteilijat, %	Kaikki taiteilijat, %
Arkkitehtuuri ja muotoilu	13	12	12
Audiovisuaaliset taiteet	17	17	17
Esittävät taiteet	16	19	19
Kirjallisuus	5	10	9
Musiikki	28	27	27
Visuaaliset taiteet	31	23	24

Huom! Prosenttiosuuksien summa on yli 100, koska joukossa on monialaisia taiteilijoita.

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

2.4 KOULUTUSASTE JA -ALA

Vaikka koulutustietojen lähteenä olevasta TK:n tutkintorekisteristä puuttuu ulkomailla suoritettuja tutkintoja, ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden koulutustaso osoittautui TS-aineistossa verraten korkeaksi. Taulukossa 12 esitetyt tiedot koskevat kaikkia koulutusaloja, ei vain taidetta. Ulkomaalaistaustaisista puolella oli tutkijankoulutus tai ylemmän korkeakouluasteen koulutus, kun suomalaistaustaisilla osuus jäi muutamia prosenttiyksiköitä matalammaksi. Alemman korkeakouluasteen tutkinnot olivat sen sijaan yleisempiä suomalaistaustaisten keskuudessa.

Tutkintorekisterin alipeitto ulkomaalaistaustaisten väestön osalta tunnustetaan ongelmaksi, jonka seurauksena maahanmuuttajataustaisten koulutustasoa aliarvioidaan. Rekisteri ei anna luotettavaa kuvaa ulkomaalaisväestön koulutusrakenteesta (Mika Witting, TK, henkilökohtainen tiedonanto, 22.11.2023). TS-aineistossa 16 prosentilta ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista

puuttui tieto koulutusasteesta ja -alasta. Aivan kaikilla suomalaistaustaisilakaan ei ollut koulutustietoa. Puuttuvia tietoja selittää osin se, että FOLK-tutkimotmoduulista saadut tiedot koskevat 15 vuotta täyttäneen väestön perusasteen jälkeen suorittamia tutkintoja (TK, 2023a). Taiteilija-aineistossa on muutamia alle 15-vuotiaita ja oletettavasti myös henkilöitä, jotka harjoittavat taiteilijan ammattia perusasteen tutkinnon varassa. Etenkin ulkomaalaistaustaisten tapauksessa on vaikea arvailla, puuttuvatko henkilön koulutustiedot rekisteristä vai eikö hänellä ole perusasteen jälkeistä tutkintoa.

TAULUKKO 12.

Taiteilijoiden korkeimman tutkinnon koulutusaste syntyperän mukaan 2019

Koulutusaste	Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat, %	Suomalaistaustaiset taiteilijat, %	Kaikki taiteilijat, %
Tutkijakoulutus ^a	6	3	3
Ylempi korkea-kouluaste (7) ^b	45	42	42
Alempi korkea-kouluaste ja ammatillinen korkea-aste (6)	20	30	30
Opintoaste (50)	3	4	4
Toinen aste (3)			
Ammatillinen koulutus (32) ^c	6	9	8
Yleissivistävä koulutus (31) ^d	4	8	7
Koulutusaste tuntematon (90)	–	0	0
Ei tietoa	16	3	5
Yhteensä	100	100	100

^a Tohtorin ja lisensiaatin tutkinnot.

^b Ylempi korkeakoulututkinto, lääkärin erikoistumiskoulutus, ylempi ammattikorkeakoulututkinto.

^c Ammatillinen peruskoulutus, ammattitutkinto, ml. erikoisammattitutkinto.

^d Lukio.

Lähde: *Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.*

TS-tutkimusjoukon korkeimman tutkinnon koulutusalojen kirjo oli laaja ja kattoi osapuilleen kaikki koulutuslaluokat (kuten kauppa ja hallinto, kone-, prosessi-, energia- ja sähkötekniikka, metsätalous ja turvallisuuspalvelut)

(Hirvi-Ijäs ym., 2023). Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa yleisimmät yksittäiset koulutusala-alueet olivat taidealat (56 %), humanistiset ja taidealat (yleiset koulutusohjelmat) (6 %) ja yleissivistävä koulutus (4 %). Tieto koulutusala-alueista puuttui 16 prosentilta tutkimusjoukon ulkomaalaistaustaisista. Suomalaistaustaisten taiteilijoiden yleisimmät koulutusalat puolestaan olivat taidealat (64 %), yleissivistävä koulutus (8 %) ja kasvatusalat (7 %).

2.5 JÄRJESTÖJÄSENYYS

TS-tutkimusjoukon ulkomaalaistaustaisista 35 prosenttia kuului yhteen tai useampaan niistä 11 taiteilijajärjestöstä tai alan ammatti-/etujärjestöstä, jotka toimittivat jäsentietonsa Tilastokeskukseen (ks. edellä s. 57). Suomalaistaustaisista järjestöjen jäseniä oli 40 prosenttia ja koko tutkimusjoukosta 39 prosenttia. Taulukkoa 13 tarkasteltaessa on muistettava, että kaikilta taiteilijajärjestöiltä ei muun muassa tietosuoja-asetuksesta saatu jäsenten nimiä. Tiedot pyydettiin kaikilta Forum Artisiin kuuluvilta järjestöiltä, joiden joukossa on ulkomailla syntyneiden taiteilijoiden ja kulttuuriryöntekijöiden yhdistys G.A.P. Sillä ei kuitenkaan ole henkilöjäseniä vaan se on 19 toimijan kattojärjestö.³⁶

Musiikkialan kohdalle taulukkoon 13 merkityt kaksi pistettä tarkoittavat, että tietoja on liian vähän esitettäväksi. Tutkimusjoukkoa koottaessa ei ollut käytettävissä yhtenkään musiikkijärjestön jäsentietoja – kyse ei siis ole siitä, että aineistossa ei olisi musiikkijärjestöihin kuuluvia henkilöitä vaan että meillä ei ole tietoa jäsenyyksistä. Muutamat musiikin alaan apurahan perusteella luokitellut henkilöt kuuluvat monialaisina muihin TS-tutkimuksen kriteerijärjestöihin. Sen sijaan esimerkiksi visuaalisen taiteen osalta jäsentietojen kattavuus on hyvä. Järjestöjäsenyyksien ohella taiteenalan päättelyyn TS-aineistossa on käytetty tutkinto- ja apurahatietoja.

³⁶ G.A.P. ylläpitää Creatives Databaseä, johon vaaditut kriteerit täyttävät taide- ja kulttuurialan toimijat voivat hakea (Globe Art Point, n.d.). Vuoden 2023 loppupuolella tietokannassa oli noin 200 henkilön tiedot (Jaana Simula, henkilökohtainen tiedonanto, 2.11.2023).

TAULUKKO 13.

Taiteilijajärjestöön kuuluvien osuudet ulkomaalaistaustaisista ja suomalaistaustaisista taiteilijoista eri taiteenaloilla

Taiteenala	Ulkomaalais- taustaiset, % ^a	Suomalais- taustaiset, % ^a	Kaikki taiteilijat, % ^a
Arkkitehtuuri ja muotoilu	58	64	63
Audiovisuaaliset taiteet	39	32	32
Esittävät taiteet	49	49	48
Kirjallisuus	40	62	60
Musiikki	–	–	–
Visuaaliset taiteet	61	79	77
Kaikki alat	35	40	39

^a Kaikkien taiteilijoiden jakauma laskettu havaintojen määrästä 17 295, syntyperän mukaiset jakaumat vuoden 2019 FOLK-aineistosta tunnistetuista 16 756:stä (ks. alaviite 35 s. 59).

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

2.6 APURAHAN SAAMINEN

TS-tutkimusjoukossa apurahansaajien osuus ulkomaalaistaustaisista taiteilijoista oli 61 prosenttia ja suomalaistaustaisista 47 prosenttia (kaikista taiteilijoista 48 %) (taulukko 14). Apurahaa saaneiden osuudet olivat korkeimmat kirjallisuuden alalla sekä ulkomaalais- että suomalaistaustaisten (83 % ja 76 %) taiteilijoiden keskuudessa, kun taas matalimmat osuudet olivat arkkitehtuurin ja muotoilun aloilla (42 % ja 33 %). Aineistossa ovat mukana Taiken vuosina 2015–2019 myöntämät ja säätiöiden (Koneen säätiö, Suomen Kulttuurirahasto, Suomen elokuvasäätiö, Musiikin edistämissäätiö) vuosina 2018–2020 myöntämät apurahat. Apurahan saaminen näiltä tahoilta oli yksi taiteilijan kriteereistä tutkimusjoukkoa koottaessa.

TAULUKKO 14.

Apurahansaajien osuudet kaikkien taiteilijoiden, ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa

Taiteenala	Apuraha saaneiden osuus ^a		
	Ulkomaalais- taustaisista, %	Suomalais- taustaisista, %	Kaikista taiteilijoista, %
Arkkitehtuuri ja muotoilu	42	33	34
Audiovisuaaliset taiteet	79	43	45
Esittävät taiteet	58	46	46
Kirjallisuus	83	76	76
Musiikki	60	57	57
Visuaaliset taiteet	66	52	53
Kaikki alat	61	47	48

^a Taike 2015–2019; Koneen säätiö, Suomen Kulttuurirahasto, Suomen elokuvasäätiö ja Musiikin edistämissäätiö 2018–2020.

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

Taulukossa 15 tarkastellaan syntyperän mukaan Taiken vuosina 2017–2019 tutkimusjoukolle myöntämää rahoitusta (ks. Hirvi-Ijäs, 2023).³⁷ Apurahan saajien osuus näiden kolmen vuoden aikana oli suurempi ulkomaalaistaustaisten (32 %) kuin suomalaistaustaisten taiteilijoiden (23 %) keskuudessa. Lukuja tulkittaessa on muistettava, että TS-tutkimuksen pilottivaiheessa ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita päätyi aineistoon pääasiassa apuraha- ja järjestykriteerien perusteella (ks. edellä s. 60). Suomalaistaustaiset saivat kuitenkin keskimäärin suurempia apurahoja kuin ulkomaalaistaustaiset.

³⁷ Ruotsissa Konstnärsmånden teetti vuonna 2013 ensimmäisen kerran sikäläisellä tilastovirastolla selvityksen myöntämistään apurahoista taiteilijoiden syntyperän näkökulmasta. Tarkastelua on toistettu viiden vuoden välein. (Konstnärsmånden, 2018.) TS-tutkimuksen aineisto tarjoaa vastaavan mahdollisuuden selvittää Taiken apurahojen saajien syntyperää, koska siinä ovat mukana kaikki vuosina 2017–2019 apuraha saaneet henkilöt. Toinen vaihtoehto olisi kysyä moninaisuudesta suoraan apurahanhakijalta, kuten esimerkiksi Arts Council of Ireland tekee. Irlannissa taustalla on vuonna 2019 hyväksytty politiikkaohjelma ja vuonna 2023 julkaistu toimenpideohjelma, joiden nojalla kerätään tietoa yhdenvertaisuuden esteiden tunnistamiseksi ja toimenpiteiden suunnittelemiseksi. (Arts Council of Ireland, 2023.)

TAULUKKO 15.

Taiken apurahaa vuosina 2017–2019 saaneiden osuudet kaikkien taiteilijoiden, ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa

	Ulkomaalaistaustaiset	Suomalaistaustaiset	Kaikki taiteilijat
Apurahaa saaneita, %	32	23	23
Saadun apurahan mediaani, €	7 000	8 000	7 000
Saadun apurahan keskiarvo, €	10 576	11 658	11 109

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

3 Ulkomaalaisten taiteilijoiden pääasiallinen toiminta ja asema työmarkkinoilla

3.1 PÄÄASIAALLINEN TOIMINTA

TS-tutkimusaineistoon sisältyy pääasiallinen toiminta -muuttuja, jonka avulla TK kuvaa henkilöiden taloudellisen toiminnan laatua. Väestö jaetaan ensinnäkin työvoimaan, joka jakaantuu edelleen työllisiin ja työttömiin, sekä työvoiman ulkopuolisiin, kuten opiskelijoihin, eläkeläisiin, varusmies- ja siviilipalveluksessa oleviin. Työvoimaan kuuluviksi luetaan 15–74-vuotiaat, eli alle 15-vuotiaat ja 75 vuotta täyttäneet rajataan joukosta pois, vaikka heillä olisi esimerkiksi palkkatuloja. TK:n aineisto ei siis tältä osin tue TS-tutkimuksen tavoitteita olla asettamatta ikärajaa taiteilijan ammatin harjoittamiselle. Tieto henkilön pääasiallisesta toiminnasta perustuu vuoden viimeisen viikon tilanteeseen.

Vuonna 2019 ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa työvoimaan kuuluvien osuus oli 5 prosenttiyksikköä alempi (77 %) kuin koko tutkimusjoukossa (82 %) (taulukko 16). Samansuuntainen ero oli työllisen työvoiman osuudessa (66 % vs. 72 %). Työttömän työvoiman osuuksissa syntyperän vaikutusta ei sen sijaan ole havaittavissa (10–11 %). Osa näistä eroavuuksista voi selittyä ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden painottumisesta nuorempiin ikäryhmiin. Heidän keskuudessaan työvoiman ulkopuolella olevien opiskelijoiden osuus on hieman suurempi ja eläkeläisten osuus pienempi kuin suomalaistaustaisilla.

TAULUKKO 16.
Ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden pääasiallinen toiminta vuonna 2019

	Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat, %	Suomalaistaustaiset taiteilijat, %	Kaikki taiteilijat, %
Työvoimaan kuuluvat	77	82	82
Työllinen	66	72	72
Työtön	11	10	10
Työvoiman ulkopuolella olevat	23	18	19
Opiskelija, koululainen (yli 15-v.)	7	4	4
Eläkeläinen	7	10	10
Muu ^a	8	4	4

^a Varusmiehet, siviilipalvelusmiehet, 0–14-vuotiaat ja muut työvoiman ulkopuolella olevat.

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

3.2 AMMATTIASEMA

Ammattiasema-muuttuja TK:n aineistoissa kuvaa työllisten asemaa työelämässä jakamalla heidät palkansaajiin ja yrittäjiin eläkevakuutustietojen ja palkka- ja yrittäjätulojen määrän perusteella. Koko Suomen työllisestä työvoimasta vuonna 2019 oli palkansaajia 86 prosenttia ja yrittäjiä 14 prosenttia. Taiteilijoiden keskuudessa yrittäjäyys on keskimääräistä yleisempää. Vuonna 2019 palkansaajien (75 %) ja yrittäjien (25 %) osuudet olivat täsmälleen samat ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa. Taiteenaloittaisissa ammattiasemajakaumissa näkyvät erot organisatorisissa ja rahoituksellisissa rakenteissa. Yrittäjäksi luokiteltujen osuus oli vuonna 2019 suurin kirjallisuudessa (45 %) ja pienin esittävässä taiteissa (12 %). Taiteenalojen sisällä ammattiasemajakaumat ovat osapuilleen samat suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden keskuudessa. Päätelmä ammattiasemasta tehdään joko vuoden viimeisen viikon tai vuoden pisimmän työsuhteen perusteella. Edellä esitetyt tiedot perustuvat vuoden viimeisen viikon tietoihin, sillä Tulorekisterin käyttöönoton takia vuodelta 2019 ei ollut saatavilla pisimmän työsuhteen mukaisia tietoja. Taiteilijoiden tapauksessa tämä muuttuja olisi parempi, vaikka sekään ei toisi täysin esiin taiteilijoiden keskuudessa tyyppillistä moniammatillisuutta ja erilaisten asemien peräkkäisyyttä ja päällekkäisyyttä.

3.3 TOIMIALA

Työllisille taiteilijoille määritellään toimiala heidän pääasiallisen taloudellisen toimintansa perusteella. TK:n aineistoista ei selviä, onko henkilö työskennellyt kyseisellä toimialalla taiteilijana vai jossain muussa tehtävässä. Syntyperän mukaan tarkasteltuna toimialajakaumat ovat pitkälti samankaltaiset (taulukko 17). Kaksi eroa kuitenkin nousee esiin: Ensinnäkin ulkomaalaistaustaisista 15 prosenttia työskentelee yliopisto- ja ammattikorkeakoulutuksen toimialalla (85420), kun suomalaistaustaisten keskuudessa osuus on 8 prosenttia. Toiseksi ulkomaalaistaustaisista (8 %) työskentelee suomalaistaustaisiin (4 %) verrattuna kaksinkertainen osuus kulttuuri- ja viihdetoiminnan toimialalla (900). TK:n toimialaluokituksen (2008) mukaan tähän luokkaan kuuluu luova ja esittävä taiteellinen toiminta sekä niihin liittyvä toiminta.

TAULUKKO 17.

Työllisten taiteilijoiden yleisimmät toimialat vuonna 2019 syntyperän mukaan

Toimiala (TOL 2008)	Ulkomaalaistaustaiset taiteilijat, %	Suomalaistaustaiset taiteilijat, %	Kaikki taiteilijat, %
Esittävät taiteet (90010)	13	14	14
Korkea-asteen yliopistokoulutus ja ammattikorkeakoulutus (85420)	15	8	8
Taiteen ja musiikin koulutus (85520)	6	7	7
Kansanopistot, kansalaisopistot, työväenopistot ja vastaavat (85591)	4	4	4
Kulttuuri- ja viihdetoiminta (900)	8	4	4
Elokvien, videoiden ja televisio-ohjelmien tuotannot (59110)	1	4	4
Tuntematon (00000)	6	5	5

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

3.4 TULOT

Tarkastelemme seuraavassa taiteilijoiden tuloja ensin verohallinnon henkilöverotuksen kategorioiden ja sitten TK:n käytettävissä olevien rahatulojen käsitteen avulla, jotta voisimme arvioida apurahojen vaikutusta toimeentuloon. Verottaja kerää tietoja apurahoista, mutta nämä ovat merkittävältä osin verovapaita³⁸. Käytettävien olevien rahatulojen laskennassa otetaan huomioon paitsi tulot myös sekä saadut että maksetut tulonsiirrot ja myös apurahat sisältyvät tähän laskentaan, joskaan FOLK-aineistossa niiden osuutta kokonaisuudesta ei voida erottaa (tässä ei siis käytetä apurahasäätiöiltä kerättyjä tietoja). FOLK-aineistoon sisältyvät tulotiedot ovat peräisin Tulorekisteristä, eikä niistä voida erottaa taiteen tekemisestä saatua osuutta.

3.4.1 Ansiotulot, pääomatulot ja kokonaistulot

Ansiotulo on henkilöverotuksen käsite, ja siihen lasketaan muun muassa työnantajan maksamat ja omasta yrityksestä nostetut palkkatulot, eläketulot ja veronalaiset sosiaaliturvaetuudet (kuten työttömyys- ja vanhempainpäivärahat). TS-tutkimusjoukossa olevien ulkomaalaistaustaisten keskimääräiset ansiotulot (mediaani 14 763 euroa) olivat selkeästi alhaisemmat kuin suomalaistaustaisten (mediaani 27 359 euroa) (taulukko 18). Pääomatuloa on omaisuuden tuotto, omaisuuden luovutuksesta saatu voitto ja muu sellainen tulo, jota varallisuuden voidaan katsoa kerryttäneen. Yli puolella (59 %) koko tutkimusjoukosta ei ollut lainkaan pääomatuloa. Kokonaistulot muodostuvat ansio- ja pääomatuloista. Suomalaistaustaisten taiteilijoiden kokonaistulojen mediaani (28 469 euroa) oli 1,9-kertainen suhteessa ulkomaalaistaustaisten kokonaistulojen mediaaniin (15 099 euroa).

³⁸ Opintoja, tieteellistä tutkimusta tai taiteen harjoittamista varten saatu apuraha tai stipendi voi olla verovapaata tuloa. Apuraha on verovapaata ilman ylärajaa, jos sen maksaja on julkisyhteisö. Yksityisten tahojen maksamat apurahat ovat verovapaita, jos sekä julkisilta että yksityisiltä maksajilta saatujen apurahojen yhteenlaskettu määrä ei ylitä vuodessa valtion taiteilija-apurahan määrää. (Verohallinto, 2023.)

TAULUKKO 18.

Taiteilijoiden ansiotulot, pääomatulot ja kokonaistulot syntyperän mukaan vuonna 2019

Tulolaji/tunnusluku	Kaikki taiteilijat, €	Ulkomaalais- taustainen, €	Suomalais- taustainen, €
Ansiotulot			
Keskiarvo	30 907	22 089	31 296
Mediaani	26 908	14 763	27 359
Pääomatulot			
Keskiarvo	2 900	850	2 990
Mediaani	0	0	0
Kokonaistulot^a			
Keskiarvo	33 808	22 938	34 286
Mediaani	27 983	15 099	28 469

^a Ansiotulot + pääomatulot.

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

3.4.2 Sosiaaliturvaetuudet

Taiteilijoiden saamissa sosiaaliturvaetuuksissa ei ollut suuria eroja syntyperän mukaan (taulukko 19). Työttömyysturvaa oli saanut vuoden 2019 aikana noin joka neljäs TS-tutkimusjoukon taiteilija ja asumistukea liki joka viides.

TAULUKKO 19.

Sosiaaliturvaetuuksien saajien osuus taiteilijoista syntyperän mukaan vuonna 2019

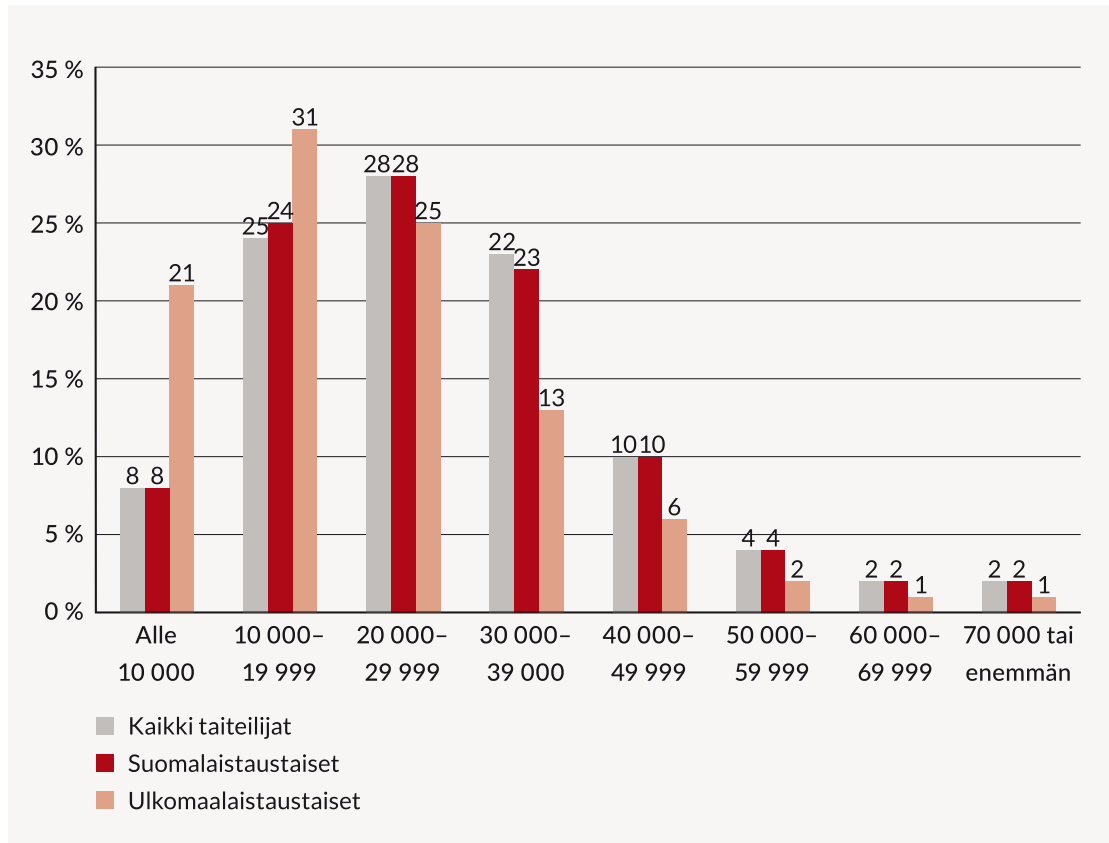
Etuuslaji	Ulkomaalais- taustaiset, %	Suomalais- taustaiset, %	Kaikki taiteilijat, %
Työttömyysturva	26	26	26
Asumistuki	19	18	18
Toimeentulotuki	5	3	3
Opintoraha	5	7	7
Sairausvakuutuksen päiväraha	6	8	8
Vanhempain- päiväraha	3	4	4
Lapsen kotihoidon tuki	3	3	3

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

3.4.3 Käytettävissä olevat rahatulot

TS-tutkimuksen aineistoon sisältyy TK:n Tulonjakotilastoissa käytetty, EU-harmonisoitu käytettävissä olevan rahatulon käsite henkilöä kohti laskettuna. Käytettävissä olevat tulot sisältävät palkka-, yrittäjä- ja omaisuustulot sekä saadut tulonsiirrot, joista vähennetään maksetut tulonsiirrot, kuten välittömät verot ja sosiaaliturvamaksut (TK, 2023e). Apurahat sisältyvät käytettävissä oleviin rahatuloihin. Koko TS-tutkimusjoukossa käytettävissä olevien tulojen mediaani vuonna 2019 oli runsaat 26 000 euroa ja keskiarvo vajaat 29 300 euroa. Ulkomaalaistaustaisilla taiteilijoilla vastaavat keskiluvut olivat 19 500 ja 22 000 euroa, ja suomalaistaustaisilla puolestaan 26 400 ja 29 600 euroa.

Kuvio 3 kertoo, että käytettävissä olevat rahatulot olivat alle 10 000 euroa joka viidennellä ulkomaalaistaustaisella taiteilijalla (8 %:lla kaikista taiteilijoista). Isoin yksittäinen tuloluokka oli 10 000–19 999 euroa, johon kuului joka kolmas ulkomaalaistaustaista taiteilijoista (25 % kaikista taiteilijoista). Toisin sanoen yli puolella tutkimusjoukon ulkomaalaistaustaisista nettotulot jäivät alle 20 000 euron (33 %:lla kaikista).

Kuvio 3. Taiteilijoiden käytettävissä olevat tulot syntyperän mukaan tuloluokittain vuonna 2019

Lähde: Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto, 2019.

Apurahojen merkitystä taiteilijoiden toimeentulossa ja tulonmuodostuksessa ei vielä TS-tutkimuksen pilottivaiheen aineistoilla voi luotettavasti tutkia, koska tietoja ei saatu kaikilta apurahoja myöntäviltä säätiöiltä ja koska saatujen tietojen kohdentuminen tulotarkastelun viitevuoteen 2019 on epävarmaa.³⁹ TK:sta tilatussa aineistossa apurahat sisältyivät edellä tarkasteltuihin käytettävissä oleviin rahatuloihin, ja kuten edellä ilmeni ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tulotaso pysyi suomalaistaustaisia heikompana myös nettotulojen näkökulmasta. Nettotuloihin vaikuttivat myös saadut ja maksetut tulonsiirrot.

³⁹ Taikelta oli kuitenkin tiedossa kunakin vuonna maksussa olleet apurahat.

TAITEEN JA KULTTUURIN BAROMETRIN NÄKÖKULMA

1 Barometrikyselyiden tavoitteet ja menetelmät

Taike ja Cupore ovat toteuttaneet yhteistyössä T&K-barometriä vuodesta 2015 lähtien tarkkaillakseen taiteen toimintaympäristön ja taiteilijoiden työskentelyedellytysten kehitystä. Maaliskuussa 2023 julkaistiin järjestyksessä kahdeksas barometri (viitevuosi 2022). Barometri toteutetaan kyselytutkimuksena. Barometrin teema vaihtelee vuosittain, mutta lomakkeeseen sisältyy joka vuosi tai muutaman vuoden välein toistuvia kysymyksiä tai moduuleja. Lomakkeella on sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Kyselyyn voi vastata suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi.

Barometrikysely on avoin kaikille Suomessa asuville ja/tai toimiville ammattitaiteilijoille. Kyselykutsu lähetetään suoraan otokselle edeltävänä vuonna Taikesta apuraha hakeneista taiteilijoista, minkä lisäksi kutsua levitetään avoimesti eri kanavia pitkin. Viime vuosina kyselyyn on vastannut vuosittain reilusti yli tuhat taiteilijaa. Vaikka vastaajajoukko on runsas ja kattaa laajasti eri taiteenaloja, kyselyä ei otanta- ja levitysmenetelmänsä vuoksi voi itsestään selvästi pitää edustavana suhteessa Suomen taiteilijakuntaan.

Barometriraportteja tuotetaan nopealla aikataululla ajankohtaiseen taidepoliittiseen käyttöön, ja niissä annetaan tiivis yleiskatsaus valitun teeman näkökulmasta. Osa vuosittain kerätystä kyselyaineistosta jää siksi alikäytetyksi. Aineistoa on hyödynnetty muutamassa tieteellisessä artikkelissa, jolloin on voitu esimerkiksi yhdistää eri vuosien aineistoja (ks. esim. Karttunen, 2019; Pyykkönen ym., 2021; 2022). Kyselyaineistot ovat Cuporen hallussa, ja ne ovat julkaisemattomia.

Barometriaineistojen käytettävyyttä taiteilijakuntaan maahanmuuton kautta syntyneen kulttuurisen moninaisuuden – tai ylipäätään etnisen ja kulttuurisen moninaisuuden – kuvaamiseen ja seurantaan ei ole tähän saakka punnittu. Raporttimme kannalta ongelmana on, että aineistosta ei voi suoraan tunnistaa ulkomaalaistaustaisia, sillä kyselyssä ei tiedustella vastaajan tai hänen vanhempiansa syntymämaata. Syntyperätiedon korvikkeena voi käyttää vastaajan äidinkieltä. Äidinkieleen annetaan lomakkeella valmiiksi vaihtoehdot suomi, ruotsi, saame ja muu. Muu-vaihtoehtoon sisältyy avokysymys, jossa vastaaja voi määritellä itse oman äidinkieltensä (yhden tai useamman). Barometriraporteissa kohtaa ”muu” ei ole tähän mennessä avattu vaan teimme sen ensimmäistä kertaa tätä raporttia varten.

Vuodesta 2021 lähtien barometrilomakkeen taustamuuttujaosiossa on kysytty vähemmistöön kuulumisesta. Vastaaminen kysymykseen on vapaaehtoista ja perustuu henkilön omaan identifiikaatioon. Halutessaan vastaaja voi tarkentaa, millä perusteella hän kokee kuuluvansa vähemmistöön. Tarjolla on valmiita vaihtoehtoja, joista voi valita useita, sekä mahdollisuus määritellä itse vähemmistöön kuulumisensa peruste. Yksi valmiina annetuista vaihtoehtoista on ”alkuperä (etninen tai kansallinen tausta)”. Vähemmistökysymystä muotoiltaessa kuultiin muun muassa Kulttuuria kaikille -palvelun ja Taiken asiantuntijoita.

Barometrikyselyn teema on joinakin vuosina ollut moninaisuusraportin kannalta erityisen kiinnostava, tai lomakkeeseen on sisällynyt relevantti kysymyspatteri, kuten epätasa-arvon ja syrjinnän kokemuksia koskeva moduuli. Näissä vastaajat ovat tuoneet esiin kokemuksiaan muun muassa ulkomaalaistaustaan liittyvästä syrjinnästä. Myös muista kyselylomakkeen avovastauskohdista voi käydä ilmi, että kyseessä on ulkomaalaistaustainen taiteilija (esimerkiksi apurahoituksen saamista koskevista kommentteista).

2 Kieli

Vuoden 2022 T&K-barometrissä 6 prosenttia (85 henkilöä) kaikista vastaajista (N=1 313) ilmoitti äidinkielekseen jonkin muun kuin suomen, ruotsin tai saamen kielet. Vuosien 2016 ja 2022 välillä äidinkielekseen muun kuin suomen, ruotsin tai saamen valinneiden osuus nousi 3 prosentista 6 prosenttiin. Vuonna 2022 muunkielisten taiteilijoiden osuus kyselyvastaajien joukossa ylitti ensimmäistä kertaa ruotsinkielisten osuuden. Muu-vaihtoehdon valinneet vastaajat ovat voineet halutessaan kertoa myös, mikä tai mitkä heidän äidinkieliensä ovat. Vastaajien äidinkielissä on tapahtunut hienoista moninaistumista, etenkin Lähi-idän, Aasian ja Afrikan kielten suhteen. Englanti ja espanja ovat olleet toistuvasti useimmiten mainittuja äidinkieliä, venäjän osuudessa taas näkyi piikki vuonna 2022.

3 Vähemmistöön identifioituminen

Vuoden 2022 T&K-barometrikyselyn 1 308 vastaajasta 29 prosenttia (376) vastasi myönteisesti kysymykseen johonkin vähemmistöön kuulumisesta. Kielteisesti vastasi 59 prosenttia (770), ja loput 13 prosenttia eivät joko osanneet tai halunneet vastata kysymykseen. Yleisimmäksi vähemmistöön kuulumisen perusteeksi nousi ”seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli-identiteetti tai

sukupuolen ilmaisu”, jonka rasti 13 prosenttia (167) kyselyvastaajista. Seuraavina tulivat vaihtoehdot ”kieli” (8 %, 101 henkilöä) ja ”alkuperä (etninen tai kansallinen tausta)” (8 %, 99 henkilöä). Joka kolmas (32 %) niistä 376:sta, jotka kokivat kuuluvansa johonkin vähemmistöön, valitsi useamman kuin yhden perusteen.

4 **Syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun kokemukset**

T&K-barometreissä on vuosina 2016–2018 ja 2022 tiedusteltu vastaajan kokemuksia syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta taiteilijana tai taiteellisessa työssä. Vuosina 2016–2018 kysymyksessä ei ollut aikarajoitetta mutta vuonna 2022 kysymys kohdistettiin viimeisiin 12 kuukauteen, minkä vuoksi tulokset eivät ole keskenään täysin vertailukelpoisia. Vuoden 2016 barometrissä 43 prosenttia ja vuoden 2018 kyselyssä 48 prosenttia taiteilijoista kertoi kokeneensa työssään epäasiallista kohtelua tai syrjintää, kun taas vuoden 2017 alle 36-vuotiaille taiteilijoille suunnatussa barometrissä osuus jäi huomattavasti matalammaksi, 30 prosenttiin. (Hirvi-Ijäs ym., 2019.)

Vuoden 2022 barometrikyselyssä 25 prosenttia vastaajista ilmoitti kokeneensa työssään epäasiallista kohtelua ja/tai syrjintää viimeisten 12 kuukauden aikana. Enemmistö (59 %) vastasi kysymykseen kielteisesti, ja 16 prosenttia rasti vaihtoehdon ”en osaa sanoa”. Epäasiallisen kohtelun ja syrjinnän kokemusten vaihtelu taiteenalojen välillä oli melko suurta: monitaiteen ja moninaisuuden alalla osuus oli runsas kolmannes (35 %), kun taas kirjallisuudessa se jäi alle viidenneksen (17 %). Sukupuolten erot vastauksissa olivat kenties odotettua vähäisempiä: naisista 26 prosenttia, miehistä 22 prosenttia ja muunsukupuolisista 18 prosenttia oli kohdannut syrjintää tai epäasiallista kohtelua. Muunsukupuolisista kuitenkin liki joka kolmas (30 %) valitsi vaihtoehdon ”en osaa sanoa”, mikä saattaa kertoa siitä, että epäasiallisen kohtelun ja syrjinnän määrittäminen ei ole yksiselitteistä ja osa kokemuksista jää harmaalle alueelle. Äidinkielen suhteen erot olivat merkittäviä: suomenkielisistä vastaajista 24 prosenttia, ruotsinkielisistä 32 prosenttia ja muita äidinkieliä puhuvista 36 prosenttia oli kohdannut syrjintää tai epäasiallista kohtelua. Oman ilmoituksensa mukaan johonkin vähemmistöön kuuluvista vastaajista runsas kolmannes (36 %) oli kokenut syrjintää tai epäasiallista kohtelua viimeisen vuoden aikana. (Ruusuvirta ym., 2023.)

Vuosina 2016–2018 ja 2022 barometrikyselyssä vastaajia pyydettiin avovastauksissa kertomaan, millaista syrjintää ja/tai epäasiallista kohtelua he olivat kohdanneet. Vuonna 2022 kysyttiin lisäksi, kuinka vastaajien kokemus syrjintä tai epäasiallinen kohtelu oli vaikuttanut heidän työhönsä ja

työhyvinvointiinsa. Vuoden 2021 barometrissä kysyttiin syrjinnän sijaan taiteen kentällä eriarvoisuutta ylläpitävistä rakenteista. Seuraavassa tiivistämme yleisimpiä syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun syitä, joita avovastauksissa on tuotu esiin edellä mainittuina viitenä vuotena. Barometriaineistossa ulkomaalaistaustaisia vastaajia ei voi yksiselitteisesti erottaa, sillä syntyperää ei lomakkeella kysytty, kuten edellä totesimme. Luimme kaikki avovastaukset läpi ja pyrimme tunnistamaan, mitkä niistä kuvaavat ulkomaalaistaustaisten tai rodullistettujen taiteilijoiden omia kokemuksia. Tunnistamista vaikeuttaa se, että monet avovastaukset ovat lyhyitä ja niissä nimetään syrjinnän muotoja (esim. ”*rasismi ja seksismi*”) mutta ei kerrota, onko kyse omista kokemuksista vai havainnoista. Monet poimimistamme vastauksista on kirjoitettu englanniksi.

Barometrien avovastauksissa taiteilijat raportoivat monenlaisista rakenteellisista epäkohdista, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta taide- ja kulttuurialalla. Alalla on epäluottamusta apurahajärjestelmää kohtaan, ja monet taiteilijat viittaavat verkostojen ja suhteiden vaikutukseen päätöksenteossa. Niin ikään rekrytointiprosesseihin ja työtilaisuuksien saamiseen liittyvät epäkohdat mainitaan usein. Nämä taidealan yleiset rakenteelliset piirteet vaikeuttavat monesti erityisen vahvasti ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden toimintaa, ja poissulkeminen voidaan nähdä järjestelmällisenä.

I have seen artists of foreign origin systematically denied the same opportunities as national artists. (T&K-barometriaineisto, 2018)

Osa barometrikyselyn vastaajista korosti, että taide- ja kulttuurikenttä ei ole erillään muusta yhteiskunnasta vaan siellä vaikuttavat samat eriarvoisuutta aiheuttavat rakenteet.

Samanlaisia kuin muualla yhteiskunnassa: rotuun, sukupuoleen, vammaisuuteen, ym. sekä niiden yhdistelmiin liittyviä. (T&K-barometriaineisto, 2017)

Samanlaisia piileviä rakenteita, jotka ovat läsnä yhteiskunnassa yleensäkin. Vähemmistöt eivät saa helposti ääntään kuuluviin. Kulttuurisen diversiteetin puute on ongelma. (T&K-barometriaineisto, 2016)

Etenkin englanniksi vastanneet viittaavat kieliperustaiseen syrjintään ja eriarvoiseen kohteluun. Heidän kokemuksensa mukaan puutteellinen suomen kielen taito asettaa ulkomaalaistaustaiset ja äidinkielenään muuta kuin suomea puhuvat eriarvoiseen asemaan. Täydellisen kielitaidon vaatimus koettiin kohtuuttomaksi suhteessa työelämän todellisuuteen. Monet vastaajat

katsoivat myös, että heidän ulkomailla suorittamaansa koulutusta ei arvosteta Suomessa tai pidetä samanarvoisena kuin Suomessa hankittua.

Chances to get a grant when you're not a Finnish speaker are close to 0. (T&K-barometriaineisto, 2021)

No access to proper information, language accessibility. (T&K-barometriaineisto, 2017)

Suomen ulkopuolella kouluttautuneiden taiteilijoiden on vaikea verkostoitua ja saada työtilaisuuksia Suomessa. (T&K-barometriaineisto, 2018)

The structure and language of grants applications are not accessible enough, that and the reference system contributes to discrimination of other backgrounds, knowledge and abilities. (T&K-barometriaineisto, 2018)

. . . being a foreigner in Finland with some grant organizations and opportunities is harder. Not with Taike but there are a few that I think, I will have no chance because my name is not Finnish and I did not study in Finland. Even though I have a Masters of Art from [yliopisto Euroopassa] and a Bachelors from [yliopisto Pohjois-Amerikassa]. (T&K-barometriaineisto, 2021)

I was laid off a project that initially was offered to me because my Finnish language wasn't native. And they wanted a native person to communicate with the team. So after offering it to me, they stepped back because of that. They didn't even talk to me about their concerns, plainly said they want a Finn to do this job. I do have fluent Finnish skills btw. (T&K-barometriaineisto, 2022)

Rasismi mainittiin epäasiallisen kohtelun tai syrjinnän syyksi yli 50 avovastauksessa. Suhteessa barometrikyselyiden vastaajamääriin viittauksia rasismiin tai rodullistamiseen oli aineistossa kuitenkin vähän. Avovastauksissa viitattiin jonkin verran myös moniperustaiseen syrjintään niin, että rasismiin tai ulkomaalaistaustaisuuteen liitettiin sukupuoleen perustuva syrjintä. Näihin saattoivat vielä kytkeytyä suomalaisella taiteen kentällä tehdyt jaottelut esimerkiksi iän ja koulutuspaikan suhteen.

Rasismia, se vaikuttaa paljon työhöni, joten käyn terapiassa sen takia. (T&K-barometriaineisto, 2022)

Taidekenttäkään ei ole vapaa naisvihasta, rasismista tai trans-ihmisten kohtaamasta syrjinnästä. (T&K-barometriaineisto, 2017)

In my field of work (film industry) I often feel discriminated being a young female immigrant. (T&K-barometriaineisto, 2022)

Yes, as a woman and as a foreigner. Women are taken less seriously while foreigners are not given opportunities even if they have same level quality work. (T&K-barometriaineisto, 2017)

Koska olen valmistunut Aallosta, kuulen usein, etten voi siten olla ”pätevä taiteilija.” Olen myös nuori, joten joko se nostetaan ärsyttävästi framille, tai sitten se vaikuttaa, miten vakavasti minut otetaan. Olen myös ulkomaalaistaustainen sekä nainen, ja työskentelen melko miesvaltaisella alalla. (T&K-barometriaineisto, 2017)

Rodullistamiseen viitattiin eniten vuoden 2017 barometrikyselyssä, joka kohdistettiin alle 35-vuotiaille taiteilijoille. Muina vuosina maininnat jäivät yksittäisiksi. Vastajat kommentoivat myös suomalaisen taide- ja kulttuurikentän valkoisuutta ja kulttuurisen diversiteetin ja representaation puutetta.

Etenkin naisiin, transsukupuolisiin ja rodullistettuihin kohdistuvaa syrjintää ja pois sulkemista tapahtuu valitettavan usein suomalaisen taiteen kentällä, vaikka kenttä halutaankin nähdä suvaitsevaisena ja tasa-arvoisena. (T&K-barometriaineisto, 2017)

Samaten rodullistettujen taiteilijoiden asema on surkea, ja suomalaisen taiteen kenttä valkoinen. Missä representaatiot? (T&K-barometriaineisto, 2017)

Taiteen kenttä on hyvin valkoinen, näen että mahdollisuuksia muista kulttuureista tuleville ei ole samoin kuin valkoisille ja Taikista valmistuneille taiteilijoille. (T&K-barometriaineisto, 2017)

YHTEENVETOA, JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KEHITTÄMISEHDOTUKSIA

1 Mitä aineistot kertovat ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden määrästä ja tilanteesta?

Ulkomaalaistaustaisen väestön määrä on kasvanut nopeasti parin viime vuosikymmenen aikana Suomessa ja etenkin pääkaupunkiseudulla. Osana tätä kehitystä myös ulkomaalaistaustaisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten määrät ovat kasvussa. Heidän tarkkaa lukumääräänsä ei kuitenkaan ole tiedetty eikä heidän tilannettaan ole järjestelmällisesti seurattu. Tavoitteenamme tässä raportissa on ollut luoda seurantakehikko, joka nojaa tutkimustaloudellisesti ensisijaisesti olemassa oleviin, toistuviin ja luotettaviin tiedonkeruisiin. Samaan aikaan olemme arvioineet saatavilla olevia aineistoja ja teemme ehdotuksia niiden käytettävyyden parantamiseksi moninaisuuden seurannassa.

Raporttia tehdessämme olemme törmänneet pulmiin yhtäältä taiteilijan (ja taidealojen) ja toisaalta ulkomaalaistaustaisuuden määrittelyssä ja tunnistamisessa eri aineistolähteissä. Käytetyissä määritelmissä ja luokitteluisissa on vaihtelua, eikä tarkastelukohteemme useinkaan ole erotettavissa riittäväällä tarkkuudella. Kun joukko jää epätydyttävästi tunnistetuksi, tietoon ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden koulutus-, työ- ja rahoitustilanteesta ja eriarvoisuuden kokemuksista jää paljon varauksia. Tästä huolimatta läpi käymämme aineistot antavat aiempaa kattavamman, isompiin aineistomassoihin perustuvan ja erilaisia lähestymistapoja ja menetelmiä yhteen sovittavan näkemyksen asiasta. Tässä ensimmäisessä raportissa painottuu metodologinen kehittämistyö, mutta aineistopohjien kehittyessä toivomme tulevaisuudessa voivamme keskittyä varsinaiseen asiasisältöön.

Läpikäymämme materiaalin perusteella edes ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden lukumäärää ei voi ilmaista liittämättä oheen metodologisia selvityksiä. Raportissa esittelemissämme aineistoissa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden lukumäärä vaihtelee runsaasta 700:sta (TS-tutkimus, viitevuosi 2019) noin 4 000:een (TK:n Työvoimatutkimus, 2022). Sidostoimijoiden kanssa käymissämme keskusteluissa nousi yhtä lailla esiin arvio ”useita tuhansia”. Jos lähtökohtana on Työvoimatutkimuksen arvio, ulkomaalaistaustaisia on taiteilijakunnassa osapuilleen sama osuus kuin väestössä, TS-tutkimuksen tiedolla taas selkeästi pienempi osuus.

TS-tutkimuksen aineisto on peräisin TK:n rekistereistä, ja tutkimusjoukko on siinä poimittu väestöpohjaisesta aineistosta tutkijoiden asettamien ammattitaiteilijan kriteerien pohjalta. TS-tutkimuksessa aineiston

koostaminen ei vielä pilottivaiheessa kaikilta osin toteutunut yhteismitallisesti, mistä osin seurasi se, että ulkomaalaistaustaiset taiteilijat päätyivät tutkimusjoukkoon pääasiassa taiteilijajärjestöjen jäsenyyden tai apurahan saamisen pohjalta. Mukaan tulleet taiteilijat olivat näin ollen jo päässeet läpi jo monista suomalaisen taidekentän porteista. Ulkomaalaistaustaisten korkea koulutustaso ja vahva keskittyminen Uudenmaan alueelle ja etenkin Helsinkiin kertoo samalla sisäänpääsyn tiukoista vaatimuksista. Vaikka apurahansaajien osuus oli ulkomaalaistaustaisten keskuudessa selkeästi korkeampi kuin suomalaistaustaisilla, käytettävissä olevat rahatulot (nettotulot) jäivät heillä mediaaniltaan paljon matalammiksi.

T&K-barometri ja muut kyselyaineistot antavat rekisterien vastapainoksi subjektiivista, kokemuksellista tietoa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilanteesta. Kyselyaineistoista ja etenkin niihin sisältyvistä avovastauksista syntyy käsitys, että ulkomaalaistaustaisilla on tavallista suurempia ongelmia työtilaisuuksien ja apurahojen saamisessa Suomessa. Aineistoista nousee esiin muun muassa kieleen, etniseen taustaan ja sukupuoleen sekä näiden yhdistelmiin perustuvaa poissulkemista ja syrjintää.

2 Tietopohjan tilanne ja kehittämisehdotukset

Raporttia laatiessamme meille on käynyt selväksi, että kulttuuripoliittista tutkimusta ja tietopohjaa voidaan yhtä lailla kritisoida kyvyttömyydestä kuvata moninaisuutta kuin liikuntatutkimusta (vrt. Rönkkö & ja Peotta, 2021). Väestön moninaistumisen tulisi näkyä vähemmistötaustan sisällyttämisenä tutkimusasetelmiin ja uusien tutkimusnäkökulmien avaamisena, mutta tähän ei ole vielä riittävästi havahduttu. Moninaisuuden näkökulma ei suinkaan ole läpileikkaavana kulttuuripolitiikan tietopohjassa. Syntyperä ja etninen tausta jäävät alan yleisissä tiedonkeruissa kysymättä, eikä niitä nosteta esiin kulttuuritilastoissakaan, vaikka TK:n aineistovarannoista ne olisivat periaatteessa saatavilla. Opetushallinnon tilastopalvelu Vipusessa on käytettävissä paitsi syntyperämuuttuja myös siitä edelleen jalostettu maahanmuuttotaustaisuuden muuttuja, joka poistaa joukosta opiskelun takia maahan tulleet. Toisaalla Vipusessa voi tarkastella erikseen kansainvälisiä opiskelijoita. Vipusen tietovarannot ovat kiistatta laajat, mutta palvelu ei ole kovin käyttäjäystävällinen. Tietosisällön kokonaisuuden ja limittäisten käsitteiden hahmottaminen on vaativaa, ja tietojen suodattaminen vie aikaa ja edellyttää huolellisuutta. Kaikkea taidealaan ja syntyperään liittyvää tietoa ei myöskään ole systemaattisesti saatavilla eri koulutussektoreilta.

Totesimme myös Cuporen omassa tutkimustoiminnassa olevan parannettavaa moninaisuusnäkökulman huomioon ottamisessa. T&K-barometrissä moneen tämänhetkiseen puutteeseen on ratkaisuna yksinkertaisesti moninaisuutta kuvaavien taustamuuttujien lisääminen jokaiseen kyselyyn. Syntyperää, etnistä taustaa tai syntymämaata ei ole tähän mennessä kysytty barometrissä. Näiden muuttujien avulla koko aineistoa voidaan analysoida moninaisuuden näkökulmasta ja saadaan tärkeää henkilön omaan kokemukseen ja identiteettiin perustuvaa tietoa. Taustamuuttujakysymyksiin vastaamisen tulee olla korostetusti vapaaehtoista, ja niiden muotoilua tulee kehittää yhteistyössä sidostojien kanssa, kuten muutama vuosi sitten tehtiin, kun lomakkeeseen lisättiin vähemmistöön kuulumista koskeva kysymys. T&K-barometriin olisi lisäksi suositeltavaa kehittää muutaman vuoden välein toistettava osio, joka tuottaisi tietoa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tilanteesta. Niin ikään on pyrittävä kehittämään keinoja levittää barometrikyselyn kutsua entistä laajemmalle niin, että se tavoittaisi myös Suomen taiteilijajärjestöjen ja apurahoituksen ulkopuolella työskentelevät ammattitaiteilijat. Muutoin tiedontuotannon on vaarana toistaa taiteen kentällä vallitsevaa syrjintää ja poissulkemista.

TS-tutkimuksen menetelmä, jossa aineisto tilataan TK:n rekistereistä mutta taiteilijan määrittely tehdään niiden ulkopuolella, vaikuttaa periaatteessa lupaavalta mutta ei vielä pilottivaiheessa toteutunut täysin suunnitellulla tavalla. Menetelmä onnistuu joka tapauksessa kiertämään rekisteripohjaisten tutkimusten kompastuskiveksi tavallisesti nousevan taiteilijan identifioinnin TK:n ammattiluokituksen avulla. Ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden tapauksessa on jatkossa tärkeää saada entistä useammat järjestöt toimittamaan jäsentietojaan. Forum Artisiin kuuluva Globe Art Point kuuluu TS-tutkimuksen kriteerijärjestöihin mutta se on kattojärjestö, jolla ei ole henkilöjäseniä. Ulkomaalaisten taiteilijoiden tavoittamiseksi voisi jatkossa TS-kriteeristönä olevaa järjestöjen joukkoa laajentaa ja ottaa mukaan erilaisia yhteisöjä ja alustoja, kuten Catalysti, Post Theater Collective tai Sivuväli, joista osa kuuluu G.A.P:iin. Musiikin alan järjestöjen puuttuminen pilottivaiheessa on saattanut osaltaan verottaa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden määrää tutkimusjoukossa, sillä varsinkin rytmimusiikin puolella voi olla paljonkin ammatillisesti toimivia ulkomaalaistaustaisia muusikoita, joilla ei ole suomalaista taidealan korkeakoulututkintoa ja jotka eivät ole saaneet tai edes hakeneet apurahoja.

TS-tutkimuksen rekisteriperäinen aineisto edellyttää erityistä huolellisuutta tulosten tulkinnassa. Tiedot tulevat muun muassa verohallinnolta ja väestötietojärjestelmästä, mikä ei välttämättä sovi epästandardien ammattija vähemmistöryhmien tarkasteluun. Ongelmia aineistossa tuottaa myös se,

että toiminnan kirjoa pakotetaan yhteen vaihtoehtoon, kuten palkansaajiin ja yrittäjiin. Virallisista rekistereistä peräisin olevien tulotietojen puutteena taiteilijatutkimuksen näkökulmasta on, että ei ole mahdollista erotella, ovatko tulot peräisin taiteilijan työstä vai jostain muusta työstä. Tämä koskee toki niin ulkomaalais- kuin suomalaistaustaisia taiteilijoita.

TK:n tuottamia aineistoja käytettäessä tutkimukseen kantautuu niin ”metodologista hallinnallisuutta” kuin ”metodologista nationalismia”. Virallisten tilastojen kategoriat, kuten raportissa käyttämämme ”ulkomaalais-taustainen” tai ”vieraskielinen” ovat identiteettipoliittisesti epäsensitiivisiä ja toiseuttavia. Tilastojen ja niissä käytettyjen kategorioiden ongelmat nostetaan esiin eri tahojen viime aikoina laatimissa sanastoissa (ks. esim. Työ- ja elinkeinoministeriö, 2021). TK:n määritelmä ulkomaalaistaustaisuudesta edellyttää molempien vanhempien syntyneen ulkomailla. Rekisteriaineiston pohjalta olisi mahdollista rakentaa myös *mixed Finns* -tyyppinen kategoria (vrt. Jäske ym., 2022), johon kuuluvilla henkilöillä vain toinen vanhempi olisi ulkomaalaistaustainen. Kun tarkastellaan ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden asemaa ja mahdollista syrjintää taidealan työelämässä, etninen tausta olisi tärkeä lisämuuttuja. Siitä ei kuitenkaan saa tietoa Suomen rekistereistä.

Jos rekisteripohjaisesta TS-tutkimuksesta tulee toistuvasti toteutettava, Tilastokeskuksesta tehtävään muuttujatilaukseen on lisättävä maasta- ja maahanmuuttoa koskevia muuttujia. Pilottivaiheessa aineistoissa ei ollut mukana tietoa ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden taustamaista. Jos muuttuja sisältyy aineistoon, on mahdollista tutkia erikseen ei-eurooppalaisten ja ei-valkoisten taiteilijoiden tilannetta, kuten Ruotsissa on tehty (Konstnärnsämnden/Larsson, 2016). Myös Karhunen (2013) eritteli selvityksessään eri maanosista ja eri kieliryhmistä tulevien taiteilijoiden tilannetta.

Väestökehityksen näkökulmasta on tärkeää varmistaa, että moninaisuusnäkökulma otetaan huomioon OKM:ssä meneillään olevassa kulttuuripolitiikan tieto- ja tilastopohjahankkeessa. Olemme keskustelleet mahdollisuuksista julkaista jatkossa säännöllisesti tietoa taidelaitosten taiteellisen henkilöstön syntyperästä hankkeessa suunniteltavan palvelun osana. Tietoja voitaisiin tuottaa vuosittain yhdistämällä valtionosuutta saavien laitosten henkilöstötietoja Tulorekisteriin ja muihin rekisteritietoihin (Mira Kajantie, henkilökohtaiset tiedonannot, 21.4.2023 ja 30.5.2023). Henkilöstö- ja palkkatietoja voitaisiin tällöin eritellä paitsi syntyperän myös sukupuolen, iän ja äidinkielen mukaan.

3 Jatkotutkimusaiheita

Raporttia tehdessämme olemme havainneet useita lisätutkimusta kaipaavia seikkoja, kuten ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden pääsyn taidekentän ja -politiikan päättäviin asemiin, maahanmuuttajataustaisten taiteilijoiden opinto- ja työpolut, taidetta opiskelemaan tulleiden jäämisen Suomeen ja integroitumisen taidekentälle sekä toisen polven maahanmuuttajien rekrytoitumisen taiteilijakoulutukseen. Kiinnostavaa olisi selvittää myös sitä, mistä syistä ulkomaalaistaustaiset taiteilijat ovat tulleet Suomeen ja mistä syistä he ovat jääneet tänne. Opiskelun ohella maahanmuuton syitä yleisesti ovat perhe, työ tai pakolaisuus (ks. esim. Sutela, 2015). Käytettävissämme ollut aineisto ei myöskään tarjoa kattavasti vastausta siihen, ovatko ulkomailla syntyneet taiteilijat tulleet taiteilijoina Suomeen vai hankkineet koulutuksensa ja päteveytensä täällä.

Ruotsin vuonna 2020 ilmestyneessä taiteilijapoliittisessa dokumentissa taiteilijaksi rekrytoitumisen todetaan olevan vinoutunutta, ja siinä nostetaan esiin vanhempien koulutustaso ja maahanmuuttajatausta rakenteina, jotka heikentävät mahdollisuuksia ja kiinnostusta ryhtyä taiteilijaksi (Riksdagen, 2020). Se, että TS-aineiston runsaasta 700 ulkomaalaistaustaisesta taiteilijasta vain 26 oli syntynyt Suomessa, nostaa esiin kysymyksen, onko toisen polven maahanmuuttajilla erityisiä vaikeuksia hakeutua taiteilijakoulutukseen ja -ammattiin. Puuttuuko heiltä malleja tai kannustusta lähteä taide- ja kulttuurialoille (ks. Rask, 2021)? Tällä hetkellä alhaista lukumäärää selittää pitkälle toisen polven maahanmuuttajien ikärakenne. Kuten Saukkonen (2022) toteaa, Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset ovat suurimmaksi osaksi nuoria. Heidän keskuudessaan perusasteen koulutus on yleisempää kuin suomalaistaustaisten keskuudessa (Saukkonen, 2022), mikä sinänsä voi nousta taiteilijaksi hakeutumisen esteeksi.

Ulkomaalaistaustaisia taiteilijoita koskevassa tutkimuksessa olisi jatkossa tärkeää tarkastella intersektionaalisuutta eli useamman risteävän tekijän (kuten syntyperä, etninen tausta, sukupuoli ja ikä) vaikutusta taiteilijan asemaan. Jos TS-tutkimus vakinaistuu ja sen kattavuutta ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden osalta saadaan parannettua, tätä on mahdollista kokeilla. Pilottivaiheessa ulkomaalaisten taiteilijoiden kertyminen tutkimusjoukkoon jäi siinä määrin vähäiseksi ja vinoutuneeksi, että tarkempia analyysejä ei kannattanut lähteä tekemään.

Säännöllisesti toistettavaa erilliskyselyä ulkomaalaistaustaisten taiteilijoiden aseman tilanteen seuraamiseksi emme ehdota, koska se pitää yllä käsitystä ”muusta”, poikkeavasta ryhmästä, jonka käsitteleminen lokeroidaan omaksi kokonaisuudekseen. Mahdollisuus tarkastella eritaustaisia ihmisiä saman

kehikon sisällä ja samana ajanjaksona on tärkeää kulttuuripoliittisista syistä ja yhdenvertaisuuden tavoitteen vuoksi.

Pidämme tarpeellisena myös selvittää tarkemmin taiteen työelämässä esiintyvää rasismia. Suomi näyttöytyi vastikään epäedullisessa valossa *Being Black in the EU* -tutkimusraportissa (Euroopan unionin perusoikeusvirasto FRA, 2023). Vastaavalla tavalla esittelemissämme taiteilijakyselyissä nousevat esiin rasismin ja rodullistamisen teemat ja erityisesti afrikkalaistaustaisten taiteilijoiden tapauksessa työtilaisuuksia kaventava stereotypisointi. Rasismi ja rodullistaminen eivät koske vain ulkomaalaistaustaisia TK:n tälle termille antamassa merkityksessä vaan myös ns. *mixed*-suomalaisia sekä monia kanta-väestöön kuuluvia perinteisiä vähemmistöjä.

LÄHTEET

- Arts Council of Ireland. (2023). *Equality Data & Arts Council Awards. Report on disability, ethnicity and gender in individual awards for 2022.* https://www.artscouncil.ie/uploadedFiles/wwwartscouncilie/Content/Publications/Research_reports/Equality%20Data%20and%20Arts%20Council%20Awards%20Report.pdf
- Baumgartner, T. (2023). Maahanmuuttajien osaamista jää käyttämättä työmarkkinoilla. *Tieto&trendit*. <https://www2.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2023/maahanmuuttajien-osaamista-jaa-kayttamatta-tyomarkkinoilla/>
- Bourdieu, P. (1993). *The Field of Cultural Production*. Polity Press.
- Brubaker, R. (2013). *Etnisyys ilman ryhmiä*. Suomentaneet E. Vainikkala ja D. Kivinen. Vastapaino.
- Creative Australia. (8.6.2021). *Towards Equity: A research overview of diversity in Australia's arts and cultural sector. Overview*. <https://creative.gov.au/advocacy-and-research/towards-equity-a-research-overview-of-diversity-in-australias-arts-and-cultural-sector/>
- Euroopan unionin perusoikeusvirasto FRA. (2023). *Being black in the EU – Experiences of people of African descent*. EU survey on immigrants and descendants of immigrants. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2023-being-black_in_the_eu_en.pdf
- Fem-R. (n.d.-a). Representaatio. Sanasto. Haettu 14.11.2023 osoitteesta <https://www.fem-r.fi/sanasto/>
- Fem-R. (n.d.-b). Rodullistaminen. Sanasto. Haettu 14.11.2023 osoitteesta <https://www.fem-r.fi/sanasto/>
- Fem-R. (n.d.-c). Rodullistettu. Sanasto. Haettu 14.11.2023 osoitteesta <https://www.fem-r.fi/sanasto/>
- Forum Artis. (n.d.). Eettinen ohjeisto taide- ja kulttuurialalle. <https://eettinentaide.fi/>
- Globe Art Point. (n.d.). *Gap Creatives Database*. Haettu 1.11.2023 osoitteesta <http://www.globeartpoint.fi/sign-up-for-gap/>
- Grommé, F., & Scheel, S. (2020). Doing statistics, enacting the nation: The performative powers of categories. *Nations and Nationalism*, 26(3), 576–593. <https://doi.org/10.1111/nana.12596>

- Haanpää, S., Manu, S., & Siltanen, K. (2020). *Taiteen ja kulttuurin toimialan tilasto- ja tietoperusta: Nykytila ja kehittämissuhteet*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2020:13.
- Harpur, P., & Stein, M. (2022). The Convention on the Rights of Persons with Disabilities as a global tipping point for the participation of persons with disabilities. Teoksessa A. Leithner ja K. Libby (toim.), *Oxford Research Encyclopedia of Politics* (s. 1–22). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.245>
- Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Lahtinen, E., & Sokka, S., Jakonen, O., & Kurlin Niiniaho, A. (2021). *Taiteilijana Suomessa -tutkimus. Lähestymistapojen ja metodologioiden pohdintaa*. Cuporen työpapereita 15. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/tyopaperit/taiteilijana-suomessa-tutkimus>
- Hirvi-Ijäs, M., Renko, V., Leppänen, A., Lahtinen, E., & Sokka, S. (2023). *Taiteilijana Suomessa: Ammattitaiteilijat Suomessa vuonna 2019*. Cuporen tietovihko 6. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/taiteilijana-suomessa-ammattitaiteilijat-suomessa-vuonna-2019>
- Hirvi-Ijäs, M., Sokka, S., Rensu Jeff, K., & Kurlin, A. (2019). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2018. Taiteilijoiden ja taiteen liikkuvuus*. Cuporen verkkojulkaisu 51. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/taiteen-ja-kulttuurin-barometri-2018-liikkuvuus>
- Hubara, K. (2017). *Ruskeat tytöt. Tunne-esseitä*. Like.
- Inklusiiv Oy. (2022). *Kysely yhdenvertaisuudesta musiikkialalla – raportti*. <https://composers.fi/wp-content/uploads/raportti-kysely-yhdenvertaisuudesta-musiikkialalla.pdf>
- Jäske, A., Waenthongkham, J., & Niemi-Sampan, P. (2022). *Mixed – Suomalaista elämää kulttuurien risteyksessä*. Kosmos.
- Karhunen, P. (2013). *Maahanmuuttajataiteilijat taiteen tukijärjestelmässä*. Taiteen edistämiskeskus. <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/maahanmuuttajataiteilijat-taiteen-tukijarjestelmassa>
- Karhunen, P., Laitinen, A., & Halttunen, L. (2021). *Väliarviointi: Kulttuurisen moninaisuuden ja liikkuvuuden kehittämissuhteet (Kumoli) 2017–2020*. Taiteen edistämiskeskus. <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/kulttuurisen-moninaisuuden-ja-liikkuvuuden-kehittamissuhteet-2017-2020>

- Karttunen, S. (2002). *Taiteilijan määrittely: Refleksiivisyyden esteitä ja edellytyksiä taidepoliittisessa tutkimuksessa*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 53.
- Karttunen, S. (2019). Self-Precarization and Structural Poverty: The Case of Finnish Grant-Oriented Visual Artists. *Recherches sociologiques & anthropologiques*, 50(2), 27–51.
- Keski-Petäjä, M. (26.6.2019). Tilastoja naisista, miehistä ja heteropareista? – Miksi moninaisuus jää virallisissa tilastoissa usein piiloon. *Tieto&trendit*. <https://www2.stat.fi/tietotrendit/blogit/2019/tilastoja-naisista-miehista-ja-heteropareista-miksi-moninaisuus-jaa-virallisissa-tilastoissa-usein-piiloon/>
- Konstnärarnämnden. (2016). *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor – en rapport om konstnärer inom alla konstområden verksamma i Sverige 2014 utifrån kön, ålder, inkomst, näringsverksamhet, bosättning, utländsk bakgrund, utbildning och social bakgrund*. <https://www.konstnarsnamnden.se/wp-content/uploads/2021/08/knamnden-rapport-konstnarernas-inkomster-webbversion-2016-12-20.pdf>
- Konstnärarnämnden. (2018). *Utländsk bakgrund – fördelning av stipendier och bidrag till enskilda konstnärer 2016*. <https://www.konstnarsnamnden.se/om-konstnarsnamnden/publikationer/utlandsk-bakgrund/>
- Lahtinen, E. (2021). Cultural diversity in Finland: Opening up the field for foreign-born artists. *European Journal of Cultural Management and Policy*, 11 (2), 20–33.
- Lahtinen, E., Jakonen, O., & Sokka, S. (2017). *Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa*. Tietokortti 3. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/tietokortti-3-yhdenvertaisuus-ja-saavutettavuus-kulttuuripolitiikassa>
- Lahtinen, E., & Karttunen, S. (2021). *Moninaisuus taiteen ja kulttuurin alalla. Seurantatiedon kehittäminen*. Tietokortti 5. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/moninaisuus-taiteen-ja-kulttuurin-alalla-seurantatiedon-kehittaaminen>
- Lahtinen, E., Mäenpää, M., Karri, S., & Kurlin Niiniaho, A. (2020). *Avaus. Ulkomaalaissyntyisten taide- ja kulttuurialan ammattilaisten asema Suomessa*. Cuporen verkkojulkaisuja 63. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/avaus>
- Laki sukupuolen vahvistamisesta 3.3.2023/295. Haettu 3.12.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230295>

- Laki väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista 21.8.2009/661 muutoksineen. Haettu 3.12.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090661>
- Larsson, A. (2016). *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor: en rapport om konstnärer inom alla konstområden verksamma i Sverige 2014 utifrån kön, ålder, inkomst, näringsverksamhet, bosättning, utländsk bakgrund, utbildning och social bakgrund*. Konstnärsnämnden. <https://www.konstnarsnamnden.se/om-konstnarsnamnden/publikationer/konstnarernas-demografi-inkomster-och-sociala-villkor/>
- Loukkola, A. (20.5.2020). Kuinka moni Suomessa tutkinnon suorittanut ulkomaalaistaustainen jää tänne töihin? *Tieto&trendit*. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/kuinka-moni-suomessa-tutkinnon-suorittanut-ulkomaalaistaustainen-jaa-tanne-toihin/>
- Maahanmuuttovirasto. (n.d.-a). Pakolainen. Sanasto. Haettu 26.10.2023 osoitteesta https://migri.fi/sanasto#P_fi
- Maahanmuuttovirasto. (n.d.-b). Turvapaikanhakija. Sanasto. Haettu 26.10.2023 osoitteesta https://migri.fi/sanasto#T_fi
- Nieminen, J. (2013). *Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä*. Hyvinvointikatsaus 3/2013. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-09-23_003.html
- Näre, L. (2018). Rajat, siirtolaisuus ja epävirallinen muuttoliike. *Sosiologia*, 55(4), 327–333. <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124365>
- Näyttelijäliitto. (2022). *Etninen ja kulttuurinen yhdenvertaisuus näyttelijäntyössä Suomessa*. https://www.nayttelijaliitto.fi/site/assets/files/21938/yhdenvertaisuusraportti_2022.pdf
- Oikeusministeriö. (n.d.-a). Moniperusteinen syrjintä. Antirasistinen sanasto. Haettu 15.11.2023 osoitteesta <https://yhdenvertaisuus.fi/sanasto>
- Oikeusministeriö. (n.d.-b). Rodullistaminen. Antirasistinen sanasto. Haettu 15.11.2023 osoitteesta <https://yhdenvertaisuus.fi/sanasto>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (n.d.-a). *Korkeakoulujen strategisen perusrahoituksen kansainvälisyysohjelma*. Haettu 20.11.2023 osoitteesta <https://okm.fi/kansainvalisyysohjelma-ja-globaliverkostot>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (n.d.-b). *Kulttuuripolitiikan tilasto- ja tietoperustan kehittäminen*. Haettu 4.12.2023 osoitteesta <https://okm.fi/kulttuuripolitiikan-tietoperusta>

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2019). *Sivistystä tiedolla, taidolla ja tunteella tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma vuosille 2020–2023. Linjaukset toiminnalliseen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:41.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2021). *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi: Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:2.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2022). Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Taideyliopiston välinen sopimus vuosille 2021–2024. <https://okm.fi/documents/1410845/9263145/Taideyliopisto,+sopimustavoitteiden+2021-2024+toteutuminen+2021.pdf/09a5df59-9af3-666d-bf39-ee68e699ea89/Taideyliopisto,+sopimustavoitteiden+2021-2024+toteutuminen+2021.pdf?version=1.1&t=1671192513514>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2023). *Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi: Opetus- ja kulttuuriministeriön toimenpideohjelma moninaisuuden edistämiseksi taiteen ja kulttuurin alalla*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-928-8>
- Pyykkönen, M., Sokka, S., & Kurlin-Niiniaho, A. (2021). Yrittäjätaiteilijat vapauden, luovuuden ja toimeentulon rajapinnoilla. *Työelämän tutkimus*, 19(1), 57–81. <https://doi.org/10.37455/tt.102880>
- Pyykkönen, M., Sokka, S., & Kurlin Niiniaho, A. (2022). Artpreneurs and the autonomy paradox. *Cultural Trends*, 32(5), 474–489. <https://doi.org/10.1080/09548963.2022.2082865>
- Rask, S. (22.4.2021). *Representaatiolla on merkitystä – näillä keinoilla lisää työyhteisösi moninaisuutta*. Suomen elokuvasäätiö. <https://www.ses.fi/ajankohtaista/representaatiolla-on-merkitysta-nailla-keinoilla-lisaat-tyoyhteisosi-moninaisuutta/>
- Rastas, A., & Poelman, S. (2021). Suomalaisen sosiologian värisokea piste. *Sosiologia*, 58(1). <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124590>
- Rensujeff, K. (2003). *Taiteilijan asema. Raportti työstä ja tulonmuodostuksesta eri taiteenaloilla*. Taiteen keskustoimikunta.
- Rensujeff, K. (2014). *Taiteilijan asema 2010. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus*. Taiteen edistämiskeskus.

- Rico, J. & Crisólogo, R. (2022). Essee: Toiset suomalaiset kirjailijat. *Le Monde Diplomatique*, 1/2022. <https://mondediplo.fi/yleinen/toiset-suomalaiset-kirjailijat/?fbclid=IwAR0-LGwU43gqDc5iTaG650sdSx9nZnafjhvihoGrRihmnIY2XD5CQvEhhtw>
- Riksdagen. (2020). *Politik för konstnärers villkor*. Regeringens skrivelse 2020/21:109. <https://data.riksdagen.se/fil/40A7EB3A-0A15-4BB1-BD6D-80B753CD51BC>
- Roiha, T. (2016). *Suomeen pakolaisina ja turvapaikanhakijoina vuosina 2011–2016 saapuneet taiteilijat*. Taiteen edistämiskeskus.
- Ruusuvirta, M., Lahtinen, E., Rensujeff, K., & Leppänen, A. (2023). *Taiteen ja kulttuurin barometri 2022. Taiteilijoiden työhyvinvointi*. Cuporen verkkojulkaisu 72. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/taiteilijoiden-tyohyvinvointi>
- Rönkkö, E., & Peotta, H.-M. (26.4.2021). *Yhdenvertaisuus - liikuntatutkimuksen sokea piste?* Liikuntatieteellinen seura. <https://www.lts.fi/liikunta-tiede/artikkelit/yhdenvertaisuus-e2-80-92-liikuntatutkimuksen-sokea-piste.html>
- Saukkonen, P. (2010). *Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä*. Cuporen julkaisu 19/2010. Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/pasi-saukkonen-kotouttaminen-ja-kulttuuripolitiikka>
- Saukkonen, P. (2022). *Ulkomaalaistaustaiset pääkaupunkiseudulla: asuminen, työllisyys ja tulot vuonna 2020*. Tutkimuksia 2022: 3. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitieto. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/22_12_15_Tutkimuksia_3_Saukkonen.pdf
- Sokka, S. (2012). *”Kansamme kykyyn itse arvostella ei voi luottaa!” Taidelautakunnat valtiollisina asiantuntijaeliminä ennen toista maailmansotaa* [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. University Library of Jyväskylä, 452. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4920-4>
- Suomen elokuvasäätiö. (2018). Suomen elokuvasäätiön strategia 2018–2023. <https://www.ses.fi/tietoa-elokuva-alasta/vastuullisuus/#yhdenvertaisuus>
- Suomen Kansallisooppera ja -baletti. (n.d.). *Vastuu henkilöstön hyvinvoinnista*. Vastuullisuus. Haettu 30.11.2023 osoitteesta <https://oopperabaletti.fi/vastuullisuus/#henkilostovastuu>

- Suomen Kansallisooppera ja -baletti. (2023). Vuosikertomus 2022. https://oopperabaletti.fi/app/uploads/2023/05/Ooppera_vsk2022_2803_netiversio.pdf
- Suomen Sinfoniaorkesterit ry. (2023). Vuosikertomus 2022. <https://www.sinfoniaorkesterit.fi/fi/tilastot/>
- Suomen Taiteilijaseura. (2021). Suomen Taiteilijaseuran tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma. https://www.artists.fi/sites/default/files/inline-files/2021-08/STS%20tasa-arvo-%20ja%20yhdenvertaisuussuunnitelma_2021.pdf
- Sutela, H. (17.12.2015). *Ulkomaalaistaustaiset työelämässä*. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014. Tilastokeskus. https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-12-17_003.html
- Sutela, H., & Larja, L. (2.11.2015). *Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja*. Tilastokeskus. https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_002.html
- Taiteen edistämiskeskus. (n.d.-a). *Kulttuurisen moninaisuuden ja liikkuvuuden kehittämisohjelma*. <https://www.taike.fi/fi/taike-vaikuttaa/ohjelmat-ja-projektit/kulttuurisen-moninaisuuden-ja-liikkuvuuden-kehittamisohjelma>
- Taiteen edistämiskeskus. (n.d.-b). *Verbaalisen paradigman muutos: kulttuurinen moninaisuus, yhdenvertaisuus ja antirasismi*. Sisäisen osaamisen vahvistaminen ja rakenteellinen muutos taide- ja kulttuurikentällä. <https://www.taike.fi/fi/projektit/verbaalisen-paradigman-muutos-kulttuurinen-moninaisuus-yhdenvertaisuus-ja-antirasismi>
- Taiteen edistämiskeskus. (2014–2023). *Apurahatilastot. Taiken tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2013–2022*. <https://www.taike.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/apurahatilastot>
- Taiteen edistämiskeskus. (2023). Tuki taiteen ja kulttuurin edistämiseen 2022 [dataliitteinen]. <https://www.taike.fi/fi/julkaisut/taiken-tuki-taiteen-ja-kulttuurin-edistamiseen-2022>
- Taiteilijana Suomessa -tutkimusaineisto. (2019). Ammattitaiteilijalle Cuporessa asetettujen kriteerien avulla Tilastokeskuksessa FOLK – Henkilötietojen pitkittäisaineistosta poimittu julkaisematon rekisteriaineisto. Tunnisteettomana Cuporen Taiteilijana Suomessa -tutkimusryhmän etäkäytössä 31.12.2023 saakka.

- Talaskivi, K. (2018). Historiatietoisuutta, muutosvastarintaa vai resurssien varjelua? Suomalainen kirjallisuusinstituutio muunkielisten kirjailijoiden (sivu)valossa. *Tuli & Savu*: artikkeli no. 94. <https://www.tulijasavu.net/2018/09/historiatietoisuutta-muutosvastarintaa-vai-resurssien-varjelua-suomalainen-kirjallisuusinstituutio-muunkielisten-kirjailijoiden-sivuvalossa>
- Talaskivi, K. (2021). *Kieli-ideologia ja kirjailijakäsitys 2010-luvun Suomessa: Muunkielisten kirjailijoiden kokemuksia suomalaisessa kirjallisuusinstituutiosta* [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. JYU dissertations, 449. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8912-5>
- Talent Boost. (n.d.). *Päämäärä*. Työ- ja elinkeinoministeriö. Haettu 28.9.2023 osoitteesta <https://talentboost.fi/paamaara>
- Teatterin tiedotuskeskus. (2023). Esittävän taiteen tilastot – Teatterin, tanssin ja sirkuksen vuosi 2022. http://www.tinfo.fi/documents/ett_2022_web.pdf
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (n.d.-a). Intersektionaalisuus. Käsitteet. *Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus*. Haettu 14.11.2023 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/kasitteet>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (n.d.-b). Representaatio. Käsitteet. *Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus*. Haettu 14.11.2023 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/kasitteet>
- Tervonen, M. (2014). Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa P. Markkola, H. Snellman, & A-C. Östman (toim.), *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu* (s. 137–162). (Historiallinen arkisto; Vuosikerta 142). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tilastokeskus. (n.d.-a). Kulttuuritilaston taulukkopalvelu. https://pxhopea2.stat.fi/sahkoiset_julkaisut/kulttuuritilasto/html/suom0000.htm
- Tilastokeskus. (n.d.-b). Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet. <https://stat.fi/tilasto/perh>
- Tilastokeskus. (n.d.-c). Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäynti. <https://www.stat.fi/tilasto/tyokay>
- Tilastokeskus. (n.d.-d). Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus. Haettu 1.12.2023. <http://www.stat.fi/til/tyti/2022/index.html>

- Tilastokeskus. (n.d.-e). Syntyperä ja taustamaa. Käsitteet. Haettu 15.11.2023 osoitteesta https://www.stat.fi/meta/kas/syntypera_ja_ra.html
- Tilastokeskus. (n.d.-f). Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2022. Haettu 5.12.2023 osoitteesta https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/
- Tilastokeskus. (n.d.-g). Työllinen työvoima kulttuuriammateissa ammatin (AML 2010), sukupuolen ja vuoden mukaan, 2010–2019. Haettu 5.12.2023 osoitteesta https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__klt/statfin_klt_pxt_11yl.px
- Tilastokeskus. (n.d.-h). Ulkomaalaistaustainen. Käsitteet. Haettu 5.12.2023 osoitteesta <https://www.stat.fi/meta/kas/ulkomaalaistaus.html>
- Tilastokeskus. (n.d.-i). Väestö kansalaisuuden, syntymävaltion, kielen ja syntyperän mukaan (ryhmien limittäisyys), 1990–2022. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/maakoto_pxt_11vt.px/
- Tilastokeskus. (n.d.-j). Väestö. Käsitteet. Haettu 4.12.2023 osoitteesta <https://www.stat.fi/meta/kas/vaesto.html>
- Tilastokeskus. (n.d.-k). Väestön koulutus rakenne. <https://www.stat.fi/tilasto/vkour>
- Tilastokeskus. (2019). Laatuseloste: Väestön koulutus rakenne. https://www.tilastokeskus.fi/til/vkour/2019/vkour_2019_2020-11-05_laa_001_fi.html
- Tilastokeskus. (30.11.2023a). FOLK-henkilöaineiston tutkintomoduuli. Haettu osoitteesta <https://aineistokatalogi.fi/catalog/studies/a6946178-3c4d-432e-b4bd-7b32b80932af/datasets/cdd0f4e9-2cbc-4ef2-b7f9-11ec35afa89c>
- Tilastokeskus. (2023b). FOLK: Henkilötietojen pitkittäisaineisto [aineistokatalogi]. <https://aineistokatalogi.fi/catalog/studies/a6946178-3c4d-432e-b4bd-7b32b80932af>
- Tilastokeskus. (26.4.2023c). Kulttuurialojen opiskelijoiden määrä kasvoi 4 % vuonna 2021. Tiedote. <https://stat.fi/julkaisu/cl8oeb7g85wv60cufzxx7l4gx>
- Tilastokeskus. (19.6.2023d). Kulttuuriammateissa ja -toimialoilla työskentelevien lukumäärä kasvoi vuonna 2022. Katsaus. Suomen virallinen tilasto (SVT): Kulttuuri. <https://stat.fi/julkaisu/cl8oer0ia5tqj0bw7j53t19l3>

- Tilastokeskus. (5.12.2023e). Tulonjakotilasto: tilaston dokumentaatio.
<https://www.stat.fi/tilasto/dokumentaatio/tjt>
- Tilastolaki 23.4.2004/280 muutoksineen. Haettu 3.12.2023 osoitteesta
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040280>.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (2021). *Kotoutumisen sanasto 1*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu ja 2021:54.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163545/TEM_2021_54.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Valtioneuvosto. (2020). Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmä [asettamiskirje].
<https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=OKM002:00/2020>
- Verohallinto. (22.3.2023). Apurahat. Verovapaa vai veronalainen apuraha?
<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/tulot/ansiotulot/apurahat/>
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-a). Ammattikorkeakoulujen henkilöstö [tietoaineisto]. OKM:n vuosittainen tiedonkeruu. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Amk%20henkil%C3%B6st%C3%B6%20-%20amk.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-b). Kansainvälisten korkeakouluopiskelijoiden suorittamat tutkinnot [tietoaineisto]. Opetushallinnon ja Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksen aineisto 2.9. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulutuksen%20yhteiset%20-%20kansainv%C3%A4listen%20opiskelijoiden%20tutkinnot%20-%20tilastovuosi.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-c). *Kansainvälisyys*. Korkeakoulujen yhteiset ja t&k-toiminta. Haettu 1.12.2023 osoitteesta
<https://vipunen.fi/fi-fi/kkyhteiset/Sivut/Kansainv%C3%A4lisyys.aspx>
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-d). Korkeakouluista valmistuneiden työllistyminen syntyperän mukaan [tietoaineisto]. Opetushallinnon ja Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksen aineisto 4.3b. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulusta%20valmistuneiden%20ty%C3%B6llistyminen%20syntyper%C3%A4n%20mukaan%20-%20tilastovuosi.xlsb

- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-e). Korkeakoulujen hakeneet ja paikan vastaanottaneet [tietoaineisto]. Opetushallituksen ylläpitämä opiskelijavalintarekisteri. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Haku%20ja%20valinta%20-%20korkeakoulu%20-%20live.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-f). Korkeakoulujen henkilöstö [tietoaineisto]. OKM:n vuosittainen tiedonkeruu. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulutus%20ja%20TK-toiminta%20-%20henkil%3%B6st%3%B6%20-%20henkil%3%B6ty%3%B6vuodet.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-g). Korkeakoulujen henkilöstörekrytointi [tietoaineisto]. OKM:n vuosittainen tiedonkeruu. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulutus%20ja%20TK-toiminta%20-%20henkil%3%B6st%3%B6%20-%20hakijat%20ja%20valitut%20-%20tilastovuosi.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-h). Korkeakoulujen kansainväliset opiskelijat [tietoaineisto]. Opetushallinnon ja Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksen aineisto 2.8. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulutuksen%20yhteiset%20-%20kansainv%3%A4liset%20opiskelijat%20-%20tilastovuosi.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-i). Korkeakoulujen uudet kansainväliset opiskelijat [tietoaineisto]. Opetushallinnon ja Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksen aineisto 2.8. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Korkeakoulutuksen%20yhteiset%20-%20uudet%20kansainv%3%A4liset%20opiskelijat%20-%20tilastovuosi.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-j). Maahanmuuttotaustaiset uudet opiskelijat, opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet [tietoaineisto]. Opetushallinnon ja Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksen aineistot K2.17., 2.4h. Haettu 30.11.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Maahanmuuttajataustaiset%20uudet%20opiskelijat%20opiskelijat%20ja%20tutkinnon%20suorittaneet%20-%20analyysi.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-k). *Opetushallinnon tilastopalvelu*. Tietoa palvelusta. Haettu 3.12.2023 osoitteesta <https://vipunen.fi/fi-fi/>

- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-l). Tutkinto-opiskelijoiden kansainvälinen liikkuvuus [tietoaineisto]. VIRTAtietopalvelu. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Tutkinto-opiskelijoiden%20kansainv%C3%A4linen%20liikkuvuus%20-%20vuosi.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-m). 15 vuotta täyttäneen väestön koulutus rakenne syntyperän mukaan [tietoaineisto]. Opetushallinnon ja Tilastokeskuksen tietopalvelusopimuksen aineisto 4.2d. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/15%20vuotta%20t%C3%A4ytt%C3%A4neen%20v%C3%A4est%C3%B6n%20koulutusrakenne%20syntyper%C3%A4n%20mukaan.xlsb
- Vipunen – opetushallinnon tilastopalvelu. (n.d.-n). Yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilökunta [tietoaineisto]. OKM:n vuosittainen tiedonkeruu. Haettu 1.12.2023 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Yliopistojen%20opetus-%20ja%20tutkimushenkil%C3%B6kunta%20-%20okm%20ohjauksen%20ala.xlsb
- Witting, M. (16.9.2019). Korkeasti koulutettuja ja vähän koulutettuja – ulkomaalaisten koulutuksesta tulossa tarkempaa tietoa. *Tieto&trendit*. <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2019/korkeasti-koulutettuja-ja-vahan-koulutettuja-ulkomaalaistaustaisten-koulutuksesta-tulossa-tarkempaa-tietoa/>